

COMMUNICATIE

Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur

CULTURELE INDICATOREN . JOURNALISTIEK IN HONGARIJE . KIJKEN NAAR
BUITENLANDSE TV . ARBEIDSMARKT VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPERS .
FEAR APPEAL . KENNISKLOOF . BRT-STATUUT . KRONIEK VAN DE MEDIA-
WERELD . TIJDSCHRIFTEN . BOEKEN

CENTRUM VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN

E. VAN EVENSTRAAT 2A

3000 LEUVEN

JAARGANG 13

NR 2

ZOMER 1983

COMMUNICATIE

Driemaandelijks tijdschrift
voor massamedia
en cultuur.
Een uitgave van het
Centrum voor Communica-
tiewetenschappen,
E. van Evenstraat 2 A
B-3000 Leuven.
Verschijnt 4 x per jaar.

13de jaargang nr. 2
ZOMER 1983

Hoofdredacteur: W. Van der biesen
Redactiesecretariaat: A. Hendriks
Administratie: A. Willems, M. De Troy
Lay-out: G. De Meyer

Redactie: G. De Meyer, G. Fauconnier, A. Hendriks, W.
Hesling, W. Van der biesen, L. Van Poecke.

Abonnementen: De abonnementsprijs bedraagt 400 BF
voor een jaargang (4 nummers). De prijs voor losse num-
mers is 150 BF. Betaling kan geschieden op rekening
nr. 431-0370171-86 van het Centrum voor Communicatie-
wetenschappen, K.U.Leuven, E. Van Evenstraat 2A, B-
3000 Leuven.

Voor betaling vanuit het *buitenland* gelieve men gebruik
te maken van zijn *Postgirorekening*. Wie langs de bank
betaalt, verhoogt het bedrag met 120 BF (provisiekosten
en B.T.W.).

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij
men een maand vóór het einde van de jaargang opzegt.

Alle briefwisseling i.v.m. redactie, administratie, boeken
ter recensie, advertenties enz., gelieve men te richten
aan COMMUNICATIE, Centrum voor Communicatiewe-
tenschappen, E. van Evenstraat 2 A, B-3000 Leuven, tel.
016-22.10.70.

Advertentietarief wordt op aanvraag toegezonden.

Getekende artikels verbinden alleen de schrijvers.

Inhoud Jg. 13, nr. 2

- 1 **Cultural indicators** - Harry Bouwman
- 6 **De linkse journalistiek in Hongarije** - J.E.
Orbán
- 12 **De belangstelling voor buitenlandse TV-zen-
ders** - Jack Saarloos
- 15 **De arbeidsmarkt voor de Leuvense afgestu-
deerden in de communicatiewetenschap** -
Marcel Wullaerts
- 17 **De experimentele studie van persuasieve
factoren. Problemen en perspectieven n.a.v.
een onderzoek naar de overtuigingswaarde
van de fear appeal** - Ludo Jacobs
- 21 **De hypothese van de kenniskloof, een litera-
tuurstudie** - Jozef Vermesen
- 24 **Twee is al veel, maar veel is echt teveel** - Wim
Schamp
- 25 **Feiten en meningen uit de mediawereld** - Jan
Drijvers, Wim Van der biesen
- 29 **Participatie van luisteraars in radioprogram-
ma's** - Karel Van de Perre
- 31 **Uit de tijdschriften**
- 34 **Uit de literatuur**

Verantwoordelijke uitgever:
G. Fauconnier, Kleine Geeststraat 40, 1960 Ster-
rebeek.

In het onlangs verschenen rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid met betrekking tot het mediabeleid wordt veel aandacht besteed aan de ontwikkeling op het gebied van de hardware en de mogelijke maatschappelijke, met name economische gevolgen daarvan. In mindere mate wordt aandacht besteed aan de sociaal-culturele aspecten van de opkomst van wat de 'nieuwe media' worden genoemd. Het gaat dan om wat door middel van de toegenomen mogelijkheden van de media aan de consument wordt aangeboden: de software. Bij een beoordeling van de mogelijke gevolgen, met name waar het televisie(video) betreft wordt veel betekenis gehecht aan de 'Cultural Indicator'-theorie van Gerbner en het onderzoek op basis daarvan. In het hiernavolgende wordt op deze theorie ingegaan en worden de belangrijkste resultaten van dit onderzoek zoals verricht aan het Instituut voor Massacommunicatie te Nijmegen gerapporteerd.

cultural indicators :

een onderzoek naar de betekenis van televisie- dramaprogramma's voor de opvattingen van kijkers over de maatschappij

harry bouwman

Binnen de communicatiewetenschap introduceerde Gerbner in 1969 het begrip "Cultural Indicators" (1). Deze indicatoren vormen een aanvulling op economische en sociale indicatoren en zijn gericht op het - op betrouwbare wijze - kwantificeren van kenmerken van culturele uitingsvormen. Gerbner besteedt daarbij voornamelijk aandacht aan dat deel van de cultuur, dat naar zijn inzien een dominante plaats in de huidige samenleving inneemt. Vroeger waren dat de verhalen met al hun expliciete en impliciete waarden en normen, die van generatie op generatie werden overgeleverd. In het huidige elektronisch-technologische tijdperk is deze 'story-telling'-functie in de westerse geïndustrialiseerde samenlevingen, met name in de Verenigde Staten, door de televisie en in het bijzonder door televisiedrama overgenomen.

Binnen de verhalen, zoals die voor de televisie worden geproduceerd, speelt geweld bij het illustreren van waarden en normen een belangrijke rol. Geweld is dan ook een centraal element in de stereotype televisierealiteit. Deze stereotype televisiewerkelijkheid is in haar totaliteit uiteindelijk te herleiden tot middenklasse-ideologieën over de sociale realiteit, maar dan in hun meest pregnante vormen. Het gaat tenslotte om een realiteit die voor de meeste kijkers aanvaardbaar en begrijpelijk moet zijn. Doet de sociale realiteit zich veelal onduidelijk en verward voor, de televisiewerkelijkheid is in

haar essentie bijzonder helder: het goede zegeviert, het slechte gaat ten onder. Deze televisiewerkelijkheid beïnvloedt de kijkers, volgens Gerbner. Zeker in het geval van zware kijkers, die in vergelijking met lichte kijkers meer met de televisiewerkelijkheid worden geconfronteerd dan met de gewone werkelijkheid.

Gerbner toonde dit ook in het onderzoek aan. Zware kijkers hebben in vergelijking met lichte kijkers opvattingen die sterker overeenkomen met de televisiewerkelijkheid dan met de sociale werkelijkheid. Gerbners onderzoek bestaat uit twee delen, namelijk een inhoudsanalyse van televisiedramaprogramma's en een cultivatieanalyse, een onderzoek naar de uitwerking van deze programma's op televisiekijkers.

In wat volgt zullen we allereerst verder ingaan op Gerbners theorie en onderzoek. Vervolgens zullen we de resultaten van het Nederlandse replicatieonderzoek behandelen, waarbij zowel de inhoudsanalyse van Prime Time televisiedrama en kinder dramaprogramma's, als de cultivatieanalyse aan de orde komen.

Gerbners cultivatietheorie

Gerbners theorie is binnen de theorieën over de werking van de massamedia onder de noemer "Return to the concept of the powerful massmedia" te brengen. De media wordt dan een zekere invloed toegekend. Toch mogen deze benaderingen niet herleid worden tot de simpele stimu-

lusresponschema's zoals die in het verleden gehanteerd werden. Het gaat bij deze benaderingen meer om de 'maatschappelijke' invloed van de media en niet om de vraag of de boodschap overkomt. In die zin zijn Gerbners opvattingen vergelijkbaar met die van Adorno of Althusser. Noemt de laatste de media als een van de ideologische staatsapparaten, Gerbner concentreert zich op deze ideologische functie en toont deze door onderzoek aan.

Televisie (2) is volgens Gerbner bepalend voor de symbolische omgeving waarin de mensen leven; zij brengt beelden, ideeën en opvattingen over de maatschappelijke werkelijkheid voort. In deze televisiewerkelijkheid, en met name in de pseudo-realiteit van voor de televisie geproduceerde dramaprogramma's, komen middenklasse ideologieën als dominant naar voren. Als instrument van de gevestigde maatschappelijke orde is televisie primair gericht op het in-stand-houden, in plaats van veranderen van traditionele opvattingen en gedrag. Het gaat om het verspreiden van en het vasthouden aan stabiele sociale patronen, niet om het cultiveren van veranderingen, maar juist om weerstanden daartegen. Televisie, als systeem van programma's waarin steeds weer hetzelfde wordt geboden, is een medium dat bijdraagt tot het socialiseren van mensen in gestandaardiseerde rollen en gedrag.

Televisiegeweld illustreert hierin op de meest expliciete wijze de maatschappe-

lijke normen, de doelstellingen die men behoort na te streven en de middelen die men dient te gebruiken om die te realiseren, geeft aan wie een 'winner' of een 'loser' is, toont de risico's van het leven en de prijs die men betaalt voor het overschrijden van maatschappelijke regels. Het 'effect' van televisiedramaprogramma's bestaat niet uit 'gedragsverandering', maar uit de wijze waarop maatschappelijke gebeurtenissen door kijkers geïnterpreteerd worden in termen van de televisierealiteit. Om het verschil met de directe, op de persoon gerichte communicatie-effecten duidelijk te maken, hanteert Gerbner in deze context het begrip cultivatie. Het gaat bij cultivatie om subtiele verschijnselen waar men min of meer weerloos aan onderworpen is. Om deze 'theorie' te onderzoeken ver richt Gerbner een inhoudsanalyse om een beschrijving van de televisiewerkelijkheid te krijgen. Daarbij richt hij zich op de constante kenmerken van de dramaprogramma's die zo direct mogelijk en zonder al te veel problemen te meten zijn. Het betreft gegevens over het aantal mannen en vrouwen dat getoond wordt (twee keer zoveel mannen als vrouwen), het soort beroep dat men vervult (een overrepresentatie van ordehandhavers) enz. Op basis van deze beschrijving wordt in de cultivatieanalyse één van de (mogelijke) antwoorden in termen van de televisierealiteit gesteld (het televisieantwoord), terwijl een ander de 'echte' realiteit weergeeft. Vervolgens wordt gekeken of zware kijkers, in de Verenigde Staten vier uur of meer, dit televisieantwoord meer geven dan lichte kijkers. Dit in een percentage uitgedrukte verschil wordt de 'Cultivation Differential' genoemd.

Uiteraard wordt naast het 'overall' effect ook gekeken naar verschillen zoals die zich bij bepaalde 'subgroepen', bijvoorbeeld verschillende leeftijdsgroepen of groepen met verschillende opleiding, voordoen. Gerbner heeft daarbij op basis van zijn data twee verklaringmodellen afgeleid, namelijk 'mainstreaming' en 'resonance'. Er is sprake van 'mainstreaming' als het verschil tussen de percentages lichte kijkers uit bijvoorbeeld subgroepen met respectievelijk lage en hoge opleiding die het televisieantwoord geven groot is, terwijl het verschil tussen de percentages zware kijkers uit de subgroepen met respectievelijk lage en hoge opleiding die het televisieantwoord geven klein is (zie figuur 1). Dit wil zeggen

dat de opvattingen van zware kijkers uit twee verschillende subgroepen dichter bij elkaar liggen dan de opvattingen van lichte kijkers, met andere woorden zware kijkers hebben opvattingen over de maatschappij die sterk overeenstemmen, subgroepverschillen vallen hier weg. 'Resonance' duidt het tegenovergestelde aan. De verschillen tussen de subgroepen zijn juist groter bij zware kijkers.

Er is sprake van 'resonance' als het verschil tussen de percentages lichte kijkers uit bijvoorbeeld subgroepen met respectievelijk lage en hoge sociaal-economische status die het televisieantwoord geven klein is, terwijl het verschil tussen de percentages zware kijkers uit de subgroepen lage en hoge sociaal-economische status die het televisieantwoord geven groot is (zie figuur 1).

Gerbners theorie en onderzoek worden op een aantal punten bekritiseerd (3). Allereerst is een aantal critici van mening dat Gerbners theorie en onderzoeksmethode niet op elkaar afgestemd zijn. Enerzijds gaat hij in zijn theorie uit van een benadering van communicatie als een proces waardoor een cultuur wordt gecreëerd, gemodificeerd en getransformeerd, terwijl in zijn onderzoek het communicatieproces als lineair benaderd wordt: niet de cultuur staat meer centraal maar de respondent. Op basis van zijn theorie, waarin televisie als producent van een symbolische omgeving wordt gezien, lijkt een semiologische analyse voor de hand te liggen. In zo'n analyse staat een kwalitatieve beschrijving van symbolen en de betekenis daarvan centraal. Gerbner is van mening dat een dergelijke benadering abstract is en een sterk subjectief karakter heeft. Inhoudsanalyse gericht op kwantificering van expliciete en impliciete verschijnselen en ideologieën, geeft hier een duidelijker inzicht in de televisiewerkelijkheid. Andere kritiek richt zich op een aantal methodologische punten met betrekking tot de cultivatie-analyse. Deze kritiek is afkomstig van onderzoekers die al dan niet op basis van hetzelfde materiaal de cultivatie-analyse gerepliceerd hebben. De waarde van deze replicaties, en met name die van Hirsch (4), is zeer beperkt daar meetprocedures en operationaliserings vaak zeer verschillend zijn van die van Gerbner. Zo vergelijkt bijvoorbeeld Hirsch niet-kijkers met kijkers die meer dan acht uur per dag televisie kijken, terwijl Gerbner kijkers vergelijkt die respectievelijk minder dan twee en meer dan

vier uur per dag kijken. Daarbij is de niet-kijker a-typisch aldus Gerbner, waarbij hij gesteund wordt door onderzoeksbevindingen van anderen (5).

Toch is de kritiek uit de verschillende replicatie-onderzoeken niet zonder belang. In het kort betreft deze de volgende punten:

- Gerbner definieert de onafhankelijke variabele televisiekijkers inconsistent. De ene keer gebruikt hij de indeling licht-zwaar televisiekijkers en ligt het omslagpunt bij twee uur, een andere keer gebruikt hij de indeling licht - medium - zware kijker en ligt het omslagpunt respectievelijk bij twee en vier uur. Gerbner rechtvaardigt dit door er op te wijzen dat hij deels afhankelijk is van het onderzoeksmateriaal, zijn bevindingen zijn veelal gebaseerd op secundaire analyse, en op het feit dat het onderscheid tussen lichte en zware kijkers relatief is, dat wil zeggen afhankelijk van de subgroep die men bekijkt.
- Gerbner controleert onvoldoende de invloed van andere onafhankelijke of interveniërende variabelen. In later onderzoek heeft hij hier steeds meer aandacht aan besteed. De verbanden die gevonden worden zijn over het algemeen zwak. Gerbner stelt hier tegenover dat ze in vrijwel elke analyse opnieuw aangetoond worden en dus een zekere betekenis moeten worden toegekend.
- De operationalisering van de afhankelijke variabelen is bekritiseerd. Deels omdat de items negatief zijn gesteld, deels vanwege het beperkt karakter van de afhankelijke variabelen: veelal worden de variabelen slechts door een item geïndiceerd, er is nauwelijks sprake van schaalontwikkeling.

Daar staat tegenover dat de replicatie-onderzoeken op zich teveel beperkt zijn tot het aantonen van een 'overall'-effect en geen aandacht besteden aan subgroep-verschijnselen en de betekenis van Gerbners theoretische verfijningen: 'mainstreaming' en 'resonance'.

Deze verfijningen zijn evenwel niet onproblematisch. Het is onduidelijk voor welke subgroepen met betrekking tot welke variabelen een 'mainstreaming' of 'resonance' gedrag te verwachten is. Alhoewel Gerbner hier wel een indicatie voor geeft is deze te summier om duidelijke voorspellingen te doen.

De sterkte van Gerbners benadering is evenwel dat hij er voor de Verenigde Staten onderzoek na onderzoek in slaagt

om, weliswaar een zwakke samenhang aan te tonen tussen veel televisiekijkers en het hebben van racistische, discriminerende, sexistische, conservatieve opvattingen. Replicatie-onderzoek heeft er toe geleid dat Gerbner steeds meer aandacht aan zijn onderzoeksmethode besteedt, en zijn resultaten in die zin steeds betrouwbaarder worden. Het lijkt dan ook dat er vanuit mag worden gegaan dat zijn theorie, ondanks alle pogingen tot falsificatie in de Verenigde Staten enigermate opgaat. De vraag is echter of wat voor de Verenigde Staten geldt ook voor West-Europa opgaat. De hierna volgende onderzoeksresultaten moeten voor de Nederlandse situatie hierop antwoord geven.

Het Nederlandse C.I.-onderzoek

Het Nederlandse onderzoek is het enige replicatie-onderzoek waar naast de cultivatie-analyse ook de inhoudsanalyse is uitgevoerd. Wij onderzochten alle drama-programma's die gedurende vier weken in het najaar 1980 werden uitgezonden. Dat er gekozen is voor een steekproef van vier weken had twee oorzaken. Allereerst kent het Nederlandse omroepbestel een cyclus van vier weken wat betreft de verdeling van zendtijd voor de verschillende omroepen naar hun status. Ten tweede is een periode van vier weken noodzakelijk om een ongeveer vergelijkbaar aantal programma's te kunnen analyseren als in de Verenigde Staten op basis van een steekproef van één week worden geanalyseerd. Het betreft dan 105 programma's: 65 Prime Time programma's, programma's uitgezonden in de periode dat de kijkdichtheid 's avonds het grootst is, en 40 kinderprogramma's. Kinderprogramma's zijn gedefinieerd als programma's waar de kinderkijkdichtheid (1% = 20.000) groter is dan die van volwassenen (1% = 115.000) en die 's avonds voor 20.00 uur worden uitgezonden.

Geweld als centraal element in de inhoudsanalyse, wordt gemeten met twee maten, namelijk de Violence Index en Risk Ratio's. De Violence Index geeft het belang van geweld in programma's aan, terwijl Risk Ratio's het risico aangeeft dat leden van bepaalde groepen lopen om slachtoffer te worden bij geweldshandeling (7).

Het gaat hier in beide gevallen om a priori meting: een theorie achter beide maten ontbreekt. Juist door het ontbreken

van zo'n theorie is het onduidelijk hoe scores op beide maten geïnterpreteerd moeten worden. Hun betekenis is dan ook relatief, vergelijking is alleen onderling mogelijk. De scores voor de Violence Index (VI) zijn gegeven in tabel 1 (8). De overall score (165) komt vrijwel overeen met de laagste score (166) zoals die gedurende de periode 1969-1979 voor de Amerikaanse televisie berekend is (9). Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de lagere score voor kinderprogramma's in Nederland (188), de overall score over de hele periode in de Verenigde Staten is aanzienlijk hoger (222). De scores voor Prime Time programma's komen sterk overeen: Nederland 158, de Verenigde Staten overall 159.

Overigens is het opvallend dat in beide landen de Violence Index voor kinderprogramma's hoger ligt dan bij programma's voor volwassenen.

Kijken we naar de scores per omroeporganisatie dan vallen de hoge geweldscores voor Prime Time programma's van de NOS en de EO op. Dit terwijl hoge scores juist voor de "niet-gebonden" omroepen te verwachten zouden zijn. Dit leidde er toe dat we de NOS en de EO programma's nader bekeken hebben. De NOS programma's kunnen bestempeld worden als sociaal-realistisch drama, terwijl de programma's van de EO te karakteriseren zijn als dramaprogramma's met een sterk moralistisch karakter. De programma's van beide omroeporganisaties zijn niet te vergelijken met programma's als Starsky en Hutch, de Hulk of meer subtiele politiciers als 'der Alte'. Gaat het bij deze programma's meer om geweld als actie-moment, bij de NOS (bijvoorbeeld een programma over een zogenaamde 'Indië-weigeraar') en de EO programma's (klein huis op de prairie) dient geweld eerder om een anti-geweld ideologie te illustreren.

Een kwantificering van het geweld door middel van de Violence Index geeft geen inzicht in deze subtiele, maar toch essentiële verschillen. Kijken we naar de 'Violence Indexen' per omroep voor kinderprogramma's dan vallen de hoge scores op voor de VARA en de KRO. De door hen uitgezonden programma's, respectievelijk afleveringen uit de series Pinokkio en Verlaten Eilanden kenmerken zich door veel 'toevallig' geweld. Weinig opvallend, maar toch steeds voorkomend. Daarnaast vullen de VARA en de KRO hun tijd op met cartoons. Over het algemeen

wekt het aanbod van kinderprogramma's de indruk dat het van een sluitpost van het beleid gaat: weinig eigen producties en veel ongetitelde programma's.

Geven de Violence Indexen weinig inzicht in de onderliggende ideologieën met betrekking tot geweld, Risk Ratio's geven hier wel inzicht in. Ze illustreren wie tot de zwakkere groepen in de samenleving moeten gerekend en wie de macht aan hun kant hebben (zie tabel 2).

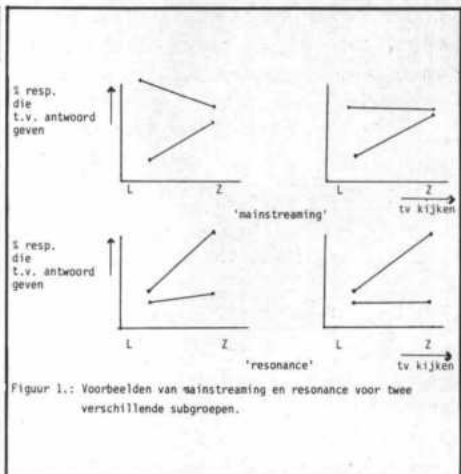
In Prime Time programma's behoren vrouwen in vrijwel elke subgroep tot de groep waar meer slachtoffers vallen dan geweldplegers voorkomen. Twee uitzonderingen: bejaarden (-7.00) en getrouwde mannen (-4.00). Daar staat tegenover dat geweld voornamelijk door mannen wordt gepleegd, evenals moorden. Vrouwen worden nergens als overwegend gewelddadig afgeschilderd. Dit is evenwel anders bij kinderprogramma's, waar volwassen vrouwen de meest gewelddadige groep is. Maar als men naar de scores van de doelgroep van kinderprogramma's kijkt, dan valt op dat meisjes hier sterker in een slachtoffer-rol zitten (-6.00) in vergelijking met jongens (-1.13).

Op basis hiervan ligt de conclusie voor de hand dat vrouwen niet alleen in de pornografie in een slachtoffer-(object-)rol worden gedrukt, maar dat dit de dagelijkse praktijk van televisiedramaprogramma's is. Blijkbaar moet deze rol ook al benadrukt worden in kinderprogramma's.

Dat vrouwen in hun (lijdende) rol bevestigd worden blijkt ook uit andere onderzoeksresultaten: vrouwen zijn emotioneler, dommer, handelen minder doordacht. Vrouwen worden als ze jong zijn in een object-rol (de te 'huwen' vrouw) getoond terwijl op latere leeftijd ze als verzorgsters van man en kinderen naar voren komen. De vraag komt dan naar voren of vrouwen die veel televisie kijken zich op basis van hetgeen getoond wordt ook meer bedreigd voelen door geweld en meer traditionele opvattingen over hun rol in de maatschappij hebben. De cultivatie-analyse zal hier inzicht in moeten geven. Het eerste deel van de vraag kan beantwoord worden op basis van onderzoeksresultaten van een onderzoek naar opvattingen over geweld, misdaad, vrouwen in de medemens en eventuele slachtofferrisico's, dat uitgevoerd is in samenwerking met de afdeling Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS. Voor de meeste variabelen was een samenhang met televisiekijken niet aantoonbaar. De

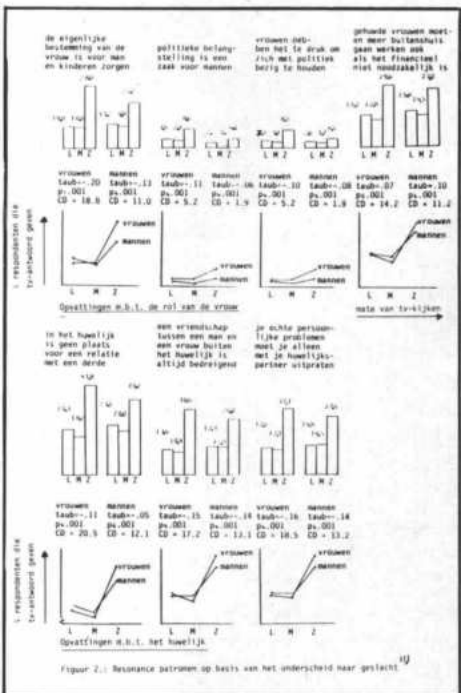
	A-status										C-status										Overig		Alle Prime Time programma's		A-status										C-status		Alle kinderprogramma's		Alle programma's	
	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	VOO	VPRO	NOS	IKON	Alle Prime Time programma's	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
N	11	9	6	11	11	2	5	4	4	2	65	8	6	7	9	6	4	40	105	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
%P	90.9	66.7	83.3	90.9	73.7	100	80	75	100	-	80	87.5	100	85.7	77.8	100	50	85	81.9	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
R	4.6	2.3	2.2	3.4	5.4	4.5	7.4	2.5	5.2	-	4	2.6	7.7	4.1	3.1	7.5	2.5	4.5	4.2	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
P	4.0	2.6	2.6	3.3	6.4	5.8	7.8	2.5	4.2	-	4.2	10.4	20.7	13.2	8.2	21.8	31.3	13.7	5.8	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
%V	63.9	45	43.7	38.2	51.3	71.4	61.5	60.0	77.8	-	52.4	56.3	84.2	61.9	53.8	90.9	60.0	66.3	57.2	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
%K	19.4	-	-	8.8	10.8	-	-	-	33.3	-	9.1	-	-	-	-	-	-	-	60	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
PS	108.1	76.5	92.9	104.3	96.3	120.6	110.4	85.0	118.8	-	96.4	113.5	156.8	120.3	100.4	138.6	117.6	121.4	101.9	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
CS	83.3	45	43.7	47	62.1	71.4	61.5	60.0	111.1	-	61.5	56.3	84.2	61.9	53.8	90.9	60.0	66.3	63.2	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													
VI	191.4	121.5	136.6	151.3	158.4	192.0	171.9	145.0	229.9	-	157.9	169.8	241.0	182.2	154.2	249.5	177.6	187.7	165.1	AVRO	KRO	NCRV	TROS	VARA	EO	Alle kinderprogramma's	Alle programma's													

Tabel 1.: Scores VI per omroep, voor Prime Time en kinderprogramma's, en overall

Figuur 1.: Voorbeelden van mainstreaming en resonance voor twee verschillende subgroepen.

Tabel 2.		huwelijkse staat	sociale leeftijd	ras			sociaal economische status						
				ongehuwd	gehuwd	kind/adolescent	jong volwassen	volwassen	bejaard	blank	anders	laag	middele
Prime Time programma's	Risk Ratio's voor alle hoofd-/bijfiguren	geweldplegerslachtoffer	-1.27	-1.08	-1.59	-1.15	-1.11	-3.00	-1.27	+1.08	-1.19	-1.24	-1.53
		moordenaarvermoorde	+1.08	-3.6	0.00	+1.56	-1.6	0.00	-1.15	+2.00	+2.00	-1.55	-3.00
	Mannen	geweldplegerslachtoffer	-1.24	+1.54	-1.43	-1.14	-1.13	-7.00	-1.25	+1.37	-1.14	-1.30	-1.40
		moordenaarvermoorde	+1.29	-4.00	0.00	+1.67	-1.37	0.00	1.00	+2.00	+2.50	-1.37	-0.00
	Vrouwen	geweldplegerslachtoffer	-1.35	-1.72	-2.57	-1.25	-1.04	1.00	-1.32	-1.67	-1.50	-1.04	-1.80
		moordenaarvermoorde	-1.54	-2.91	0.00	1.00	-2.5	0.00	-2.00	0.00	-0.00	-1.50	-2.00
Kinderprogramma's	Alle hoofdfiguren	geweldplegerslachtoffer	-1.66	+0.00	-2.55	-1.18	+1.30	-1.75	-1.30	-0.00	-1.75	-1.55	-2.00
		moordenaarvermoorde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Mannen	geweldplegerslachtoffer	-1.45	-	-1.13	-1.09	+1.11	1.00	-1.27	-	-1.25	-1.75	-3.00
		moordenaarvermoorde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Vrouwen	geweldplegerslachtoffer	-6.00	+0.00	-6.00	-0.00	+3.00	1.00	-1.4	-0.00	-0.00	1.00	1.00
		moordenaarvermoorde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Figuur 2.: Resonance betrekken op basis van het onderscheid naar geslacht

volgende conclusies konden op basis van de onderzoeksresultaten wel worden getrokken. Zware kijkers vinden meer dan lichte kijkers dat vrouwen eerder slachtoffer van geweldsmisdrijven zullen zijn dan mannen ($r=.10, p<.05$); dat moorden over het algemeen plaats vinden tussen vreemden (televisierealiteit) in plaats van tussen bekenden (sociale realiteit) ($r=.10, p<.05$) en dat men een grotere kans loopt slachtoffer van een ernstige misdaad te worden als men gedurende een periode van een maand regelmatig 's avonds door de buurt wandelt (televisierealiteit) ($r=.14, p<.01$). Is een 'overall' effect voor de voorgaande items wel aantoonbaar, een nadere analyse naar 'mainstreaming' of 'resonance'

patronen levert geen significante, interpreteerbare resultaten op. Secundaire analyse op basis van ander onderzoek, in casu het Psyche-NOP '79-onderzoek, toont geen samenhang aan tussen televisiekijken en items met betrekking tot de rol van de vrouw, maar wel voor een beperkt aantal items, indien het onderscheid tussen mannen en vrouwen bij de analyse wordt betrokken (zie figuur 2). Vrouwen die veel televisie kijken stemmen vaker in met sexistische opvattingen, dan vrouwen die weinig televisie kijken. In die zin kan gesteld worden dat vrouwen een dubbele dosis krijgen: zowel in de sociale realiteit als in de televisierealiteit worden bepaalde opvattingen over de rol van de vrouw bevestigd.

Ook ten aanzien van het huwelijk stemmen vrouwen die veel televisie kijken, vaker in met traditionele opvattingen dan vrouwen die weinig televisie kijken of mannen die veel kijken.

Concluderend kunnen we stellen dat voor een beperkt aantal items met betrekking tot geweld, de rol van de vrouw en het huwelijk enige samenhang aantoonbaar is tussen veel televisiekijken en het instemmen met die items. Daar staat tegenover dat er geen samenhang tussen televisiekijken en het merendeel van de items gevonden is. Op basis van de bevindingen is het niet mogelijk te stellen dat veel televisiekijken zonder meer

tot opvattingen leidt die tot de televisie-reëliteit te herleiden zijn, anderzijds kan men niet concluderen dat er geen sprake is van cultivatie.

Slotopmerkingen

Voor het feit dat de data het cultivatie-idee ten onzent noch bevestigen noch ontkennen zijn een aantal post-hoc verklaringen te geven. Allereerst kan gesteld worden dat de situatie in de Verenigde Staten, waar het cultivatie-idee wel opgaat, en Nederland aanzienlijk verschillen: het mediagebruik is anders, televisie neemt niet zo'n dominante positie in, het totale televisie-aanbod is kleiner: minder kanalen, vrijwel geen televisie overdag. Dit leidt er toe dat de Nederlandse zware kijker (twee uur of meer) in termen van het Amerikaanse onderzoek nog steeds in de midden-categorie zit. Daarnaast kan gesteld worden dat het aanbod van televisie dramaprogramma's kleiner (denk aan de steekproef verschillen) en inhoudelijk anders (bevindingen met betrekking tot NOS en EO) is. Daarbij gevoegd de bevinding dat de Nederlandse kindertelevisie-werkelijkheid minder gewelddadig is indien vergeleken met de Amerikaanse situatie en dus de socialisatie van jongsaf aan verschillend is en waarschijnlijk altijd geweest is, mag geconcludeerd worden dat de televisiewerkelijkheid nog niet zo'n dominante invloed heeft op de opvattingen van de Nederlandse kijker. Uiteraard is het de vraag of een éénmalig onderzoek voldoende inzichten oplevert. Een herhaling van het onderhavige onderzoek, zowel waar het de inhoudsanalyse als de cultivatie-analyse betreft, lijkt zinvol. Niet alleen als een 'controle' op ontwikkelingen in het aanbod van dramaprogramma's, maar ook voor het vergroten van inzichten, waar het de sociale-culturele 'gevolgen' van dit aanbod betreft, zou nader onderzoek zinvol zijn. Daarbij zal zo'n cultivatie-analyse vooral gericht moeten zijn op metingen op verschillende tijdstippen bij dezelfde groep respondenten. De betekenis van televisie als een socialisator kan dan beter worden beoordeeld, zodat ook het media- en cultuurbeleid beter gefundeerd kan worden. Kijken we naar bevindingen op basis van onderzoek zoals dat in de Verenigde Staten en Nederland is uitgevoerd en de betekenis daarvan voor het door de W.R.R. voorgestelde beleid, dan zijn er een aantal conclusies over dit be-

leid te trekken. Voor de Nederlandse situatie zijn tot nu toe geen verbanden tussen televisiekijken en bepaalde maatschappelijke opvattingen over een scala van onderwerpen aantoonbaar. In de Verenigde Staten, waar het drama-aanbod aanzienlijk groter is, is dat verband wel aantoonbaar. Bij een overname van de voorstellen van de W.R.R. ontstaat voor Nederland een gelijksoortige situatie. Immers: het niet tegen te houden vergroot aanbod via satellieten en kabel zal er toe leiden dat kijkers vooral dramaprogramma's zullen selecteren uit het aanbod. De omroepen zullen dan uit concurrentie-overwegingen vooral die programma's uitzenden met de hoogste waarderings- en kijkdichtheid: met andere woorden nog meer drama, nog meer van hetzelfde. De door de W.R.R. voorgestelde afschaffing van het 'volledig programmavoorschrift' zal deze tendens slechts versterken: de omroepen zijn niet langer verplicht in redelijke verhoudingen informatie, amusement en cultuur te brengen. Een derde programma (17 uur extra zendtijd) met een primair culturele en grensverlagende functie dient slechts als een doekje voor het bloeden maar is van geen enkele structurele betekenis.

Noten

(1) G. GERBNER, Toward Cultural Indicators: the analysis of mass mediated public message systems, in: *A.V. Communication Research*, 1969, Vol. 17, pag. 137-148. Naast deze communicatie-wetenschap variant bestaat er een vorm van Cultural Indicator onderzoek, waar de nadruk ligt op het opstellen en analyseren van tijdsreeksen met betrekking tot waarden zoals gemeten in historische documenten en mediaproducten. Zie: N. REIJNDERS, H. BOUWMAN, Cultural Indicators, the state of the art, in: G. MELISCHECK, K.E. ROSENGREN, J. STAPPERS (eds.), *Cultural Indicators, an International Symposium*, Wenen 1982, ter perse.

(2) Televisiedrama en amusement dienen in de Verenigde Staten vooral om grote aantallen kijkers te recrutereren voor de uit te zenden commercials.

(3) Zie voor een uitgebreider overzicht van de kritiek: H. BOUWMAN, Television audiences watch by the hour, een overzicht van Gerbners opvattingen over Cultural Indicators, in: *Masscommunicatie*, februari 1982, Vol. 10, nr. 2, pag. 7-24.

(4) Zie de discussie die tussen Hirsch en Gerbner gevoerd is in *Communication Research*, Vol. 7, no. 4 (1980) en Vol. 8, no. 1 (1981). Verder is het onderzoek gerepliceerd in: Canada (A. DOOB, G. MACDONALD, Television Viewing and Fear of Victimization: Is

the relationship causal? in: *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, Vol. 37, no. 2, pag. 170-179); Australië (S. PINGREE, R. HAWKINS, U.S. programs on Australian Television, the cultivation effect, in: *Journal of Communication* 1981, (31) 1, pag. 97-106); Groot-Brittannië (Television Violence and paranoid perception: the view from Great Britain, in: *Public Opinion Quarterly* 42 (1978) 3, pag. 315-321) en Zweden (E. HEDINSSON, *Cultivation Analysis: a swedish illustration*, paper gepresenteerd op het "Symposium on Cultural Indicators for the Comparative Study of Culture, Wenen, 1982).

(5) H. JACKSON-BEECH, The non-viewers: who are they? in: *Journal of Communication*, 1977 (27) 3, pag. 65-72.

(6) G. GERBNER ET AL, Charting the mainstream, television's contribution to public orientations, in: *Journal of Communication*, 1982, Vol. 32, 2, pag. 100-127.

(7) De Violence Index wordt als volgt berekend:

$PS = \%P + 2(Rp) + 2(RH)$, waarbij %P = percentage programma's waarin geweld voorkomt.

RP = aantal geweldsscenes per programma

RH = aantal geweldsscenes per uur

CS = %V + %K, waarbij

%V = percentage van hoofdfiguren dat geweld begaat en/of ondergaat

%K = percentage van hoofdfiguren dat moordt of vermoord wordt

VI = CS + PS (Character Score + Programma Score)

Risk Ratio's worden berekend door het aantal geweldplegers te delen door het aantal slachtoffers, op voorwaarde dat het aantal geweldplegers groter is dan het aantal slachtoffers. Deze score krijgt een plus-teken.

Is het aantal slachtoffers groter dan het aantal geweldplegers dan deelt men de eerste door de tweede en geeft deze score een min-teken. Deze ratio's worden zowel berekend voor geweldplegers-slachtoffers, als voor moordenaars-vermoorden.

Beide maten zijn gevalideerd, zie voor de Violence Index: G. GERBNER et al, *Violence Profile*, 11, onderzoeksverslag, Annenberg School of Communication, 1980, pag. 10 e.v. Zie voor de Risk Ratio's: M. MORGAN, *Symbolic victimization and real world fear*. Paper gepresenteerd tijdens het 'Symposium on Cultural Indicators for the comparative study of culture', Wenen, 1982.

(8) Resultaten van de inhoudsanalyse worden alleen gerapporteerd indien de betrouwbaarheid voldoende is, dat wil zeggen 67. De betrouwbaarheid is berekend op basis van Krippendorffs a een overeenstemmings-maat voor meerdere beoordelingen, zie: K. KRIPPENDORFF, *Content Analysis, an introduction to its methodology*, Beverly Hills, 1980.

(9) Deze scores zijn als volgt: 1969-179; 1971-174; 1973-184; 1975-176; 1976-202; 1977-166; 1978-183 en 1979-174.

(10) Deze relaties zijn gebaseerd op partiële correlaties, met individuele en simultane controle voor geslacht, leeftijd, opleiding en urbanisatiegraad.

(11) C.D. = Cultivation Differential. Deze index geeft het verschil aan tussen het percentage lichte (L) en zware (Z) kijkers die het televisie-antwoord geven.

de linkse journalistiek in hongarije

j.g. orbán

1. Inleiding

Met opzet heb ik de titel Journalistiek in Hongarije gekozen, omdat ik in bestek van een korte studie slechts de positie van de Hongaarse tijdschriften, c.q. journalisten kan bespreken. Bovendien heeft de Hongaarse Radio, en zeker de Televisie, nog slechts een korte geschiedenis (dat maakt die geschiedenis trouwens niet minder interessant).

Misschien wordt de beperking tot Hongarije ook als negatief ervaren.

Toch mag men niet vergeten dat, ofschoon het Hongaars een taal is die door slechts ong. twintig miljoen mensen in de hele wereld gesproken wordt en Hongarije slechts een minuskuul deeltje is van Oost- en Midden-Europa, het zowel in het verleden als in het heden een belangrijke rol gespeeld heeft in dat deel van de wereld.

2. Korte voorgeschiedenis

De meeste aandacht in mijn artikel zal ik wijden aan de journalistiek in Hongarije na 1945, toen het land een grote metamorfose heeft doorgemaakt. Het veranderde in nauwelijks drie jaar (weliswaar niet zonder druk van buitenaf) van een conservatief, feodaal land in een Volksrepubliek naar Sovjet-model. Deze verandering heeft vanzelfsprekend haar stempel gedrukt óók op de journalistiek.

Naar de mening van vele schrijvers was de eerste uiting van journalistiek in Hongarije het in het Latijn geschreven *Mercurius Hungaricus*, dat tussen 1705 en 1710 verscheen. In die tijd, onder leiding van Ferenc Rákóczi II, een revolutie plaats tegen Habsburg-Oostenrijk (Hongarije was nl. sinds het begin van de zestiende eeuw, na de dood van de Hon-

gaarse koning Lodewijk II aangesloten, of liever ingelijfd bij Oostenrijk). Dit tijdschrift moest een spreekbuis zijn van de Hongaarse revolutie onder leiding van Rákóczi en voor de Europeanen de «leugens» van het *Wienerisches Diarium* (de spreekbuis van Wenen in die tijd) ontmaskeren. Opvallend is echter dat dit eerste «Hongaarse» tijdschrift niet in het Hongaars verschijnt. De oorzaak hiervan moet men grotendeels zoeken in het feit dat Hongarije gedurende de afgelopen drie eeuwen door de Oostenrijkse keizers onderworpen werd aan een soort onvrijwillige assimilatie om een integraal deel van het keizerrijk uit te maken. Het eerste in het Hongaars verschijnende tijdschrift heette *Magyar Hirmondó* (Hongaarse Courier), dat rond 1780 verscheen. Het mocht verschijnen bij gratie van de liberaal georiënteerde keizer Jozef II. Dit tijdschrift, en óók andere in die tijd verschijnende (Hongaarse) tijdschriften zijn duidelijk een teken des tijds: het Liberalisme en de Verlichting. Alle in deze tijd verschijnende tijdschriften dragen bij tot het (verder) uitgroeien van het Hongaarse bewustzijn, dat ook tot uiting kwam in de talloze nationalistische gedichten, verhalen, liederen, etc.

De eerste twee decennia van de negentiende eeuw zijn min of meer lege bladzijden in de geschiedenis van de Hongaarse journalistiek. De zwaar afgestrafte pogingen in Hongarije om meer nationale onafhankelijkheid te leiden tot de instelling van censuur. Maar in de dertiger jaren, jaren waarin de Hongaarse industrialisatie begon en de Hongaarse burgerij aan betekenis won, vindt een herleving plaats van de Hongaarse (nationalistische) tijdschriften. Bekende Hongaarse leiders als Lajos Kossuth (editeur van *Országgyűlési Tudósítások* (Parle-

mentaire Informaties) en István Széchenyi (*Jelenkore* (Heden)) spelen hierin een belangrijke rol. Eén van de belangrijkste winstpunten van de revolutie van 1848 die in Hongarije overigens vrij snel weer bloedig met hulp van de Russische tsaar onderdrukt werd) voor Hongarije was de afschaffing van de censuur bij wet XVIII/1848.

De revolutie van 1848 was voor Hongarije niet alleen politiek belangrijk, ook in de journalistiek deden zich opmerkenwaardige ontwikkelingen voor.

In de eerste plaats een kwantitatieve revolutie: terwijl vóór 1848 in Hongarije 33 tijdschriften in het Hongaars en 19 in het Duits verschenen, kwamen er ná 1848 binnen zeer korte tijd 86 nieuwe tijdschriften bij. Ook de wijze van verspreiding maakte een revolutie door: voor de eerste keer verschenen er op de straten van Budepest (de nog steeds niet verdwenen) straatverkopers, die openlijk revolutionaire bladen als *Március Tizenöt* (Vijftien Maart) te koop aanboden.

Er vonden ook diepgaande kwalitatieve veranderingen plaats: er verschenen méér op bepaalde groepen gerichte bladen, zoals de *Nép Barátja* (Vriend van het Volk) voor boeren en *Munkások Ujsága* (Courant voor Arbeiders).

Voor de ontwikkelingen van de Hongaarse tijdschriften is de periode rond 1867 (*Ausgleich*) vanzelfsprekend bijzonder belangrijk. Meer dan ooit tevoren hebben journalisten de betekenis van tijdschriften begrepen: zij boden een forum voor het kristalliseren van de nationale gedachte, van de nationale onafhankelijkheid.

Opvallend is dat confessionele instellingen (de katholieke, protestante of joodse kerken) zich niet veel aantrokken van de

ontwikkelingen in de tijdschriften in deze tijd: zij richtten zich in hun tijdschriften nog steeds tot één enkele groep van de bevolking, die men de «bovenlaag» zou kunnen noemen. Dit blijkt uit het karakter van de toen verschijnende confessionele bladen: in 1887 verscheen de *Katolikus Szemle* (Katholieke Revue) en in 1889 de *Protestáns Szemle* (Protestantse Revue), beide van vrij hoog wetenschappelijk niveau.

Het is ondoenlijk om in het bestek van een korte studie alle in deze tijd verschenen tijdschriften de revue te laten passeren. Trouwens, er bestaan, jammer genoeg slechts overwegend in het Hongaars, vele goede studies met betrekking tot deze tijd, waarin betrekkelijk veel aandacht wordt besteed aan literatuur, tijdschriften, etc. Ik wil slechts op een aantal vooraanstaande tijdschriften van deze tijd wijzen, zoals *Uj Idök* (Nieuwe tijden) (1895); *Nyugat* (Het Westen) (1908); *Szabad Szó* (Het Vrije Woord) (1899) een tijdschrift voor arbeiders; *AHuszadik Század* (De Twintigste Eeuw) (1900); *Megindul a Szocializmus* (Het Socialisme Begint) (1906), het eerste tijdschrift van de Hongaarse Sociaal-Democratische Partij; *A Holnap* (Morgen) (1908); *A Világ* (De Wereld) (1910); *Magyar Figyelő* (De Hongaarse Waarnemer) (1911); *A Tett* (De Daad) (1915) en ten slotte *A Ma* (Het Heden) (1916).

Het jaar 1918 is voor Hongarije zeker om twee redenen bijzonder belangrijk: Hongarije verloor samen met Oostenrijk de oorlog en moest er de consequenties van dragen; én Hongarije maakte als eerste land in het Westen kennis (weliswaar kortstondig) met een communistisch regime (van Béla Kun). Deze veranderingen zijn ook te herkennen in de tijdschriften. Het kortstondig optreden van Béla Kun maakte het verschijnen van de eerste communistische bladen mogelijk. Terwijl de verloren oorlog en alle consequenties van dien een stroom van patriottische, nationalistische en soms zelfs uiterst rechtse tijdschriften veroorzaakte.

Het allereerste blad van de Hongaarse Communistische Partij was de op 7 december 1918 verschenen *Vörös Ujság* (Rode Blad). Tegelijkertijd verschenen er ook communistische bladen voor bv. jongeren, als de *Ifjú Proletár* (De Jonge Proletariër) op 7 januari 1919; en voor militairen speciaal de *Vörös Katona* (De Rode Militair) op 29 januari 1919.

De nieuwe wetten van het regime van Béla Kun garandeerden weliswaar de vrijheid van pers, etc. maar van die vrijheid kwam er niet zoveel terecht. Via allerlei organisaties probeerde hij schrijvers, journalisten, etc. zoveel mogelijk tot spreekbuis te maken van het nieuwe (communistische) regime. Zo'n organisatie was de op de Duitse *Kulturkammer* lijkende *Iróí Direktórium* (Directoraat van Schrijvers), die controle uitoefende op de verschijnende bladen en boeken.

Vanaf medio 1919 kwam de regering van Béla Kun steeds meer in moeilijkheden. Er vond een goed georganiseerde contrarevolutie plaats onder leiding van admiraal Miklós Horthy, die vrij spoedig tot regent van Hongarije werd uitgeroepen. Hiermee begint in Hongarije een periode van revanchisme, ja zelfs van fascisme, waarin weinig plaats is voor internationaal georiënteerde bladen zoals die van de Hongaarse communistische Partij. De meeste van haar bladen verdwijnen dan ook helemaal of gaan onder in de illegaliteit; hun plaats wordt wel eens ingenomen door bladen van meer gematigde socialistische groeperingen.

Op 10 augustus 1919 werd via wet 4507/1919 een einde gemaakt aan alle maatregelen die B. Kun trof ter beteugeling van de niet-communistische pers.

Zoals ik reeds eerder vermeldde, verdwijnen stuk voor stuk alle communistische bladen; er is slechts hoogstens plaats voor bladen van een partij als de Hongaarse Sociaal-Democratische Partij. Haar belangrijkste tijdschrift in deze periode was de *Szocializmus* (Het Socialisme), dat op 1 januari 1922 begon te verschijnen. Andere links georiënteerde bladen in deze tijd waren de door Károly Rassay geleide *Esti Kurir* (Avond-Koerier), de *100 %* (100 %), een illegaal blad van de Hongaarse Communistische Partij en de *Munka* (Arbeid) onder leiding van Lajos Kassák.

Ondanks straffe maatregelen tegen de linkse pers, verschijnen er toch regelmatig nieuwe linkse tijdschriften: in 1931 de *Társadalmi Szemle* (Maatschappelijke Revue), ook weer een illegaal blad van de Communistische Partij onder redactie van Józef Madzsar; de volledige redactie van dit tijdschrift werd echter op 11 maart 1933 gearresteerd.

In mei 1934 verscheen de *Válasz* (Het Antwoord); in januari 1935 de *Göndolat* (De gedachte); begin maart 1936 de onder leiding van Pál Ignotus en Attila Józ-

sef (één der bekendste dichters uit de twintigste eeuw) staande links georiënteerde *Szép Szó* (Het Mooie Woord) en ten slotte aan het einde van 1944 het illegale *Szabad Nép* (Het Vrije Volk).

3. De ontwikkelingen na 1945

De Tweede Wereldoorlog is in de geschiedenis van Hongarije weer een belangrijke caesuur. Ik zou hier nog liever van een volledige breuk in de Hongaarse geschiedenis willen spreken. Over deze periode heb ik een uitvoerige studie gemaakt, waarin ik vooral de katholieke kerk en haar rol na 1945 centraal gesteld heb, maar waarin vanzelfsprekend ook ingegaan wordt op de ontwikkelingen in de politiek, in de maatschappij, etc. na 1945. (Deze studie is getiteld: *De Vredesbeweging van Hongaarse Katholieke Priesters, 1945-1956*).

Een van de belangrijkste processen die in deze tijd de politieke geschiedenis van Hongarije, maar ook die van de media, bepaalden was de Sovjetisering. Dat is een proces dat duurde tot ong. 1948 en ten gevolge waarvan Hongarije volledig onder invloed kwam te staan van de Sovjet-Unie; het hield tevens een nauwkeurige copiëring in van de media in de Sovjet-Unie.

De niet-communistische tijdschriften hebben reeds vlak na de oorlog een gevoelige slag geleden: in de Geallieerde Controleraad en de Voorlopige Regering Debrecen speelden resp. de Sovjet-Unie en de Hongaarse Communistische Partij een belangrijke rol. Gevolg daarvan was dat na de bevrijding van Hongarije op 4 april 1945 een groot aantal vooroorlogse bladen niet mochten verschijnen, hetzij omdat zij (al of niet terecht) van fascistische sympathieën beschuldigd werden, hetzij omdat gebrek aan papier voorgevend werd. Opvallend is echter dat tegelijkertijd tientallen linkse (dag)bladen verschenen. De definitieve klap voor de niet-linkse (lees: niet-kommunistische) journalistiek volgde in de jaren 1948-1949, toen de gefaseerde communistische staatsgreep het verschijnen van niet-communistische tijdschriften onmogelijk maakte.

In mijn eerder genoemde studie maak ik in één der hoofdstukken aangaande de Hongaarse tijdschriften na 1945 de opmerking dat men na het lezen van één enkele aflevering van één van de vele

linkse bladen reeds weet wat in alle andere tijdschriften met betrekking tot bepaalde onderwerpen gepubliceerd wordt. Hiermee bedoel ik dat ten gevolge van de sterke ideologische beïnvloeding van de pers door de partij een zeer extreme vorm van uniformiteit is bereikt. Deze opmerking geldt met name voor de periode van ong. 1948 tot ongeveer 1960. Vanaf het begin van de jaren zestig begint er onder leiding van János Kádár in Hongarije een liberalisatie, die ook voelbaar is in de kwaliteit van de pers. De uniformiteit van vóór de jaren zestig maakt plaats voor een grotere verscheidenheid, ook al blijft het Marxisme de basis van alle tijdschriften.

Toch is die verscheidenheid zeer betrekkelijk. Ik heb bv. met betrekking tot de ontwikkelingen in Polen vanaf 1980 een groot aantal tijdschriften gevolgd. Het blijkt dat alle tijdschriften, ondanks verscheidenheid van presentatie, etc. in principe één en dezelfde mening over Polen verkondigen: de oorzaak van alle economische ellende in Polen is te zoeken in de luiheid der Polen, die zich liever kapot staken dan dat zij werken. Dát is trouwens tevens de mening van de Hongaarse Communistische Partij.

Déze uniformiteit, die de pers in Oost-Europa kenmerkt, beschouw ik als de grootste zwakte van deze pers. Consequentie hiervan is dat men in Oost-Europa nauwelijks tot discussie komt aangaande brandende kwesties die in West-Europa de emoties hoog doen oplaaien, als kernenergie, atoomwapens, oorlog en vrede, etc. In ál deze kwesties wordt vrij unaniem, door iedereen van hoog tot laag, de staatsopvatting verkondigd. Immers, zowel via de kranten, als door de radio of televisie en in boeken kent men slechts één mening: die van de staat, c.q. de partij.

Ondanks deze negatieve ontwikkeling na 1945, betekende de omwenteling van 1945 in vele opzichten een winst. Eén van de belangrijkste winstpunten was het feit dat de massamedia voor bredere lagen van de bevolking toegankelijk werden gemaakt. Die toegankelijkheid werd door allerlei factoren mogelijk gemaakt. In de eerste plaats indirect door de bestrijding van het analfabetisme. In 1930 had 9,3 % van de totale bevolking boven de tien jaar geen enkele scholing gekregen. In 1949 was dat slechts 4,8 %. In 1970 was dat reeds gedaald tot 1,8 %. Terwijl in de periode van 1930 tot 1970

het percentage van personen dat een middelbare schoolopleiding genoot aangroeide van 5,5 % naar 15 %, en het percentage universitair opgeleiden van 1,7 % naar 4,3 %.

In de tweede plaats werd die toeganke-lijkheid in ieder geval ook vergroot door het verschijnen van een groot aantal nieuwe tijdschriften van nationale, regionale en lokale aard. In 1971 verschenen er 29 dagbladen, 138 weekbladen en 318 periodiek verschijnende tijdschriften, alle samen goed voor 1127 miljoen exemplaren.

Indien men bedenkt dat het totaal aantal inwoners van Hongarije ong. 11 miljoen is, dan betekent dit ong. 103 exemplaren per hoofd van de bevolking per jaar.

In de periode van 1961-1970 nam de circulatie van de dagbladen met ong. 50 % toe. Het bedrag dat per hoofd van de bevolking aan tijdschriften besteed wordt, is in diezelfde periode verdubbeld.

In 1972 werden er in Hongarije 7293 boektitels uitgegeven met in totaal meer dan 70 miljoen exemplaren.

In de derde plaats werd de toegankelijkheid tot de pers vergroot door de prijzen van boeken, tijdschriften, etc. drastisch te verlagen en/of laag te houden. Zowel op boeken als tijdschriften legt de staat miljoenen toe. Alles wordt op dit terrein zwaar gesubsidieerd. Boeken die voor brede lagen van de bevolking bestemd zijn (en de meeste van hoog literair niveau) zijn gemiddeld niet duurder dan ong. 50 Forint (ong. 5 Hfl). Ook jaarabonnementen op tijdschriften liggen zeer laag; afhankelijk van het aantal nummers per jaar, schommelen zij rond de 500 Forint per jaar. Consequentie daarvan is dat per gezin vele tijdschriften gelezen worden.

4. Persvrijheid

Reeds in 1945 heeft de eerste naoorlogse grondwet in Hongarije allerlei vrijheden aangaande de massamedia gegarandeerd. Diezelfde vrijheden werden ook in de eerste grondwet van de Hongaarse Volksrepubliek in 1949 bevestigd: «Conform de belangen van het volkssocialisme, verzekert de Hongaarse Volksrepubliek de vrijheid van spreken, de vrijheid van pers en de vrijheid van vergadering», aldus artikel 62 van de Grondwet van 1949.

Tegelijkertijd spreekt uit andere artike-

len van de grondwet een sterke invloed van de partij op de media (Zie hiervoor in de eerste plaats de grondwet van 1959/26/V.1). Bepaalde artikelen van de Hongaarse grondwet maakten het aan de minister én de partij mogelijk om publicaties die als «foutief» betiteld kunnen worden, binnen dertig dagen na verschijning te doen herroepen.

Formeel bestaat in Hongarije persvrijheid en is er geen censuur. De hoofdredacteuren en de hoofden van de Hongaarse Radio en Televisie zijn volledig verantwoordelijk voor hun publicaties. Zowel het Hongaarse strafrecht als het civiele recht maken het echter mogelijk om bepaalde misstappen (ook in ideologisch opzicht) te bestraffen. In mei 1981 bracht ik een bezoek aan de School voor Journalistiek in Budapest. Daar is o.a. de vraag gesteld of er in Hongarije censuur bestaat. Het antwoord van de daar aanwezige autoriteiten was, zoals te verwachten, negatief. Het bleek echter uit diezelfde gesprekken duidelijk dat op elke redactie zich een partijfunctionaris bevindt die de artikelen leest vóór publicatie. Trouwens, ook de vereniging van de Hongaarse journalisten (waarover later) werkt in dit opzicht preventief: leden kunnen om eventuele misstappen geroepen worden.

5. De opleiding van a.s. journalisten

De eerste naoorlogse scholen voor de opleiding van journalisten zijn in Hongarije in 1951 opgericht. De eerste opleiding duurde twee jaar. Er namen 134 studenten deel. Na de eerste experimenten werd in 1953 aan de *Eötvös Lóránt Főiskola* (Hogeschool 'Lóránt Eötvös') een faculteit voor journalistiek opgericht. In 1958 nam de organisatie van Hongaarse Journalisten de verantwoordelijkheid voor de opleidingen over. Tot dan toe berustte die verantwoordelijkheid bij de desbetreffende minister (van Volksopvoeding).

De opleiding van Hongaarse journalisten verschilt in sterke mate van de opleiding hier ten lande. Behalve het verschil dat in de Nederlandse opleiding de bekende verzuiling (Utrecht neutraal, Tilburg katholiek, Kampen protestants) naar voren komt, moet men de journalistieke opleiding in Hongarije beschouwen als een applicatie op een voorgaande opleiding. Diegenen die in Hongarije een School voor Journalistiek volgen, hebben reeds

eerder een universitaire opleiding (of een Hogeschool) achter de rug. De meest gebruikelijke basisopleiding is die in de geschiedenis of rechten. Na deze universitaire studies krijgen de a.s. journalisten een zuiver technische opleiding van twee jaar in Budapest. Wel wordt naast die technische opleiding de theorie in maatschappijgeschiedenis verplicht. Daarnaast krijgen de a.s. journalisten de gelegenheid om zich de kennis van bepaalde talen toe te eigenen. Opvallend is de stimulans in Hongarije om vreemde talen te leren: het spreken van een vreemde taal betekent extra-salaris. Maximaal kan dat een salarisverhoging van 50 % betekenen.

De studenten worden in hun opleiding geconfronteerd met allerlei bladen uit de hele wereld; in de eerste plaats uit de socialistische wereld, maar tijdens mijn bezoek in Budapest mocht ik constateren dat tijdschriften uit West-Europa eveneens op de planken liggen. Tenslotte krijgt elke student een opleiding in (pers)fotografie.

6. De vereniging van Hongaarse journalisten

De vereniging van Hongaarse journalisten heet *Magyar Ujságírók Országos Szövetsége* (Bond van Hongaarse Journalisten), gevestigd in Budapest.

Deze organisatie werd reeds in 1945 gevormd; de eerste leden werden gerecrueteerd uit het zgn. Onafhankelijkheidsfront, een bundeling van linkse partijen tijdens de Tweede Wereldoorlog, die zich ten doel stelde het Fascisme te bestrijden. De organisatie had twee doeleinden: in de eerste plaats de zuivering van de Hongaarse journalistiek van rechtse elementen; in de tweede plaats de materiële en geestelijke steun aan de eigen leden. Vooral aan de eerste doelstelling werd aanvankelijk veel aandacht besteed. Zeker in de beginjaren was deze organisatie slechts een verlengstuk van de Communistische Partij.

Tegenwoordig telt de organisatie ong. 3000 leden. Het aantal journalisten (en alle journalisten zijn lid van de vereniging) wordt, zoals dat ook geldt voor andere beroepen, in Hongarije kunstmatig op een bepaald niveau gehouden. Hoeveel nieuwe journalisten worden toegelaten is afhankelijk van wat men noemt de «maatschappelijke behoefte». Ongeveer 17 % van de huidige journalis-

ten is jonger dan 30 jaar, 33 % tussen de 30-40 jaar, 38 % tussen de 40-50 jaar en 12 % is ouder dan 50 jaar. Het percentage vrouwen binnen de organisatie is 22,2 %.

De huidige vereniging heeft in ieder geval haar strijdbare karakter van vlak na 1945 verloren. In bepaalde opzichten kan de organisatie corrigerend optreden (zie boven), maar voor de rest is ze niets meer dan een soort platform voor discussie, gezellige ontmoetingen, etc.

7. Relatie lezer-pers

Indien men de relatie lezer-pers ter discussie stelt, dan staat in zo'n discussie de kwaliteit van de pers centraal.

De kwaliteit van de pers wordt globaal door twee factoren bepaald: pluriformiteit en het aantal van de persprodukten. Reeds eerder heb ik erop gewezen dat het aantal tijdschriften, etc. in Hongarije de laatste jaren sterk is toegenomen. De pluriformiteit blijft echter uit. Uit alle publicaties blijkt duidelijk het Marxisme als ideologisch uitgangspunt.

Indien de pluriformiteit in gevaar komt kan een journalist naar mogelijkheden zoeken om de behoeften en de verlangens van de lezer te bevredigen. Hij opteert dan voor een aantal spelregels. Dit laatste wordt in de literatuur aangegeven als de theorie van de *social responsibility*.

De basis hiervan is het streven van de journalist om zijn publiek eerlijk en naar waarheid te informeren. Met de term eerlijkheid wordt bedoeld dat de pluriformiteit van de samenleving zo goed mogelijk weerspiegeld dient te worden in de pers.

Manipulatie in de pers is zeker niet uitsluitend gepredestineerd voor de communistische pers. Wél is manipulatie in die systemen duidelijk aanwezig. Die manipulatie wordt door socialistische journalisten vanzelfsprekend niet erkend. Voor hen is het begrip manipulatie slechts een typische uiting van de kapitalistische pers: «Manipulatie is de bourgeoisiestaat, die het bewustzijn van de burgers manipuleert door het zelfstandig denken van de werkende klasse voortdurend af te remmen en te onderdrukken door middel van tot vervreemding leidend amusement en vertekende informatie, bedoeld om het bewustzijn van het individu van zijn klassepositie uit te schakelen».

De manipulatie in de pers gebeurt er langs de geijkte kanalen: via selectie van het nieuws, de bronnen, etc.; via de plaatsing van de berichten (lang/kort, voorpagina/achterpagina, etc.) en de taal; en ten slotte door de wijze van *interview*.

De MTI, Magyar Táviratir Iroda (Hongaars Persbureau) is wel geabonneerd op de telex van de grootste agentschappen, zoals AP, UPI, AFP, Reuter, DPA, TASS, ADN, PAP, CTK, Agerpress, BTA, ATA, New China, TANYUG, MENA, VNA, Kyodo, PAS, SANA, APA, Prensa Latina, KCNA, IPS, Anatolie Turkey, JPS, Moncame, Tunis Afrique Presse, Indinfo, MAP, ANSA, Fineuro, INA.

De MTI werkt met 1036 employés, 180 journalisten en 44 persfotografen. Echter, relevant is niet hoeveel aansluitingen op de telex-agentschappen er zijn, maar wel wat men met die informatie doet.

In de relatie pers-lezer doet zich in Hongarije iets paradoxaals voor. Reeds eerder heb ik opgemerkt dat de Hongaarse bladen zeer uniform zijn, subjectief geschreven vanuit het Marxisme, etc. Ook merkte ik op dat de laatste tijd het aantal tijdschriften per hoofd van de bevolking sterk is toegenomen. De voor de hand liggende conclusie, dat de lezer in Hongarije zeer tevreden is met de persprodukten, mag men echter zeker niet trekken.

Waarom leest men dan al die bladen, indien men bij voorbaat weet dat ze inhoudelijk toch niet veel van elkaar verschillen?

Het antwoord op deze vraag wordt duidelijk als ik een verklaring geef voor de toename van het aantal tijdschriften per hoofd van de bevolking gesplitst in soorten tijdschriften. Nauwkeurige cijfers heb ik niet; het is echter uit vele publicaties duidelijk geworden dat het grootste aantal tijdschriften dat de lezer bereikt niet politiek georiënteerde bladen zijn, maar tijdschriften met een specifieke thematiek, zoals sport, hobby, wetenschap, gezondheid, etc. Naast deze thematische tijdschriften leest men ook veel regionaal georiënteerde (politieke) bladen.

Mijns inziens worden de politiek georiënteerde bladen ook niet eens gelezen om achtergrondinformatie te verkrijgen over

het dagelijkse gebeuren. Ik heb de indruk dat velen tijdschriften lezen om hun vrije tijd te vullen. Opvallend is dat in de meeste Oost-Europese landen, óók in Hongarije, het leven zo rond 20.00 uur stil valt. De straten zijn verlaten. Veel amusementsmogelijkheden zijn er niet, met uitzondering van de grote steden; de televisie biedt ook niet veel variatie, de radio evenmin. Zo brengt een groot aantal mensen de vrije tijd door met lezen. Wél dien ik erop te wijzen dat de laatste jaren óók in Hongarije het evenwicht tussen «lezers» en «kijkers» verschoven is in de richting van 'Kijkers'. Dat blijkt uit het aantal geregistreerde televisietoestellen. Op 31 december 1972 bedroeg dat meer dan twee miljoen. In de zeventiger jaren is ook in Hongarije de toename zeer snel: nu beloopt het aantal ong. zes miljoen.

Opvallend voor Hongarije is, en dát bewijst mijn opmerking dat dagbladen niet vanwege het politieke nieuws gelezen worden, dat men zich voor het nieuws meestal bedient van buitenlandse radiozenders (zoals *Radio Free Europe*, *The Voice of America* en *Radio London*) die Hongaarstalige programma's uitzenden.

Het is inherent aan het systeem dat men niet geïnteresseerd is in de belanstelling van de lezer. Men is er niet in geïnteresseerd om te weten te komen of de lezer tevreden is over de tijdschriften die aangeboden worden. Zij bieden de lezer een produkt aan waarvan zij de kleur, etc. bepalen. Niet alleen omdat zij ervan overtuigd zijn dat de enige kleur die van het socialisme kan zijn, maar ook omdat zij ervan uitgaan dat tijdschriften een educatieve taak hebben. En educatie is in Hongarije nog steeds het ouderwetse eenrichtingsverkeer tussen de opvoeder en diegene die opgevoed dient te worden.

8. Stand van zaken anno 1982

Volgens de uitgaven van KULTURA (Budapest, Postbus 149), de organisatie die zich bezighoudt met de verspreiding van Hongaarse tijdschriften naar het buitenland, verschijnen er in Hongarije ong. 500 verschillende tijdschriften, variërend van dagbladen tot kwartaalbladen. Déze tijdschriften worden niet alle in het Hongaars uitgegeven: er verschijnen ook tijdschriften in het Frans, Duits en Engels.

Binnen de tijdschriften is er dan nog een grote verscheidenheid: van satirische bladen tot wetenschappelijke tijdschriften

8.1. Tijdschriften in één der West-Europese talen

Zowel uit de inhoud als uit de kwaliteit van papier, het drukken, etc. is af te leiden dat déze tijdschriften niet voor Hongaarse consumptie bedoeld zijn.

De belangrijkste politieke bladen zijn de in het Duits verschijnende *Budapester Rundschau* (weekblad), en de in het Frans en Engels verschijnende *Bulletin Hebdomadaire* (weekblad). Daarnaast *Neueste Nachrichten* (eveneens in het Engels uitgegeven: *Daily News*), dat 260 keer per jaar verschijnt. Ten slotte noem ik nog in dit verband *Neue Zeitung* (weekblad), *Weekly Bulletin* (dat in het Frans ook verschijnt) en *Ungarn* (dat slechts twee keer per jaar wordt uitgegeven en zich met name bezighoudt met de economische situatie in Hongarije).

Tijdschriften met politieke inhoud worden ook in het Slavisch uitgegeven. De oorzaak daarvan kan niet zijn dat in Hongarije een Slavische minderheid zou wonen; het aantal Slavisch sprekende personen in Hongarije is te verwaarlozen. Mijns insziens zijn deze tijdschriften bedoeld ter informatie over Hongarije met als verspreidingsgebied de Slavische buurlanden: Tjechoslowakije en Joegoslavië. Deze tijdschriften zijn de *Ludové Noviny* en *Narodno Novine* (beide zijn weekbladen). Ten slotte noem ik in dit verband nog de in het Roemeens verschijnende *Foia Noastra*, eveneens een weekblad.

Een aparte categorie vormen die tijdschriften die bedoeld zijn om informatie te verstrekken over Hongarije over andere dan de politieke ontwikkelingen. Behalve de *Budapester Rundschau* (52) noem ik in dit verband de *Hungara Vivo* (in het Esperanto, verschijnt 6 keer per jaar), de *Hungarian Digest* (in het Frans en Engels, 6 keer per jaar), *Hungarian Travel Magazine* (in het Engels, Frans én Duits, 4 keer per jaar), Look at Hungary (Engels en Frans, 4 keer per jaar). In deze categorie verschijnen eveneens tijdschriften in de Slavische talen: *Vengerskie Novosti* (12 keer per jaar) en in het Roemeens *Hungria* (12 keer per jaar). Daarnaast worden er vele tijdschriften op allerlei terreinen van de wetenschap uitgegeven. In dit verband streef ik volledigheid niet na, maar noem slechts de

belangrijkste tijdschriften van verschillend karakter: *Analysis Mathematica* (Engels, 4), *Hungarian Journal of Industrial Chemistry* (4), *Journal of Thermal Analysis* (2 delen), *Problems of Control and Information Theory* (1 deel), *Haematology* (4 keer), *International Urology and Nephrology* (4 keer), *Hungarian Law Review* (1 à 2 keer per jaar), *The Hungarian Economy* (4 keer), *Computational Linguistics and Computer Languages* (2 à 4 keer).

8.2. Tijdschriften in het Hongaars

Het belangrijkste, in het Hongaars geschreven, politieke dagblad is vanzelfsprekend het centraal orgaan van de Hongaarse Communistische Partij, de *Népszabadság* (Volksvrijheid). Hierin worden dagelijks de officiële partij- en regeringsstandpunten ten aanzien van nationale én internationale kwesties bekendgemaakt. Daarnaast heeft de Hongaarse Communistische Partij de publicatie in handen van vele lokaal en regionaal georiënteerde dag-, week- en maandbladen. In dit verband wil en kan ik volledigheid niet nastreven. Ik noem slechts de in Hongarije meest gelezen bladen. Deze zijn: *Dél-Magyarország* (Zuid-Hongarije, 305); *Dolgozók Lapja* (Blad van Arbeiders, 305); *Eszakmagyarország* (Noord-Hongarije, 305); *Kisalföld* (De Kleine Laagvlakte, 305); *Magyar Nemzet* (De Hongaarse Natie, 305); *Népszava* (Volkswoord, 305); *Népujság* (De Volkskrant, 305); *Szabad Föld* (Het Vrije Land, 52).

Als één van de beste commentariërende, opiniërende weekbladen beschouw ik *Magyarország* (Hongarije).

Op het gebied van de niet-politieke tijdschriften verschijnt in Hongarije eveneens een hele scala van bladen. Ook hier noem ik slechts de bekendste. Eén van de meest gelezen weekbladen is *Ludas Matyi* (Mattie de Ganzehoeder), een satirisch weekblad, waarin de draak wordt gestoken met alles, óók met de politiek in Hongarije. *Ludas Matyi* is in Hongarije een legendarische figuur (door vele bekende schrijvers beschreven) die op een eigen en eigenzinnige wijze het feudalisme in Hongarije aan de kaak stelde. *Ludas Matyi* geeft ook een, eveneens satirisch, jaarboek uit. Hiernaast noem ik nog *Képes Ujság* (Geïllustreerd Blad), *Nők Lapja* (Blad voor Vrouwen, 52) en *Ország-Világ* (Land-Wereld, 52).

Ten slotte vernoem ik nog de bekendste tijdschriften van wetenschappelijke en/of semiwetenschappelijke aard: *Botánikai Közlemények* (Botanische Mededelingen, 1 deel per jaar); *Elet és Tudomány* (Leven en Wetenschap, 52); *Fizikai Szemle* (Natuurwetenschappelijke Revue, 12); *Időjárás* (Weerkunde, 6); *Magyar Kémiai Folyóirat* (Hongaars Tijdschrift voor Scheikunde, 12); *Epités Épitészettudomány* (Bouw en Wetenschap der Bouwkunde, 4); *Agrártörténelmi Szemle* (Revue van de Agrarische Geschiedenis, 4); *Agrókémia és Talajtan* (Agrochemie en bodemkunde, 4); *Antropológiai Közlemények* (Anthropologische Mededelingen, 1 deel per jaar); *Magyar Pszichológiai Szemle* (Hongaars Psychologische Revue, 6); *Orvosi Hetilap* (Weekblad voor Artsen, 52); *Allam és Jogtudomány* (Staat en Rechtswetenschap, 1 deel per jaar); *Magyar Filozófiai Szemle* (Hongaarse Filosofische Revue, 12); *Társadalmi Szemle* (Maatschappelijke Revue, 12); *Századok* (Eeuwen, 6); *Történelmi Szemle* (Historische Revue, 4); *Világtörténet* (Wereldgeschiedenis, 4).

8.3. Tijdschriften van religieuze aard

Op dit terrein tracht ik wel volledig te zijn. Niet zozeer omdat ik van mening zou zijn dat deze tijdschriften meer aandacht dienen te krijgen of zelfs kwalitatief beter zijn dan de politiek georiënteerde bladen, maar omdat op dit terrein slechts een zeer gering aantal tijdschriften verschijnt, c.q. mag verschijnen.

Wél dien ik eerst op te merken dat ook alle religieuze tijdschriften onder de reeds eerder genoemde wetten vallen. Publikaties, etc. kunnen verboden worden. Dat komt de laatste jaren niet meer voor; maar in de jaren vijftig werd van regeringswege een aantal keren publicatieverbod opgelegd op bepaalde (katholieke) tijdschriften.

Het door de *Baptisten-kerk* in Hongarije uitgegeven blad heet *Békehírnök* (Vredesbode, 52). Tijdschriften van de *Evangélikus kerk* zijn: *Evangélikus Elet* (Evangélikus Leven, 52) en *Lelkipásztor* (De Pastor, 12). De *Joodse kerk* in Hongarije publiceert *Uj Elet* (Het Nieuwe Leven, 24).

De *Katholieke kerk* vormt in Hongarije met ong. 60 % van de totale bevolking de grootste kerk, en geeft dus ook een groter aantal bladen uit dan de andere kerken. Deze zijn: *Katolikus Szó* (Het Katholieke Woord, 26), een tijdschrift dat oor-

spronkelijk door de Hongaarse Vredespriesterbeweging (gesticht in 1950) werd uitgegeven. Invloed van die (staatsgezinde) vredespriesters is nog steeds herkenbaar. Verder *Teológia* (Theologie, 4); *Uj Ember* (De Nieuwe mens, 52), een uitgave van de Hongaarse Actio Catholica; en tenslotte *Vigilia* (12), een semi-wetenschappelijk tijdschrift.

De *Gereformeerde kerk* geeft uit: *Hungarian Church Press* (ook in het Duits) (24); *Református Egyház* (Gereformeerde Kerk, 12); *Reformátusok Lapja* (Blad van Gereformeerden, 52) en *Teológiai Szemle* (Theologische Revue, 24).

Tenslotte geeft ook de kleine *Unitarische kerk* in Hongarije een blad uit: *Elet* (Het Leven, 6).

Bibliografie

H.M. ENZENSBERGER, *Bouwoods voor de theorie van de massamedia*, (Groningen, 1970).

G. GLEISSBERG, *Zur pressekonzentration und Meinungsmanipulierung*, (Frankfurt, 1971).

B. MANSCHOT, *Massacommunicatie en beïnvloeding*, (Amsterdam).

K. BRANTS, *Journalistiek ondersteboven*, (Amsterdam, 1974).

B. DEZSÉNYI-GY NEMES, *250 év Magyar Sajtó* (Tweehonderdvijftig jaar Hongaarse Pers), (Budapest, 1954).

F. JÓZSEF, *A Magyar Népköztársaság sajtója*, (Pers van de Hongaarse Volksrepubliek), (Budepast, 1969).

Verder artikelen uit: *Sajtótudományi Közlemények* (Mededelingen van de Perswetenschappen), 1970. *Társadalmi Szemle* (Maatschappelijke Revue), (maart 1972).

Z.P. PACH (ed), *Magyarország Története*, (Budepast, 1979 - heden). (De geschiedenis van Hongarije. Hiervan zijn er reeds vijf delen verschenen, die de geschiedenis van Hongarije tussen 1890-1945 behandelen.

HÓMENSZEKFÜ, *Magyar Történet*, (Hongaarse Geschiedenis) (Budapest, 1936) (vijf delen).

**Zal binnenkort
verschijnen**

Bruno Verpoorten

De Vlaamse Film

een uitgave van:
**Centrum voor
Communicatiewetenschappen
E. Van Evenstraat 2A,
B-3000 Leuven**

Drs. Jack Saarloos is medewerker aan de Afdeling Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS. In onderstaand artikel geeft hij een beknopt overzicht van de belangstelling van de Nederlandse TV-kijker voor buitenlandse televisiezenders. Ter vergelijking wordt ook de situatie in België, Zwitserland en de Bondsrepubliek even aangehaald.

de belangstelling voor buitenlandse tv-zenders in nederland

jack saarloos

Elk jaar meet de Afdeling Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS de belangstelling bij het publiek voor de buitenlandse televisiezenders.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in één van de wekelijkse Telefoon-Enquêtes en in het Continu Kijk-Onderzoek. Bovendien worden gegevens verkregen uit de jaarlijkse radio-onderzoekingen onder circa 10.000 Nederlanders vanaf 12 jaar. (1)

Bekabeling

Het percentage aansluitingen op een of andere vorm van centrale antenne nam voortdurend toe. (Aangezien ondervraagden het verschil niet kennen tussen de verschillende technische systemen wordt geen onderscheid gemaakt tussen GAI-en en CAI-en.)

In het najaar van 1977 was 46 % van de ondervraagden van 12 jaar en ouder aangesloten op een gemeenschappelijke antenne, in het najaar van 1979 was dit 54 %, eind 1980 63 % en eind 1982 67 %. Eind 1982 had 28 % van de ondervraagden een eigen antenne en 3 % een kamerantenne. Ruim 2 % had geen TV-toestel.

Naar verwachting zal in 1985 ruim 75 % van de Nederlanders geen eigen televisie-antenne meer hebben.

Ontvangstmogelijkheden

Samen met de bekabeling nemen ook de ontvangstmogelijkheden van buitenlandse zenders toe. In tabel 1 is de ontvangst-

Tabel 1: Redelijk goede ontvangstmogelijkheid van buitenlandse zenders bij personen vanaf 12 jaar, 1977-1982.

redelijke ontv. van	1977	1978	1979	1980	1981	1982
DLD I	60 %	64 %	68 %	76 %	76 %	80 %
DLD II	60 %	63 %	68 %	75 %	76 %	80 %
DLD III (WDR/ NDR/SWF)	48 %	51 %	57 %	63 %	66 %	71 %
BRT I/II	33 %	35 %	40 %	46 %	50 %	54 %
RTB I/II	21 %	22 %	26 %	32 %	34 %	36 %
BBC I/II	2 %	2 %	2 %	2 %	6 %	7 %
ITV	—	—	1 %	1 %	2 %	4 %
FR I/II/III	—	—	—	—	3 %	4 %

mogelijkheid bij personen vanaf 12 jaar in de afgelopen zes jaar weergegeven. (2)

Uit de tabel is een gestage groei in de ontvangstmogelijkheden af te lezen. De penetratie van de aan ons land grenzende zenders ligt al ver boven de 50 %; de beide eerste Duitse netten zijn in overgrote delen van Nederland te ontvangen. Van belang is niet alleen de penetratie van de afzonderlijke zenders, maar ook het aantal verschillende zenders dat men kan ontvangen. In het najaar van 1981 kon 82 % van de ondervraagden één of meer buitenlandse zenders ontvangen; 18 % kon geen enkele buitenlandse zender ontvangen (waaronder zo'n 2 % personen zonder TV). Het percentage perso-

nen dat 1 of 2 zenders kon ontvangen was laag in vergelijking met het percentage dat 3 of meer zenders kon ontvangen: 6 % in vergelijking met 76 %.

Kijkgedrag

Gedurende twee weken in maart werd de kwartierkijkdichtheid berekend voor personen vanaf 12 jaar. Dit werd gedaan door de kijkdichtheid per programma te herleiden tot cijfers per kwartier. In de volgende tabel zijn de kwartierkijkdichtheden en de daaruit berekende kijktijdverdeling weergegeven voor maart 1980, 1981 en 1982.

In maart 1982 keek men 's avonds gemiddeld 88 minuten naar de Duitse zenders en 4 minuten naar de Nederlandstalige Belgische zenders. In de hele steekproef was het aandeel voor de buitenlandse zenders die werden gemeten in 1980 11 %, in 1981 13 % en in 1982 wederom 11 %. *Ondanks de toenemende bekabeling en ontvangstmogelijkheden blijft de belangstelling voor de Duitse en Belgische zenders dus op een tamelijk stabiel niveau.* De kijktijdverdeling bij degenen die deze zenders daadwerkelijk kunnen ontvangen (ca. 18 % van de hele steekproef) liet een aandeel van de genoemde zenders zien van 20 % in 1980, 24 % in 1981 en 21 % in 1982. Al deze verschillen zijn statistisch zonder betekenis.

Meest bekeken programma's

In 1982 bevonden zich meerdere sportprogramma's (met voetbal), speelfilms en TV-films bij de meest bekeken programma's op de Duitse zenders.

Duitsland II trok vooral door de week voor 19.00 uur wat Nederlandse kijkers. Jeugdprogramma's als «Tom en Jerry» haalden een relatief «hoge» kijkdichtheid. Ook het rond deze tijd uitgezonden licht informatieve programma «Die Drehscheibe» had een kijkdichtheid die boven de 1 % lag. Noemenswaardige kijkdichtheden werden verder behaald door muziek-, show- en amusementsprogramma's.

Op de BRT-zenders werden «hoge» kijkdichtheden genoteerd voor sport (voetbal). De Nederlandse kijkers hadden ook veel belangstelling voor TV-series als «Dallas» en «Buck Rogers». Kijkdichtheden hoger dan 1 % werden verder behaald door kinderprogramma's, speelfilms en TV-films. Informatieve programma's zijn op de buitenlandse zenders nauwelijks in trek.

Cumulatief bereik

Onder cumulatief bereik wordt verstaan het percentage personen vanaf 12 jaar dat gedurende één week televisie tenminste één programma zag. De zender Nederland I bereikt in maart 1982 88 % van de Nederlanders één keer, Nederland II 93 %. Het gecombineerd cumulatief bereik was 94 % per week. Naar de

Tabel 2: Kwartierkijkdichtheid en kijktijdverdeling per zender (-combinatie) bij personen vanaf 12 jaar, 18.45-24.00 uur, maart 1980-1982.

zender	kwartierkijkdichtheid in %			kijktijdverdeling in %					
	1980	1981	1982	1980		1981		1982	
NED I	12.2	11.4	12.4	37		36		39	
NED II	17.4	16.2	15.7	52	89	51	87	50	89
DLD I	0.9	1.0	0.8	3		3		3	
DLD II	1.5	1.9	1.3	4		6		4	
DLD III-WDR	0.2	0.0	0.2	1		0		1	
DLD III-NDR	0.2	0.0	0.0	0	11	0	13	0	11
BRT I/II	1.1	1.1	1.2	3		4		2	
Totaal	33.4	31.6	31.6	100		100		100	

Tabel 3: de 10 meest bekeken televisieprogramma's op Duitsland I, II en III in de periode tot en met 28 maart 1982, personen vanaf 12 jaar (n° 1406 in week 11 en n° 1445 in week 12).

dag/datum	zender	programmatitel	kdh	uitzendtijd
1. zondag 21 maart	DLD I	Sport aktuell (voetbal Brazilië - West-Duitsland)	11.0 %	20.45-21.45
2. woensdag 17 maart	DLD II	Sport aktuell (Cup voetbal)	8.9 %	22.45-00.15
3. vrijdag 19 maart	DLD II	Gott schützt die Liebenden (speelfilm)	6.1 %	23.05-00.45
4. donderdag 25 maart	DLD II	Show-Express	6.0 %	19.30-21.00
5. dinsdag 16 maart	DLD II	Tom und Jerry (tekenfilm)	5.9 %	18.20-18.40
6. zondag 28 maart	DLD II	Tarzans Rache (speelfilm)	5.4 %	14.55-16.25
7. dinsdag 23 maart	DLD II	Tom und Jerry (tekenfilm)	5.3 %	18.20-18.40
8. zaterdag 27 maart	DLD I	regionaal progr. (vnl. «Die Sportschau»)	4.9 %	18.00-18.30
9. zondag 28 maart	DLD II	Flucht aus London (tv-film)	4.7 %	20.45-21.50
10. zondag 28 maart	DLD II	Rauchende Colts (Gunsmoke)	4.5 %	18.15-18.50
11. woensdag 24 maart	DLD I	Voetbal Argentinië-Duitsland	4.5 %	01.00-03.00

Tabel 4: De 10 meest bekeken televisieprogramma's op BRT I en II in de periode 15 tot en met 28 maart 1982, personen vanaf 12 jaar (n° 1406 in week 11 en n° 1445 in week 12).

dag/datum	zender	programmatitel	kdh	uitzendtijd
1. donderdag 18 maart	BRT I	Dallas (tv-serie)	8,0 %	21.45-22.35
2. donderdag 25 maart	BRT I	Dallas (tv-serie)	7.4 %	22.00-22.45
3. woensdag 17 maart	BRT II	Porto-Standaard (voetbal)	5.2 %	20.15-22.30
4. woensdag 17 maart	BRT I	Buck-Rogers (RV-serie)	4.7 %	18.30-19.17
5. zaterdag 20 maart	BRT I	Nergens een schuilplaats (TV-film)	4.4 %	21.30-23.00
6. zondag 21 maart	BRT I	Sportweekend	4.3 %	20.00-20.30
7. zondag 21 maart	BRT I	Diana Ross in concert	4.3 %	20.30-21.30
8. woensdag 24 maart	BRT I	Buck-Rogers	4.3 %	18.25-19.12
9. woensdag 17 maart	BRT I	Arnold (TV-serie)	4.2 %	20.15-20.40
10. woensdag 17 maart	BRT II	Rode Ster Belgrado-Anderlecht (voetbal)	3.9 %	15.55-17.45

drie Duitse zenders keek 42 % tenminste één keer per week, voor BRT I/II was dit 30 %.

Motivatie voor het kijken naar het buitenland

Degenen die in de telefonische enquête in januari 1982 opgaven niet of nauwelijks naar de buitenlandse zenders te kijken noemden als belangrijkste redenen: «versta de taal niet of nauwelijks» en «Nederlandse programma's zijn goed genoeg». *Dit verklaart voor een deel de stabiliteit in het kijkgedrag ten aanzien van buitenlandse zenders bij toenemende ontvangstmogelijkheden: een deel van het publiek heeft geen behoefte aan de buitenlandse TV-pot of kan de taal niet verstaan.*

De voornaamste redenen om wél te kijken waren de goede kwaliteit van de buitenlandse programma's en het aantrekkelijke programmapakket in vergelijking met het Nederlandse aanbod.

Op de Duitse zenders viel het betere/ruimere aanbod aan speelfilms in de smaak, de show- en amusementprogramma's die men beter/grootser opgezet vond, de sportprogramma's en de muziekprogramma's. De België-kijkers vonden vooral de speelfilmprogrammering en de sportprogramma's aantrekkelijk.

Het Sluis-onderzoek

In het voorjaar van 1980 werd een uitgebreid kabelnet aangelegd in Sluis met 15 radio- en 15 televisiezenders. Samen met de STER deed de afdeling Kijk- en Luisteronderzoek in Sluis onderzoek met behulp van dagboeken en vragenlijsten. Het onderzoek vond plaats in 1979 vóór de aansluiting en rond de jaarwisseling 1980/81, toen men ongeveer één jaar was aangesloten. (3)

Meer aanbod van buitenlandse zenders bleek in Sluis ten koste te gaan van het kijktijdaandeel van Nederland I en II. Van de totale tijd die men in 1979 's avonds aan TV-kijken besteedde ging 13 % naar de (vooral Belgische) buitenlandse TV-zenders. Eén jaar na aanleg van het net was het buitenlandaandeel 28 %. Dat betekent meer dan een verdubbeling van het aandeel van de 13 buitenlandse zenders uit België, Frankrijk, Engeland, Luxemburg en Duitsland.

Degenen die de afzonderlijke talen verstonden (Duits, Frans, Engels) keken in Sluis duidelijk minder naar de Nederlandstalige zenders (Nederland en BRT). De kijkdichtheid voor Duitstalige en Engelstalige zenders was over het algemeen tweemaal zo hoog bij hen die deze taal machtig waren als bij degenen die deze talen niet verstonden. Naar de Franstalige zenders (inclusief RTL) werd door personen die Frans konden verstaan nauwelijks meer gekeken dan door personen die dit niet konden.

Perspectief

Het toenemende aanbod aan televisieprogramma's uit het buitenland zal op de lange duur een verschuiving in het kijkgedrag teweeg kunnen brengen. Het publiek is in grote lijnen geneigd evenveel te blijven kijken, maar het menu gaat meer en meer bestaan uit gemakkelijke kost. De afname van programma's van de beide Nederlandse zenders komt onder druk te staan, hun aandeel zal kunnen gaan slinken. Voorwaarden voor zo'n ontwikkeling zijn:

- ontvangstmogelijkheid: bekabeling, eventueel in combinatie met TV-satellieten, zal toe moeten nemen;
- verstaanbaarheid: tot op zekere hoogte voor Duitse en Engelse zenders, maar vooral voor overige talen ondertiteling of nasynchronisatie nodig;
- aanbod: gewone omroepprogramma's uit de ons omringende landen, maar vooral ook commerciële programma's met amusement moeten aangekocht worden.

In sommige West-Europese landen zijn deze veranderingen in het kijkpatroon al opgetreden, bijvoorbeeld in België, maar ook in andere landen met gelijkstalige buren.

Zwitserland

In het Duits-sprekende deel van Zwitserland was het aandeel voor de niet-DRS-zenders (DRS-zenders zijn de Duitstalige Zwitserse zenders) in het eerste kwartaal van 1981 van 12.00-24.00 uur 32 %. In het Franssprekende deel van Zwitserland was het aandeel van niet-TSF-zenders ruim 58 %. Het «buitenlandaandeel» in het Italiaanssprekende gedeelte was 49 % ten koste van de TSI-zenders.

Franstalig België

In Franstalig België was het aandeel van de Franstalige niet-RTB-zenders in 1980 over de gehele dag genomen gemiddeld 54 % (dit aandeel had alleen betrekking op RTL en de drie Franse zenders).

Nederlandstalig België

De niet-BRT-zenders behaalden in het Nederlandssprekende deel van België in 1981 gemiddeld 38 % (waarbij vooral het aandeel van Nederland I en II van ruim 23 % opviel).

Bondsrepubliek Duitsland

Het kijken naar buitenlandse zenders is in de bondsrepubliek fractioneel en bedraagt slechts enkele procenten van de totale kijktijd. Alleen in de grensgebieden met Oostenrijk is het buitenlandaandeel wat hoger. De ontvangstmogelijkheid van buitenlandse zenders in Duitsland is echter beduidend minder dan bijvoorbeeld in België en Zwitserland.

Bijna 10 jaar geleden (Communicatie jg. 4, nr. 4; dec. 1974, blz. 26-27) werd een beknopt overzicht gegeven van de tewerkstelling van de Leuvense afgestudeerden in de richting Communicatiewetenschap. Evenals toen maken ook nu de resultaten deel uit van een onderzoek naar de situatie van de afgestudeerden van de hele Faculteit Sociale Wetenschappen van de K.U. Leuven. Hier heeft de auteur de belangrijkste vaststellingen voor de oud-studenten in de Communicatiewetenschap en het Bijzonder Diploma in de Audio-visuele Communicatiemedië samengevat.

de arbeidsmarkt voor de leuvense afgestudeerden in de communicatiewetenschap

marcel wullaerts

Tijdens het tweede trimester van 1982 werd een onderzoek ingesteld naar de beroepssituatie van de promoties 1976 tot en met 1979.

371 oudstudenten op een totaal van 474, hetzij 78.3 %, stuurden hun antwoord op. Van de gediplomeerden in de communicatiewetenschap reageerden er 79.5 %, van de houders van het bijzonder diploma in de audio-visuele communicatiemedië slechts 68.9 %, overigens nog een vrij hoge score, vermits deze categorie toch niet zo sterk met de faculteit verbonden is.

De gediplomeerden in de communicatiewetenschap blijken een beetje achterop te lopen onder het oogpunt "stand der studies": 72.2 % hadden, op het ogenblik van de enquête, hun eindverhandeling met goed gevolg ingediend, tegenover 77.7 % voor alle respondenten. Het volledig beëindigen van de studies is toch niet zonder belang voor de tewerkstelling: 83.3 % van de licentiaten in de communicatiewetenschap vervulden een professionele activiteit tegenover slechts 70.4 % van de respondenten met het getuigschrift "toegelaten tot de eindverhandeling".

De respondenten werden in volgende grote categorieën met deelgebieden ondergebracht.

1. Nijverheid: het geheel van industriële bedrijven, zowel ontginningsbedrijven als allerlei be- en verwerkende nijverheden, met inbegrip ook van de vervoersector.
2. Handel: a. eigenlijke handelsondernemingen, zowel groot- als kleinhandel, horeca-sector, reisbureaus, toeristische diensten, advies- en uitzendbureaus; b. banken en verzekeringsinstellingen.
3. Communicatiesector: radio, TV, film, pers, reclame-agentschappen.
4. Sociale en beroepsorganisaties. Daartoe werden respectievelijk gerekend: a. Socio-culturele verenigingen, mutualitei-

ten, medische instellingen, coöperatieven, onthaal- en adviescentra, opbouw- en buurtwerk, godsdienstige instellingen, allerhande non-profit organisaties; b. beroepsorganisaties van werknemers, werkgevers, zelfstandigen.

5. Onderwijs: hoger (universitair en hoger technisch), middelbaar, bijzonder onderwijs, instellingen, die in een of andere vorming voorzien, b.v. middenstandsopleiding.

6. Wetenschappelijk onderzoek: wetenschappelijk personeel aan universiteiten of privécentra, die in beginsel uitsluitend of overwegend wetenschappelijk onderzoek verrichten. Hiertoe worden ook gerekend het nationaal fonds voor wetenschappelijk onderzoek en soortgelijke fondsen.

7. Openbare sector: politieke en administratieve sector, meer bepaald de centrale, gewestelijke en gemeenschapsbesturen, ook de instanties op provinciaal en gemeentelijk vlak, met inbegrip van agglomeraties en intercommunales, openbare centra van maatschappelijk welzijn. Hieronder vallen ook internationale en parastatale instellingen; de B.R.T. wordt nochtans geplaatst bij de communicatiesector.

Respondenten, gespreid over professionele sectoren en uitgesplitst naar diploma-richtingen.

Houders van het bijzonder diploma afzonderlijk genomen. In %.

1/3 van de respondenten uit de communicatiewetenschap vindt dus een werkring, rechtstreeks aansluitend bij hun studies. Hetzelfde percentage werd overigens reeds vastgesteld in de enquêtes van 1973 en 1977. Voor het overige vertoont dit diploma ongeveer een gelijkaardig polyvalent karakter als de andere studierichtingen. Alleen het wetenschappelijk onderzoek is niet vertegenwoordigd bij de onderzochte promoties, althans niet bij de respondenten. De houders van het bijzonder diploma belanden in grote mate in het onderwijs, duidelijk aansluitend bij hun - meest voorkomend-hoofd-diploma letteren en wijsbegeerte.

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek betrof de financiële situatie van de respondenten. Centrale maatstaf was de beginwedge van bestuurssecretaris in openbare dienst. Deze bedroeg tijdens de periode van het onderzoek 50.321 fr. bruto per maand. 4 categorieën werden aldus bepaald:

1. Duidelijk onderbetaald: inkomens be-

Respondenten, gespreid over professionele sectoren en uitgesplitst naar diploma-richtingen. Houders van het bijzonder diploma afzonderlijk genomen. In %.

Diplomarichting	Communica-tiewetensch.	Pol. en soc. wet.	Socio-logie	Totaal	Bijzonder dip.
Professionele sectoren					
Nijverheid	13.5	8.4	2.6	7.2	0.0
Handel	14.9	13.3	8.5	11.6	7.5
Communicatiesector	32.4	10.0	5.1	14.3	17.5
Beroeps- en sociale orga-nisaties	12.2	18.3	36.7	25.1	15.0
Onderwijs	8.1	8.4	15.4	11.6	40.0
Wetenschappelijk onder-zoek	0.0	15.0	12.0	9.2	2.5
Openbare besturen	18.9	26.6	19.7	21.1	17.5
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Absolute cijfers	74	60	117	251	40

- neden 38.000 fr.
2. Licht onderbetaald: inkomens van 38.001 fr. tot 47.000 fr.
 3. Normaal betaald: inkomens van 47.001 fr tot 56.000 fr.
 4. Goed betaald: inkomens boven 56.000 fr.

Deze opsplitsing levert volgend resultaat op (zie tabel hiernaast).

De licentiaten in communicatiewetenschap zijn dus sterker vertegenwoordigd in de twee uiterste categorieën: duidelijk onderbetaald maar vooral ook goed betaald! Wanneer men een dichotomische indeling opmaakt: categorieën 1 + 2 (onderbetaald) tegenover categorieën 3 + 4 (normaal en goed betaald) zijn de afwijkingen binnen de faculteit minimaal te noemen en gunstig in vergelijking met de houders van het bijzonder diploma. Ter aanvulling ook nog dit: houders van het getuigschrift "toegelaten tot de eindverhandeling" verkeren nogmaals in een minder gunstige positie, vermits bijna 70 % onderbetaald is. Voltooiing van de studies is ook hier harde noodzaak.

Een vergelijking met de gegevens uit de enquêtes van 1973 en 1977 leert ons dat de globale inactiviteit bij onze afgestudeerden niet is toegenomen: zij blijft schommelen rond 20 %. Wel wordt zij in toenemende mate aan economische omstandigheden toegeschreven: respectievelijk door 5.6 %, 8.4 % en 10.8 % der respondenten.

Het duurt ook langer vooraleer men een eerste job vindt: van degenen die reeds gewerkt hebben, was 85 % aan de slag binnen de zes maand in 1973, in 1982 daarentegen was dit gedaald tot 42 %. Zijn de financiële voorwaarden eveneens sedert 1973 niet noemenswaardig gewijzigd, dan is vooral het statuut der respondenten in ongunstige zin geëvolueerd; 19.4 % der communicatiewetenschappers zijn tewerkgesteld als stagiair of in het B.T.K., tegenover 3.1 % in 1977. Politieke en sociale wetenschappers bevinden zich hier in een betere situatie met 11.7 %, sociologen in een minder gunstige met 25.4 %.

In het algemeen mag besloten worden dat de sociaalwetenschappers in 1982, ondanks de aanslepende economische crisis, gelijkaardige posities als hun voorgangers behouden. Dit geldt meer bepaald ook voor de gediplomeerden in de communicatiewetenschap.

Inkomenscategorieën	Communicatie wetenschap	andere licentiaten	Bijzonder diploma	ALGEMEEN TOTAAL
Cat. 1	20.8	16.3	17.5	17.5
Cat. 2	15.1	18.5	22.5	18.4
Cat. 3	28.3	41.1	45.0	38.9
Cat. 4	35.8	24.1	15.0	25.2
	100.0	100.0	100.0	100.0
Absolute cijfers	53	141	40	234

(ADVERTENTIE)

INTERESSANTE BOEKEN

N. BURCH: <i>Bomen... van ijzer, bloemen van goud</i>	945 Fr
Y. MING-LE: <i>De samenzwering tegen Mao</i>	360 Fr
Een uniek inside-versmag van een dramatische episode uit de geschiedenis van het moderne China	
J. MONACO: <i>Who's who in American Film Now</i>	
<i>All the people who make the movies</i>	470 Fr
R. DE PRETER: <i>De 200 rijkste families</i>	396 Fr
Geld en macht in de wereld van de holdings en de miljonairs	

MODERN ANTIQUARIAAT

R. ROUD: <i>Cinema. A critical dictionary</i>	695 Fr
2 delen	
Priester-dichter Cyriel Verschaeve:	
<i>Keuze uit zijn werk</i>	69 Fr
<i>Vergeet-mij-niet. Verjaardagboek</i>	99 Fr
A. BULLOCK: <i>The faces of Europa</i>	495 Fr

STANDAARD BOEKHANDEL
Naamsestraat 57, 3000 Leuven

de experimentele studie van persuasieve factoren. Problemen en perspectieven n.a.v. een onderzoek naar de overtuigingswaarde van het fear appeal

ludo jacobs

1. Inleiding

Toen Lasswell in 1948 zijn sindsdien overbekend geworden communicatieformule «Who says what in which channel to whom with what effect» (1) voorstelde, gaf hij niet alleen de vijf basisfactoren van het communicatieproces aan. Tegelijk wees hij daarmee op de klassen van factoren die een rol kunnen spelen bij persuasie: zender (who), boodschap (what), medium (channel) en ontvanger (to whom) zijn namelijk te beschouwen als evenveel groepen van onafhankelijke variabelen die de grootte van eventuele beïnvloeding kunnen bevorderen of tegenwerken. Helemaal in die lijn onderzochten de laboratoriumexperimenten die tijdens de jaren '50 en later (vooral) aan de Tale universiteit werden verricht (door Hovland, Janis, Kelly e.a.) welke specifieke kenmerken van de ontvanger, zender, boodschap en het medium van belang zijn bij beïnvloedingsprocessen. Door het empirisch-statistisch instrumentarium uit de sociale wetenschappen aan te wenden, hoopte men de retoriek eindelijk met «harde», wetenschappelijk gefundeerde uitspraken te kunnen onderbouwen. De nieuwe hulpmiddelen hebben de hoge verwachtingen echter niet kunnen inlossen. In dit geval proberen we enkele redenen voor dat falen naar voren te brengen en willen we meteen een andere aanpak suggereren. Dat alles is gebaseerd op een kritische evaluatie van studies die de overtuigingswaarde van het fear appeal onderzoeken. De moeilijkheden bij de bestudering van die factor - die zich binnen de bood-

schapscomponent situeert - zijn echter evenzeer van toepassing op de andere elementen uit het persuasiegebeuren. Omdat de discussie gevoerd wordt in termen van het fear appeal vergen de betreffende experimenten een preciezere karakterisering.

2. De fear appeal experimenten

Het onderzoeksschema voor de angstefect-onderzoeken wordt gekenmerkt door een pretest-posttest design. Vóór het experiment worden de proefpersonen (= ppn) geobserveerd m.b.t. de variabele (n) die men wenst te bestuderen (o.a. attitude, gedrag...). Als de op toevallige basis onderscheiden groepen daarbij gelijk scoren, kunnen verschillen na het experiment toegeschreven worden aan de verschillende manipulaties (i.c. van de angst). Er wordt uitsluitend met twee of drie angstniveaus gewerkt. Schematisch:

observatie 1: groep a = groep b
(= groep c)
manipulatie: sterk (H), zwak (L),
gematigd (M)
observatie 2: groep a = / ≠ groep b
(= / ≠ groep c)

Meestal worden de ppn binnen elke conditie nog gedifferentieerd op basis van een (persoonlijks)kenmerk (vb. chronische angst, zelfachting...) dat geacht wordt te interageren met het angstniveau uit de communicatie. De boodschap op zich zit vrij eenvoudig in mekaar: om de kijker/lezer bang te

maken confronteert men hem met een potentieel gevaar en men geeft hem dan eveneens een aantal middelen om de precare situatie te voorkomen of op te lossen.

Uit die beschrijving valt af te leiden dat bij de concrete opzet van de experimenten heel wat keuzemogelijkheden openblijven. Allereerst moeten er voor elk onderzoek noodzakelijkerwijze de volgende beslissingen worden genomen: met welke ppn wordt gewerkt, via welk medium (media) worden de boodschappen overgebracht, van welke aard is de communicator, welk onderwerp wordt aangevend, hoe groot is de tijdspanne tussen manipulatie-tweede observatie en wat is de aard van het effect dat de aanbevelingen beogen? Vervolgens moet beslist worden of en eventueel welke persoonlijkheidskenmerken van de ontvanger men mee in het experiment wil betrekken. Tenslotte moet het aantal angstniveaus en de meetwijze ervan worden vastgelegd. Die elementen werden apart gezet omdat ze een theoretisch inzicht in het begrip «fear» veronderstellen.

3. Kritische evaluatie van de experimenten

De tegenstrijdige resultaten voor de relatie angst-overtuigingskracht doen vermoeden dat er iets fout gelopen is met de experimenten. Dat willen we in deze paragraaf nagaan. In de eerste plaats komen de methodologisch noodzakelijke keuzen aan de orde (3.1.); in 3.2. wordt iets meer gezegd over interagerende variabelen en 3.3. gaat nader in op de ope-

rationalisering van fear. Voor elk van die punten moeten we ons hier beperken tot de meest illustratieve gevallen.

3.1. *Invloed van onafhankelijke variabelen die inherent zijn aan de onderzoeksopzet*

Het onderzoek naar het persuasieve effect van fear appeal kenmerkt zich door een massa experimenten die eerdere onderzoeken repliceren, zij het met «kleine» adaptaties in de opzet. Precies die methodologische variatie maakt een vergelijking van de bevindingen quasi onmogelijk, tenminste als mocht blijken dat elke aanpassing op zich voldoende is om de resultaten te beïnvloeden. Dat zulks het geval is, kan geïllustreerd worden met twee voorbeelden.

Media

Geschreven teksten, foto's, opgenomen uiteenzettingen (met of zonder dia's), TV/filmvoorstellingen of live-lezingen zijn de media via dewelke de boodschappen doorgegeven worden. Daarnaast werkt één experiment(2) in een levens-echte situatie. Het hoeft weinig betoog dat een directe confrontatie met een gevaar verschilt van een symbolische representatie ervan via een of ander teken-systeem.

De kenmerken van die uiteenlopende tekensystemen liggen vanzelfsprekend anders: beweging is enkel weer te geven via film/TV, bij een live-lezing speelt de niet-verbale communicatie van de bron een grotere rol dan bij op band opgenomen uiteenzetting, een geschreven tekst kan gedeeltelijk of in zijn geheel herlezen worden...

Hansen(3) wijst er voorts op dat het kijken naar beelden een functie is van de rechterhersenhelft, terwijl het leesproces verloopt in de linkerhelft. Die laatste kenmerkt zich door een hoge betrokkenheid en een grote activiteit van de ontvanger, terwijl het kijkgedrag veeleer passief uitvalt. Ook dergelijke gegevens moeten ertoe aanzetten gelijkschakeling van media met de nodige omzichtigheid te benaderen.

Niettemin toont Frandsen(4) aan dat het weinig verschil uitmaakt of men zich bedient van TV-opnamen, een op band gezette lezing of een lijfelijk aanwezige spreker. Alle drie de boodschappen leverden een significante opinieverandering op zonder onderling te verschillen.

Daartegenover staan dan weer de resultaten van Leventhal en Tremblay(5). Hun onderzoek wijst erop hoe in angstcommunicaties enkel de grootte van de filmbeelden en de sterkte van het geluid al volstaan om attitudes meer of minder te beïnvloeden.

Onderwerp

De aangevende topics kunnen binnen twee grote categorieën ondergebracht worden. De overgrote meerderheid speelt in op de angst voor persoonlijk fysiek gevaar(6), waarbij men niettemin de vraag kan stellen in hoeverre bijvoorbeeld de angst voor caries te vergelijken is met de angst om kanker te krijgen. Daartegenover staan studies die het fysieke element niet aanwenden, maar inspelen op sociale afkeuring(7), overbevolking(8) en gevaar voor naastbestaanden(9).

Door te werken met uiteenlopende onderwerpen bestaat niet alleen het risico andere soorten en intensiteiten van angst op te wekken, maar is het eveneens niet denkbeeldig dat de vertrouwdheid met de behandelde thema's nogal varieert, wat op zijn beurt zijn weerslag heeft op het angstniveau. Hovland, Janis en Kelley(10) verwijzen in dat verband naar een studie van Janis, Lumsdaine en Gladstone(11). Die komen tot het besluit dat de angst bij het nieuws van de eerste Russische atoombom aanzienlijk kleiner is bij mensen die van tevoren al ingelicht waren over de Russische mogelijkheden. Een soortgelijke bevinding rapporteren Lewan en Stotland(12). De ppn die neutrale gegevens ontvangen hadden i.v.m. Andorra laten zich minder beïnvloeden door negatieve, emotionele informatie over dat land dan de groep die geen voorafgaande communicatie had gekregen. Blijkbaar veroorzaakt de eerste informatie een emotionele inoculatie. Volledigheidshalve moet er op gewezen dat Lewan en Stotland weliswaar werken met een emotionele boodschap, maar niet met een specifieke fear appeal.

3.2. *De invloed van interagerende variabelen*

Tegenstrijdige gegevens over het hoofdeffect van het fear appeal kunnen eveneens te verklaren zijn door een gebrek aan nuancering op het vlak van persoonlijkheidsvariabelen. Dat die laatste wel degelijk een rol kunnen spelen, mag o.a. blijken uit de invloed van een kenmerk

als «persoonlijk aangevoelde kwetsbaarheid t.o.v. het angstobject».

De algemene tendens is dat de aangevoelde kwetsbaarheid negatief gerelateerd is met het angstniveau: H is effectiever voor ppn die zichzelf als weinig kwetsbaar voor het gevaar bestempelen; L daarentegen doet het beter als de mensen het gevaar wel relevant vinden voor zichzelf, hoewel de verschillen hier veel kleiner zijn.

Vanzelfsprekend houdt deze variabele nauw verband met de bestaande gedragspatronen van de ppn: wie een gedrag pleegt te stellen dat door de angstcommunicatie «veroordeeld» wordt (vb. roken), voelt zich waarschijnlijk erg kwetsbaar. Insko, Arkoff en Insko(13) spreken in dat kader van strafsituaties (waarbij het actuele gedrag van de ontvanger afgekeurd wordt en hij ertoe wordt aangezet anders te gaan leven) versus ontwijkingsituaties (waarbij de ontvanger aangespoord wordt niet met een als gevaarlijk vooropgesteld gedrag te beginnen). Hun hypothese is dat L het meeste impact heeft in het eerste geval, terwijl H invloedrijker is in het tweede.

Enkele studies verlenen enige bewijskracht aan die stelling. Zelf vinden de auteurs dat H de aanvaarding van de aanbeveling om niet beginnen te roken bevordert. Leventhal en Niles(14) merken op dat H het minder goed doet dan L als men ppn wil aanzetten met roken te stoppen. Hetzelfde melden Janis en Terwilliger(15). Leventhal en Watts(16) constateerden dat bij een onderwerp over de relatie kanker-roken H er minder goed in slaagt de rokers een longfoto te laten nemen dan L. Voor niet-rokers zijn H en L even succesvol. Soortgelijke gegevens vinden we eveneens bij Berkowitz en Cottingham(17): wie weinig autorijdt vertoont het meest attitudeverandering ten voordele van de autogordel bij een sterke fear appeal. Voor wie erg veel rijdt, maakt de differentieële angstinductie weinig verschil uit.

3.3. *Operationalisering van het concept «fear»*

Uit 3.1. en 3.2. mag duidelijk geworden zijn dat de onderzoekers zich allen binnen een zelf gecreëerde context bezighouden met het fear appeal of wat zij aannemen dat fear is. Men heeft zich inderdaad lange tijd niet afgevraagd wat men eigenlijk precies aan het onderzoeken was. Dat heeft de eenduidigheid van

de resultaten zeker niet bevorderd.

Als er tot nog toe niemand in geslaagd is een continuum van angstniveaus voor al de experimenten op te stellen dat kan dat geweten worden aan de afwezigheid van een goed meetinstrument voor de angst. De moeilijkheid bij het ontwikkelen van zo een maat ligt er precies in dat men zich bij het fear appeal-onderzoek omzeggens niet of nauwelijks heeft ingelaten met de vraag wat onder fear verstaan moet worden.

Bij de meetwijze van de angstniveaus doen alle experimenten een beroep op zelfevaluatie (via een vragenlijst). Op het eerste gezicht getuigt zulks van een grote eenvormigheid, ware het niet dat met de gestelde vragen vaak (totaal) andere dingen gemeten worden. Zo valt het bv. op dat de vragen van Janis en Feshbach (18) niet helemaal - of helemaal niet - overeenkomen met die van Leventhal en Watts (19). Die laatsten stellen dat:

«A scale of emotional arousal was derived by summing up the responses of five items for each S («How much fear?... tension?... sadness?... nausea?... did you feel as you watched the film?»

(Leventhal en Watts, 1966:161)

Leventhal en Singer (20) van hun kant bepalen de angst door antwoorden op de vraag:

«While viewing the program did you feel.. which was followed by a list of six adjectives (angry, tense, sad or unhappy, disgusted, anxious, fearful).»

(Leventhal en Singer, 1966:140)

Nergens wordt omschreven welke inhoud al die termen precies dekken. Men mag er dan ook van uitgaan dat de ppn in hun antwoorden vrij arbitrair en ieder volgens eigen inzicht tewerk zijn gegaan. De geciteerde experimentbeschrijvingen geven de concrete vragen nog op, maar zelfs dat is niet altijd het geval. Frandsen (21) beperkt er zich toe te zeggen dat in de posttest categorische antwoordkeuzen i.v.m. het opgewekte emotionele niveau opgenomen waren (blz. 102).

Als er binnen de zelfevaluatieprocedure zo weinig consistentie te ontdekken is, dan zou het misschien beter zijn de fysiologische reactie van de ppn te registreren. Ook die werkwijze roept echter vragen op: bestaat er een duidelijke overeenkomst tussen de uiteenlopende fysiologische maten? Geeft de verbale en de fysiologische meetwijze dezelfde resultaten? Beide vragen krijgen in de literatuur een negatief antwoord (22).

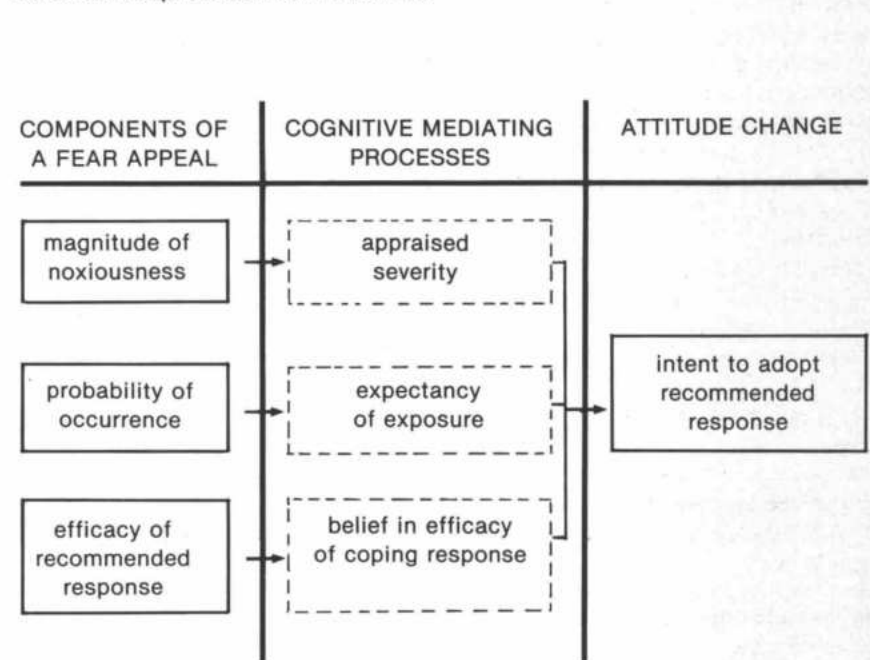
4. Perspectieven voor onderzoek

Na het onderzoek uit de jaren '50, '60 en '70 - waarbij men zich beperkte tot allerlei post hoc verklaringsschema's voor de tegenstrijdige bevindingen - is de jongste jaren een gunstige kentering merkbaar. Men bezint zich nu eerst over de vraag uit welke componenten fear appeals in feite bestaan en welke psychologische processen het effect ervan bepalen om vanuit die basis aan toetsingsonderzoek te doen. De protectie motivatietheorie van Rogers (23) is kenmerkend voor die nieuwe aanpak.

In de overgrote meerderheid van de tot hier toe aangehaalde experimenten heette een fear appeal een communicatie te zijn die de nadelige gevolgen beschreef die voortvloeien uit een veronachtzaming van de aanbevelingen door de communicator. Zo een inhoud is echter vatbaar voor veel concretisering. Samen met het angstniveau kunnen immers nog heel wat andere variabelen variëren (interesse, realisme...). Rogers stelt dat iedere fear appeal verschillende informatie kan verstrekken op drie punten: de schadelijkheidsomvang van het voorgestelde gevaar, de waarschijnlijkheid dat het voorgestelde gevaar optreedt, de efficiëntie van de beschermende maatregelen.

Elk van de beschreven componenten zet een cognitief mediërend proces in werking (zie schema) dat de betreffende informatie beoordeelt. Als de recipiënt vindt dat het opgeroepen gevaar schadelijk is, een grote kans tot optreden bezit en dat de gemaakte aanbevelingen de bedreiging kunnen afweren, dan ontstaat een sterke motivatie tot beschermende maatregelen. Die geeft op haar beurt aanleiding tot attitudeverandering. (Rogers spreekt enkel over attitudeverandering. Of hij ervan uitgaat dat zijn stellingen evenzeer gelden voor gedrag, maakt hij nergens duidelijk). Naast hoofdeffecten voorspelt Rogers ook tweede- en zelfs derderangs interactiegegevens. Die laatste zien eruit als volgt: binnen elk niveau van voorgestelde schadelijkheid veroorzaken hoge realiteitswaarschijnlijkheid en een grote efficiëntie van de aanbevelingen meer attitudeverandering dan lage niveaus. Binnen de geringe schadelijkheidsconditie is de superioriteit van grote tgo. kleine effectiviteit meer uitgesproken bij grote kans tot optreden van het gevaar dan bij kleine. Binnen de grote schadelijkheidsconditie geldt dezelfde voorspelling, zij het

Schema: het protectie motivatiemodel

Bron: Rogers, 1975:99

met meer opvallende verschillen.

Rogers zelf is de eerste om toe te geven dat zijn theorie nog vrij beperkt is. Er bestaan immers nog andere omgevings-, cognitieve en predispositionele variabelen die de attitudeverandering kunnen beïnvloeden. De beperktheid van de theorie moet echter de mogelijkheid bieden diepgaand conceptueel en empirisch onderzoek op te zetten.

5. Besluit

Volledig correcte predicties over het succes van om het even welk fear appeal mag op dit moment niemand verwachten. Door het studieobject echter duidelijk te omschrijven en vanuit een gedegen theoretische basis aan onderzoek te doen, mag men wel meer resultaat verwachten dan van een blind vertrouwen in een bont allegaartje van experimenten, opgezet zonder (veel) theoretische achtergrond.

Toch zal het verschijnsel «mens» voor de wetenschap wel altijd het meest resistente onderzoeksobject blijven dat zijn geheimen nooit helemaal zal prijsgeven... en dat is een geruststellende gedachte.

Noten

(1) LASSWELL, H.D., *The structure and function of communication in society*, in: BRYSON, L. (ed), *Communication of ideas*, Harper, New York, 1948, blz. 37.

(2) DE WOLFE, A.S. en GOVERNALE, C.N., *Fear and attitude change*, in: *Journal of abnormal and social psychology*, 1964, 69, blz. 119-123.

(3) HANSEN, F., *Hemispherical lateralization implications for understanding consumer behavior*, in: *Journal of consumer behavior*, 1981, 8, blz. 23-36.

(4) FRANDSEN, K., *Effects of threat appeals and media of transmission*, in: *Speech monographs*, 1963, 30, blz. 101-104.

(5) LEVENTHAL, H. en TREMBLY, G., *Negative emotions and persuasion*, in: *Journal of personality*, 1968, 36, blz. 154-168.

(6) Zie o.a.: JANIS, I.L. en FESHBACH, S., *Effects of fear-arousing communications*, in: *Journal of abnormal and social psychology*, 1953, 48, blz. 78-92; LEVENTHAL, H. en NILES, P., *Persistence of influence for varying durations of exposure to threat stimuli*, in: *Psychological reports*, 1965, 16, blz. 223-233; DABBS, J. en LEVENTHAL, H., *Effects of varying the recommendations in fear-arousing*

communication, in: *Journal of personality and social psychology*, 1966, 4, blz. 525-531.

(7) POWELL, F.A. en MILLER, G.R., *Social approval and disapproval cues in anxiety-arousing communications*, in: *Speech Monographs*, 1967, 34, blz. 152-159.

(8) FRANDSEN, K., *op.cit.*, 1963, en MILLMAN, S., *Anxiety, comprehension and susceptibility to social influence*, in: *Journal of personality and social psychology*, 1968, 9, blz. 251-256.

(9) HEWGILL, M.A. en MILLER, G.R., *Source credibility and response to fear-arousing communications*, in: *Speech Monographs*, 1965, 32, blz. 95-101.

(10) HOVLAND, C., JANIS, I. en KELLEY, H., *Communication and persuasion*, Yale university, New Haven, 1953.

(11) JANIS, I., LUMSDAINE, A. en GLADSTONE, A.I., *Effects of preparatory communications on reactions to a subsequent news event*, in: *Public opinion Quarterly*, 1951, 15, blz. 487-518. Besproken in: HOVLAND, C., JANIS, I. en KELLEY, H., *op.cit.*, 1953, blz. 75.

(12) LEWAN, P.C. en STOTLAND, E., *The effects of prior information on susceptibility to an emotional appeal*, in: *Journal of abnormal and social psychology*, 1961, 62, blz. 450-453.

(13) INSKO, C.A., ARKOFF, A. en INSKO, V.M., *Effects of high and low fear-arousing communications upon opinions toward smoking*, in: *Journal of experimental social psychology*, 1965, 1, blz. 256-266.

(14) LEVENTHAL, H. en NILES, P., *op.cit.*, 1965.

(15) JANIS, I.L. en TERWILLIGER, R.F., *An experimental study of psychological resistances of fear arousing communications*, in: *Journal of abnormal and social psychology*, 1962, 65, blz. 403-410.

(16) LEVENTHAL, H. en WATTS, J., *Sources of resistance for fear arousing communications on smoking and lung cancer*, in: *Journal of personality*, 1966, 34, blz. 155-175.

(17) BERKOWITZ, L. en COTTINGHAM, D.R., *The interest value and relevance of fear arousing communications*, in: *Journal of abnormal and social psychology*, 1960, 60, blz. 37-43.

(18) JANIS, I.L. en FESHBACH, S., *op.cit.*, 1953.

(19) LEVENTHAL, H. en WATTS, J., *op.cit.*, 1966.

(20) LEVENTHAL, H. en SINGER, R.P., *Affect arousal and positioning of recommendations in persuasive communications*, in: *Journal of personality and social psychology*, 1966, 4, blz. 137-146.

(21) FRANDSEN, K., *op.cit.*, 1963.

(22) Zie o.a.: GOLDSTEIN, M.J., JONES, R.B., CLEMENS, T.L., FLAGG, G.W. en ALEXANDER, F.G., *Coping style as a factor in psycho-physiological response to a tension-arousing film*, in: *Journal of personality and social psychology*, 1965, 1, blz. 290-302; MEWBORN, C.R. en ROGERS, R.W., *Effects of threatening and reassuring components of fear appeals on physiological and verbal measures of emotion and attitude*, in: *Journal of experimental social psychology*, 1979, blz. 242-253.

(23) ROGERS, R.W., *A protection motivation theory of fear appeals and attitude change*, in: *Journal of psychology*, 1975, 92, blz. 99-114.

EEN NIEUWE PUBLIKATIE VAN HET CENTRUM VOOR COMMUNICATIE - WETENSCHAPPEN

Jan Servaes

Toward a
consciousness-expanding
vision of the
consciousness-narrowing
communications industry

150 FR

Bestellen bij:
Centrum voor
Communicatiewetenschappen
E. Van Evenstraat 2A,
B-3000 Leuven
Tel. 016/22.10.70

de hypothese van de kenniskloof, een literatuurstudie

jozef vermesen

"As the infusion of mass media information into a social system increases, segments of the population with higher socio-economic status tend to acquire this information at a faster rate than the lower status segments, so that the gap in knowledge tends to increase rather than decrease".

Hiermee stelden Tichenor, Donohue en Oliën in 1970 het idee van de "knowledge gap" expliciet aan de orde. Ze staan hier echter niet alleen mee. Vos onderscheidt drie soorten: tussen delen van het publiek en wel over het hele kennisgebied (o.a. Robinson), tussen de zenders en het publiek (o.a. Wember) en tussen delen van het publiek over één onderwerp of over samenhangende onderwerpen (o.a. Tichenor c.s.). Hiernaast kan men nog een "communication effect gap" onderscheiden waarin men naast kennis ook houdings- en gedragseffecten betrokken heeft, men spreekt in dit verband over adoptiekloven. Nu heeft zich, vooral in Europa en deels vanuit een kritiek op het werk van Tichenor c.s., nog een andere richting ontwikkeld. Men heeft hier meer de nadruk gelegd op de sociale relaties in de maatschappij. Zij zien het fenomeen van de kenniskloof als het resultaat van een bewuste, functionele strategie van de heersende klassen, terwijl het in de optiek van Tichenor c.s. een disfunctioneel effect is van massacommunicatie. Van enig maatschappelijk perspectief is hier nog nauwelijks sprake.

Wij beperkten ons tot de formulering van Tichenor c.s.

In het eerste hoofdstuk wordt de kenniskloof gesitueerd in het onderzoek naar de effecten van massacommunicatie. Vertrokken werd van de omnipotentie van de massamedia, om dan via de tussenliggende variabelen, de verspreidingsstudies en de "uses and gratifications research" terug te keren " ... to the

concept of the powerful mass media", waar de zender en de maatschappelijke context van de communicatie in het onderzoek aan belang wonnen. In tegenstelling tot het S-R-model van het prille begin, waar men sprak van een onmiddellijke, mechanische macht, heeft men het nu over een subtiele invloed op lange termijn. Men legt ook meer de nadruk op onbedoelde effecten. Men wil de invloed empirisch vaststellen, terwijl men de "hypodermic needle"-theorie nooit heeft kunnen bewijzen. Een laatste punt is dat de nieuwe modellen zitten ingebed in een maatschappijkritische ingesteldheid: niet de verandering is interessant, maar wel de versterking of bevestiging van het maatschappelijk bestel. Naast de kenniskloof behoren hiertoe de socialisatiestudies, de media-effecten (McLuhan), de agenda-setting en de ideologische effecten (Adorno, Horkheimer, maar ook de culturele indicatoren van Gerbner).

"The knowledge gap hypothesis" van Tichenor c.s.

Bedoeld wordt een relatieve kennisgroei: het is niet zo dat het publiek met een lagere LSES helemaal niets te weten komt, maar wel in mindere mate dan het publiek met een HSES. Verder wordt er verondersteld dat de groei van de kennis lineair, dan wel curvilineair kan zijn, maar dat ze in elk geval onomkeerbaar is, althans in de bestudeerde periode. Men kan dus niet op een lager peil komen te staan. Ten derde beperken ze zich tot informatie over wetenschappen en openbare aangelegenheden ("public affairs") van min of meer algemeen belang in de gedrukte media. Een vierde beperking is dat er geen "point of diminishing returns" (letterlijk: punt van de afnemende opbrengsten) is opgetreden of dat, als het al is opgetreden, dit kan ge-

beuren op verschillende niveaus voor verschillende SES-groepen. Dit kan belangrijk zijn, want als er informatie-moeite optreedt bij het publiek met een HSES, eerder dan bij het publiek met een LSES, kan dit leiden tot een verminderde opbrengst en kan de kenniskloof verkleinen. Als dat punt voor beide groepen op hetzelfde moment valt, zal de kloof stabiel blijven. Enkel als het moment van de afnemende opbrengsten later valt voor de HSES-groepen dan voor de LSES-groepen, zal de kloof vergroten.

Naast opleiding zien Tichenor c.s. de volgende oorzaken: (1) Communicatievaardigheden: mensen met een hogere opleiding kunnen beter lezen en vlugger iets begrijpen; (2) reeds aanwezige kennis over het onderwerp: dit zowel via opleiding als onderwijs, mensen die er reeds meer van weten, kunnen beter omspringen met bijkomende informatie; (3) relevant sociaal contact: hierdoor wordt de kans groter dat men over die onderwerpen gaat praten of discussiëren en er dus beter van op de hoogte is; (4) selectieve blootstelling, aanvaarding en herinnering: selectieve blootstelling hangt in ieder geval samen met opleiding, in het proces van selectieve aanvaarding en herinnering zouden ook attitudes meespelen; (5) de gedrukte media: nieuws over wetenschappen en openbare aangelegenheden krijgt de meeste aandacht in deze media en zij worden het meest gelezen door mensen met een HSES. De nadruk ligt ook te fel op het nieuwskarakter in deze media, herhalen is er meestal niet bij zodat de kans kleiner wordt dat mensen met een LSES er iets van opsteken.

Nu is er inderdaad uit de studies die zij aanhalen een correlatie te zien tussen opleidingsniveau van de ontvangers, mediagebruik en kennis van "public affairs", maar om daar meteen de hypothese van de kenniskloof uit af te leiden,

lijkt ietwat voorbarig. Er zijn teveel leemten in het onderzoek en de resultaten zijn niet altijd eenduidig. Bovendien lijkt het, door zich te beperken tot de gedrukte media, verdacht veel op een tautologie. Verhagen concludeert dan ook dat het blijft bij een zeer algemene probleemformulering.

Later gaan Tichenor c.s. de rol van de gemeenschapsstructuur, conflictperceptie en het aanbod van de media onderzoeken. Wat dit laatste betreft, vonden zij dat de originele formulering niet opging als het plaatselijk nieuws betrof. De invloed van herhalingen in het nieuws was niet eenduidig. Het effect van conflictperceptie was veel duidelijker. De redenering was dat conflict meer aandacht opwekt zodat men er zich meer gaat mee bezighouden, wat dan moet leiden tot een kleiner wordende kenniskloof. Dit bleek, op drie gemeenschappen na, bevestigd te worden door de resultaten. De derde bevinding was dat in homogene gemeenschappen de kenniskloof eerder afnam dan in pluralistische (grotere) gemeenschappen. In homogene gemeenschappen is er meer interpersonele communicatie ("likes talk to likes") en men kijkt er meer naar televisie en leest er meer weekbladen dan in grotere gemeenschappen waar men het vooral houdt op dagbladen.

Ondanks deze nuancering - wat in feite neerkomt op een afzwakking - kan de conclusie van Tichenor c.s., dat de kenniskloof zou verkleinen in homogene gemeenschappen en als er grotere conflictperceptie is, niet voldoen. De resultaten zijn niet eenduidig genoeg om meer dan een vage trend, een algemene probleemformulering aan te duiden.

"Ceilings" en motivationele factoren

In navolging van Ettema en Kline zijn we verder ingegaan op het optreden van plafonds die zij verantwoordelijk stellen voor het sluiten van kloven, en op het onderscheid dat zij maken tussen transsituatiele en situatie-specifieke factoren.

Zij onderscheiden drie soorten plafonds: (1) artefacten die een gevolg zijn van gebrekkige meetinstrumenten; (2) opgelegde plafonds: twee soorten: "message imposed ceilings": als de boodschap slechts een beperkte hoeveelheid informatie geeft die personen met een hogere opleiding reeds hebben zodat de anderen hun achterstand kunnen ophalen, en

"audience imposed ceilings", waar de nadruk ligt op de gedaalde motivatie van mensen die vinden dat zij er genoeg van weten; (3) echte plafonds: kennis van een singulier feit (bvb. een verscheiden staatsman).

Voor hun verdere theorievorming maken zij een onderscheid tussen transsituatiele en situatie-specifieke factoren. Tot de eerste rekenen zij de communicatievaardigheden van Tichenor c.s. en "prior knowledge": het geheel van kennis van achtergronden, begrippen en termen als factor in het verwerven en begrijpen van informatie. Indien deze te laag is, zal het van het publiek een te grote inspanning vergen zodat de informatie misbegrepen of genegeerd wordt. Voor de situatie-specifieke factoren baseren zij zich op de "difference"-theorie. In tegenstelling tot de "deficit"-theorie, waarvan de aanhangers menen dat kinderen uit LSES-lagen lijden aan "cognitive deficiency", stelt de "difference"-theorie dat kinderen uit LSES-lagen evengoed zullen leren als ze gemotiveerd zijn om de leerstof op te nemen of als deze functioneel is voor hen.

Deze redenering leidt tot een nieuwe formulering van de kenniskloof: "As the infusion of mass media information into a social system increases, segments of the population motivated to acquire that information and/or for which that information is functional tend to acquire that information at a faster rate than those not motivated or for which that information is not functional, so that the gap in knowledge between these segments tends to increase rather than decrease". Selectieve blootstelling en relevant sociaal contact worden dan interveniërende variabelen die motivatie en functionaliteit verbonden met kennisverwerving.

Nu blijkt, aldus Kooyman, dat de arbeidersklasse meer geïnteresseerd is in lokaal, concreet ("human interest") en gepersonaliseerd nieuws. Wat enerzijds te wijten is aan henzelf, maar waarschijnlijk grotendeels aan het politiek bestel en de informatie daarover waar heel wat mensen met een lagere opleiding en lager beroepsniveau vanuit hun situatie zelf onverschillig tegenover staan. De meeste onderzoekers die de rol van interesse in verspreiding van nieuws bestudeerden, vonden dat interesse correleert met de snelheid waarmee men het nieuws verneemt en dat mensen die meer geïnteresseerd zijn er meer van optekenen dan zij die er niet zijn in geïnte-

resseerd. Resultaten die door een onderzoek van Genova en Greenberg worden bevestigd: interesse (althans sociale interesse) correleert meer met kennis dan opleiding.

Ettema en Kline besluiten dat er drie mogelijke causale factoren zijn: transsituatiele tekorten (waar kan aan gewerkt worden via het onderwijs), verschillen in motivatie en functionaliteit en het optreden van plafonds, waar men waarschijnlijk niet al te veel moet van verwachten gezien kennis over "public affairs" niet kan worden opgesplitst.

Deze meer genuanceerde benadering leidt zowel tot optimisme (omdat het niet meer zo statisch is), pessimisme (hoe kan men de kloof tussen zenders en en hogere klassen enerzijds en lagere klassen anderzijds overbruggen?) en relativisme. Moeten arbeiders per se informatie over dat politiek bestel kennen dat hen weinig te bieden heeft, of althans minder dan diegenen die een hogere positie bereikt hebben in die maatschappij?

Kenniskloof en televisie

De algemene regel die we kunnen afleiden uit studies naar het gebruik van televisie, is dat mensen met een hogere opleiding en status beduidend minder kijken dan de anderen, maar dat ze dat niet selectiever doen. Ze kijken in verhouding evenveel naar informatie en amusement, maar de hoeveelheid is minder.

Potentieel zou de televisie dus een nivellerende invloed kunnen hebben. Belangrijk in deze is het doorkijk-effect (cfr. Panorama-Dallas). De vraag blijft echter of men evenveel opsteekt van informatieve uitzendingen. Hier lopen de meningen uiteen. De meesten vermoeden wel een nivellerende invloed van de televisie. Er is echter een maar. Het lijkt er wel op dat de informatie die de televisie geeft niet zo differentieel verspreid zal zijn als deze die de gedrukte media geven. Maar dat neemt niet weg dat deze media niet verder voor een kenniskloof kunnen zorgen die, al dan niet, kan vergroten. Door de werking van de televisie zal deze dan niet verder vergroten, maar of hij, op lange termijn, wezenlijk zal verkleinen, mag nog zeer de vraag blijven. Neumann maakt hetzelfde voorbehoud. Hij citeert een vroegere studie van hemzelf. Hier blijkt uit dat slechts 1% van de politieke kennis tijdens een verkiezingscampagne te wijten was aan blootstelling aan het

nieuws op de televisie. Alhoewel verdere gegevens ontbreken, zou dit er kunnen op wijzen dat de invloed van de televisie mogelijk van verwaarloosbare aard is. Personen met een lager opleidingsniveau zouden dan meer uit het aanbod van de televisie halen, ofwel omdat ze meer kijken, ofwel omdat er weinig "nieuws" inzit voor personen met een hogere opleiding, zodat ze hun achterstand kunnen ophalen, d.i. het "ceiling"-effect. Wat door een aantal onderzoekers werd vastgesteld (o.a. Shingy en Modi, Torsvik). Indien dan het aanbod van de televisie voor beide groepen even nieuw is, zou de egaliserende werking wel eens bijna nihil kunnen zijn.

Of het al dan niet optreden van motivationele factoren in het leren van televisie zou kunnen meespelen, daarover zijn de resultaten niet eenduidig.

Vertrekkend echter vanuit de redenering dat men vele mensen niet aanspreekt met informatieve uitzendingen omdat deze zich niet in het geringste bij die informatie betrokken voelen, heeft men, vooral in Nederland, pogingen gedaan om de meerderheid van het kijkend publiek daadwerkelijk te benaderen. De ene al met meer succes dan de andere.

Bardoel verdeelt ze in drie categorieën: (1) stellingnemende programma's; (2) service-programma's (zoals De Ombudsman met o.a. Koos Postema); (3) vernieuwingen op het gebied van informatieve programma's: (a) sandwichstrategie, Lokomotiv-Effect: men koppelt een informatief aan een amusementsprogramma, uitgaande van het doorkijk-effect, maar ook binnen hetzelfde programma kan men een informatief item omringen met amusementsitems; (b) portrettering of schaalverkleining: echter met weinig succes; (c) tweetrapsstrategie (gebaseerd op de "two step flow"-hypothese). Heel enthousiast deed men er later ook niet meer over.

Besluit

Het wordt duidelijk dat "de" kenniskloof niet bestaat. Er bestaan wel verschillende kenniskloven over verschillende onderwerpen die niet altijd in dezelfde richting lopen. Of het formuleren van hypothesen nu al dan niet op een tautologie uitloopt, doet niets af aan het bestaan van een kenniskloof over "public affairs".

Gesteld dat er in deze veel afhangt van de interesse van de ontvangers, vrezan wij eerder pessimistisch te zijn over die kenniskloof. Waarschijnlijk staat dat wat "onze (wiens?) man in de Wetstraat" te bieden heeft te ver van de dagelijkse situatie van "de man in de straat".

Beknopte bibliografie

- ETTEMA, J.S. & KLINE, F.G., "Deficits, differences and ceilings. Contingent conditions for understanding the knowledge gap", in *Communication Research*, II, (1975), I, 3-23.
- GENOVA, B.K.L. & GREENBERG, B.S., "Interests in news and the knowledge gap", in *Public Opinion Quarterly*, XXXIII, (1979), I, 79-91.
- KATZ, E., "On conceptualising media effects", in X, *25 jaar televisie in Vlaanderen: aanpassing of transformatie van een cultuur?*, Leuven, Centrum voor Communicatiewetenschappen, 1979, 27-51.
- TICHENOR, P.J., et al., "Mass media flow and differential growth in knowledge", in *Public Opinion Quarterly*, XXXIV, (1970), 2, 159-170.
- TICHENOR, P.J., et al., *Community Conflict and the Press*, Beverly Hills, Sage Publications, 1980.
- VERHAGEN, H., *De "knowledge gap" hypothese. Evaluatie*, doktoraalscriptie Publicistiek, Nijmegen, Instituut voor Massacommunicatie, 1976.

STUDIEDAG «MEDIARECHT» LEUVEN, VRIJDAG 18 NOVEMBER 1983

PROGRAMMA:

Sectie 1: PERS & OMROEP (KABEL) (voorzitter: Prof. J. Ceuleers, V.U.Brussel)

1. De aansprakelijkheid voor persartikelen of -bijdragen.
Prof. H. Vandenberghe (K.U.Leuven)
2. De auteursrechten van journalisten
Prof. F. Van Isacker (R.U.Gent)
3. Kabel distributie en auteursrechten
Prof. J. Corbet (V.U.Brussel)

Sectie 2: RECLAME (voorzitter: Prof. G. Fauconnier, K.U.Leuven)

1. De gebondenheid van de adverteerder aan zijn reclame; anti-reclame
Prof. J. Stuyck (K.U.Leuven)
2. De aansprakelijkheid voor reclame
Prof. G.L. Ballon (K.U.Leuven)
3. Bescherming van reclame door intellectuele rechten
Prof. F. Gotzen (U.F.S.A.L. en K.U.Leuven)

AFDELING PUBLIEK RECHT
Faculteit der Rechtsgeleerdheid

K.U.Leuven

DEPARTEMENT
COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN
Faculteit Sociale Wetenschappen

twee is al veel, maar veel is echt teveel

wim schamp

Zo kan je de conclusie samenvatten die Patrick Herroelen, oud-student van het Centrum voor Communicatiewetenschap, aan zijn boek «1, 2... Veel?» (Kroniek van 20 jaar Belgische Radio en Televisie) meegeeft (*). De code achter de titel heeft wel degelijk een betekenis. Ze verwijst naar de gordiaanse knoop, waarin de Belgische omroepdiscussie de laatste jaren is terechtgekomen, een knoop waarvan iedereen zich afvraagt wie hem nog kan ontwarren.

Waarheen moet het immers met de BRT? Is '1' omroeporganisatie al genoeg, zodat het monopolie rustig kan behouden blijven? Of doet men er beter aan de BRT wat nieuw leven in te blazen door aan haar zijde een tweede ('2') concurrerend net te installeren, een Vlaams soort ITV naast de moederomroep? Of moet men een derde mogelijkheid uitproberen, die erin bestaat om aan velen ('Veel') iets te geven en, naar analogie met de Nederlandse situatie, de zendtijd verdelen over zendgemachtigde verenigingen?

Derden

Naar aloude Belgische traditie heeft onze omroep noch van het een noch van het ander weg. Of beter gezegd: alle mogelijke modellen en zendschema's lopen er kriskras door elkaar, of staan op het punt dat te doen.

Er bestaat nog steeds 1 omroepinstituut, georganiseerd als openbare dienst, maar sinds het decreet van 1979 is dat instituut zijn feitelijk programma-monopolie formeel kwijt. De tekst van het omroepdecreet geeft immers aan «derden de mogelijkheid televisieprogramma's te verzorgen». De «derden» hadden daar lang op aangedrongen, maar toen het eenmaal zover was, bleek het 'verzorgen' van volwaardige televisieprogramma's andere koek te zijn dan het opstellen van een nota over zendgemachtigde verenigingen. Getuige de waarderingscijfers, waarmee TV-kijkend Vlaanderen een deel van die 'uitzendingen door derden' bedenkt.

Gedaan met het BRT-monopolie dus, en zonder dat er een systeem van zendge-

machtigden in de plaats kwam, gingen '1' en 'Veel' broederlijk (?) naast elkaar bestaan.

Volgens sommigen is de kous daarmee echter niet af. De liberale mediatank Dirk Verhofstadt zou er het liefst van al nog een derde omroep bij hebben. De Vlaamse ITV, maar dan onder de commerciële mede-auspiciën van Het Laatste Nieuws. De derde 'derde' als het ware.

Rondstoeien in omroepeland

Bij de verdeling van de oude BRT-erfenis zullen er trouwens nog andere notariële akten te pas komen. Zo blijft «het gebrek aan objectiviteit» in de BRT-berichtgeving een doorn in menig politiek oog. Evenmin opgelost is de kwestie van de etherreclame. Het kabinet Martens IV bestond het ooit de invoering van etherreclame in haar regeringsverklaring te schrijven, als onderdeel van een stel technisch-budgettaire maatregelen. Het bleef echter bij de intentie.

Martens V - dat is de huidige regering - gaf op zijn beurt als intentie te kennen het BRT-monopolie te willen doorbreken, maar weet vooralsnog niet hoe. Pas toen bleek dat een nederlandstalig RTL-kanaal de regering hierbij een handje wou toesteken, wisten CVP en PVV gezamenlijk het been stijf te houden, elk trouwens vanuit onderscheiden motieven. Zij die intussen wél het BRT-monopolie hebben doorbroken, de 'niet-openbare' radio's met name, wachten nu op hun erkenning en zendvergunning. De diverse regeringen hebben met die erkenningsprocedure zolang getalmd, dat de vrije radio-winkel langzamerhand ontaard is in een onontwarbaar kluwen. Inmiddels zenden die radio's ongestoord uit en het laat zich aanzien dat dit nog wel een tijdje zo zal blijven.

Mediabeleid

Bij het aanschouwen van zoveel ellende roepen alle Vlaamse politieke partijen in koor dat er dringend werk moet gemaakt worden van een volwassen mediabeleid,

en dat het uit moet zijn met de overpolitiseren van het hele omroepinstituut.

Patrick Herroelen, de auteur van «1, 2... Veel?», betwijfelt in zijn conclusies dat de vrome intenties van dat partijenkoor ooit werkelijkheid worden. Hij heeft het over een «politiek verzwaarde BRT die strak aan de teugels wordt gehouden» en over «politieke partijen die zichzelf zendtijd en middelen toekennen» (p. 250).

Een mediabeleid? «(...) De gevoerde mediapolitiek heeft zich in al haar aspecten door een feitelijke inspiratie laten leiden en van enig globaal mediaBELEID is geen sprake. (...) Twintig jaar omroepgeschiedenis hebben een eng beeld geworpen op het Belgische en Vlaamse politiek gebeuren en handelen. Eng in die zin dat het algemeen belang dat zo hoog in het vaandel wordt gevoerd, verworpen is tot een partijpolitiek belang dat boven alles primeert. De wetenschap dat deze twintig jaar Belgische Radio en Televisie met dezelfde wet (de omroepwet van 1960 - n.v.d.o.) en een andere ingesteldheid evengoed anders had kunnen verlopen, maakt dit beeld nog somberder» (p. 251)..

Relaas van 10 jaar discussie

Patrick Herroelen stelt enigszins verontschuldigend dat «1, 2... Veel?» een feitenrelaas gebleven is, «een soort van knip- en plakboek, dat een rode draad zoekt in losse feiten en wisselende standpunten» (p. 12). Maar die verontschuldiging mag hij mijns inziens gerust achterwege laten. De omroepdiscussie is de laatste 10 jaar immers zo complex geworden, dat een feitenrelaas dringend geboden was. Temeer daar het ons in Vlaanderen tot nog toe aan een publikatie met dergelijke opzet ontbrak. Herroelen heeft zijn feiten niet alleen erg volledig samengesteld, hij heeft ze ook logisch kunnen structureren en last but not least grondig uitgerafeld.

Een eerste deel behandelt het omroepstatuut van 18 mei 1960: de draagkracht van het uitzendmonopolie, de gewaarborgde onafhankelijkheid van het instituut, de culturele autonomie inzake pro-

grammabeleid en wat er dan in de praktijk met die omroepwet gebeurde.

Deel twee heeft het over de omroepdiscussie in de jaren zeventig. Langs verschillende zijden worden vraagtekens gezet achter het bestaande statuut. Er komen alternatieve ontwerpen op tafel, waarvan het ontwerp van decreet van de toenmalige Kulturminister De Backer (regering Tindemands/De Clercq - 1974/77) het meest vergevorderde was. Toen al voelde men met de natte vinger aan, dat ieder een zo groot mogelijk deel van de (politieke) koek zou opeisen bij een eventuele regeling.

Het derde deel van het boek schetst de aanloop tot en de totstandkoming van het nieuwe omroepdecreet (1979). De meest recente verschijnselen (o.m. lokale radio's) en dito planmakerijen komen aan bod in deel vier.

Conclusie

Het is misschien wat jammer dat de auteur te weinig ingegaan is op de socio-politieke achtergronden, die ervoor zorgden dat het in omroepdland zover kon komen. Ik bedoel daarmee: de verziekende uitwassen van onze verzuilde samenleving, het functioneren van de Belgische 'canapé-politiek', het onderbrengen en neutraliseren van roodgloeiende problemen in 'pakten', enz... Vanuit die context blijkt, dat wat voor de omroep waar is, ook geldt voor de wijze waarop men de hele cultuurpolitiek heeft aangepakt, voor de wijze ook waarop in België School-, Sociale en Egmontpakten tot stand kwamen. Maar zulks is effectief moeilijk haalbaar in een follow-up van 20 jaar geschiedenis. Herroelen zelf heeft daar trouwens de lezer in de beginregels van zijn boek op attent gemaakt.

(*) Patrick Herroelen, «1, 2... Veel?» Kroniek van 20 jaar Belgische Radio en Televisie, Leuven, ACCO, 1983.

feiten en meningen uit de media- wereld

JAN DRIJVERS

EN

WIM VAN DER BIESEN

Het project De Wakkere Burger, een project van de Stichting Lodewijk De Raet, dat streeft naar een grotere participatie van de burgers aan het lokale bestuur, geeft een nieuw tijdschrift uit.

Men doopte het TERZAKE en het bevat alle mogelijke achter- en voorgrondnieuws inzake open en inspraakgericht gemeentebeleid.

De Wakkere Burger geeft zo te kennen ook na de gemeenteraadsverkiezingen van '82 te blijven verder strijden voor de openbaarheid van het bestuur en activering van de bevolking rond deze problematiek.

Op 1 april 1983 startte de B.R.T. met de nieuwe zender STUDIO BRUSSEL. Deze radio-omroep is - voorlopig - in de ether alleen op werkdagen tussen 7 en 10 uur 's morgens en van 16 tot 19 uur 's namiddags. Tussenin en daarna worden de programma's van B.R.T.-2 overgenomen. De nieuwe zender richt zich specifiek tot de 500.000 Brusselse Vlamingen en tot de 200.000 Vlaamse forenzen die iedere werkdag naar Brussel komen werken. De muzikale programmatie is afgestemd op een jeugdig publiek en qua stijl opteert men voor «flitsende radio» (plaatjes met korte praatjes). Een ander belangrijk objectief is specifieke informatie voor de regio Brussel. Naast korte nieuwbulletins kunnen er op ieder ogenblik «nieuws-flashes» worden uitgezonden. Tenslotte zal Studio Brussel voortdurend informeren over de verkeerssituatie in en rond Brussel. De nieuwe zender kan beluisterd worden zowel op FM (102,8 MHz) als op de middengolf (1512 KHz) en met zijn vermogen van 50 kilowatt kan hij ontvangen worden in een kring rond Brussel die gaat tot Gent, Antwerpen en Tienen. Uiteraard worden de vrije radio's die in dit gebied rond de 102,8 MHz, uitzenden, fel gestoord.

Op 12 april, in volle verkiezingsstrijd werd het vijftiende nummer van het Gentse stadsmagazine METRO in beslag genomen na een klacht van de liberale familie De Clercq die een karikatuur in het blad «beledigend en zedenschennend» vond. Enkele maanden na verschijnen heeft het blad al een vooruitzicht op zes processen met een totale schadeclaim van 11 miljoen, waarvan het grootste part op verzoek van minister De Clercq. Telkens werd de burgerlijke pro-

cedure verkozen om een Assisenzaak te vermijden.

De GOUDEN PALM van het FILMFESTIVAL van CANNES ging dit jaar naar de Japanse cineast Shohei Imamura voor z'n film «De ballade van Narayama». Deze prent behandelt in balladevorm het oude Japanse gebruik om 70-jarigen naar bepaalde plaatsen in de bergen te brengen om ze daar te laten sterven. De vertolkingsprijzen gingen respectievelijk naar Gian Maria Volonte («De dood van Mario Gucci») en naar Hannah Schygulla («De geschiedenis van Pierra»).

Alhoewel het idee al dateerde van 1970, werd pas nu een ontwerp van decreet opgesteld «houdende de samenstelling en de oprichting van een MEDIARAAD van de Vlaamse Gemeenschap». De nota, door critici van de hand gedaan als vaag en nietszeggend, is van de hand van cultuurminister Poma. Deze haalde bakzeil toen een werkgroep ad hoc van de Vlaamse regering besliste dat de Mediaraad niet bij ministerieel besluit kan worden opgericht, maar een dekreet vereist. Het ontwerp werd alvast naar de Raad van State gestuurd om advies te vragen rond enkele complexe problemen inzake afbakening van nationale, regionale en communautaire bevoegdheden. Ook over de opdracht van de Mediaraad bestaat onenigheid. In de geest van minister Poma zal de Mediaraad op eigen initiatief of op vraag van de Executieve advies uitbrengen over alle aangelegenheden die het mediabeleid in de ruimste zin betreffen. Zowel radio, televisie, geschreven pers en de nieuwe media zouden tot de bevoegdheidssfeer behoren. Aangaande deze laatste meent Poma dat het juiste evenwicht moet gevonden worden tussen technologische vernieuwing en het behoud van de traditionele communicatiemiddelen.

Ook de samenstelling van de Raad is een heet hangijzer omwille van het gevaar van politisering. Poma's klassieke lijstje omvat de B.R.T., diens gastprogrammaraad, de Belgische Vereniging van Dagbladuitgevers, de Nationale Federatie van Informatieweekbladen, de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten, de beroepsvereniging van radio- en televisiedistributie, de centra voor communicatiewetenschappen, de Raad voor Niet-Openbare Radio's, de Hoge Raad voor de Volksopleiding, de jeugdraad, de vakbonden, de vertegenwoor-

digers van de reclamewereld.

De Vlaamse universitaire centra voor communicatiewetenschap hebben er bij Minister Poma op aangedrongen dat, aanleunend bij de Mediaraad, een politiek onafhankelijk Expertencomité zou worden geïnstalleerd. Dit comité zou de advizen van de Mediaraad wetenschappelijk ondersteunen.

In de NEDERLANDSE OMROEPWERELD brak deining uit bij het uitlekken van de MEDIANOTA van minister Brinkman. Kop van jut in dit ontwerp is de regeling dat omroepen voor het verkrijgen van zendtijd vanaf 1985 moeten aantonen dat zij een maatschappelijke, geestelijke of culturele stroming vertegenwoordigen.

De omroeporganisaties AVRO, TROS en Veronica verzetten zich, mede door een grote ledenmobilisatie, tegen deze regeling, die in 1980 in de Omroepwet is vastgelegd. De drie omroeporganisaties menen dat zij door deze regeling in hun bestaan worden bedreigd daar zij zich niet tot de ene of andere stroming willen of kunnen bekennen. Ook de Tweede-Kamerfractie van het VVD heeft zich bij dit verzet aangesloten en kwam met een eigen medianota op de proppen die een verregaande commercialisatie van de omroep predikt.

Veel beweging in het front van de LOKALE RADIO'S.

Begin april vreesden de Brusselse lokale zenders voor een nieuwe golfengtenoorlog met de B.R.T. door het van start gaan van de nieuwe B.R.T.-zender «Studio Brussel» op frequentie 102,8, midden in het spectrum dat de vrije radio's zich toemeten. Na aandringen van de raad voor de erkenning van niet-openbare radio's werd een voorlopige overeenkomst bereikt tussen vertegenwoordigers van de overheid, de BRT en de vrije radio's aangaande de bescherming van de B.R.T. frequenties op de 100 tot 104 MHz band. Uitbreiding van de zone, toegestaan aan de vrije zenders, zit er vooralsnog niet in.

De erkenningscommissie behandelt ondertussen aan een gezapig tempo de dossiers van de vrije zenders waarvan er heel wat uit de mand blijken te vallen. Beroering ontstond toen gewag werd gemaakt van het feit dat enkele zenders met uitgesproken katholieke signatuur op grond van filosofische en ideologische overtuiging niet er-

kenningsvatbaar werden geacht door sommige leden van de raad.

Geconfronteerd met deze problemen en een trage beleidsmolen tekenden A.L.O. en G.R.B., de franstalige tegenhangers van VEBE en VEBORA, een wapenstilstand om door gezamenlijke actie de pat-situatie waarin men zich waande te doorbreken. Goed twee weken later werden de wapens echter terug opgenomen toen de algemene vergadering van A.L.O. zich tegen het akkoord verzette wegens de «oververzoenbaarheid van zij die het woord willen geven aan de plaatselijke bevolking (G.R.I.B.) en anderen (ALO) die van de radio een commercieel instrument willen maken».

Ook een flop werd de met grote trom aangekondigde samenwerking voor het verwerven van publiciteit en het verzorgen van gemeenschappelijke nieuwsuitzendingen over elf vrije radio's in ons land. Het initiatief hiervoor was uitgegaan van Informations et Publicité Benelux (IPB), de publiciteitsregie van de Luxemburgse zender R.T.L. Onder de naam Key had men elf vrije radio's bijeengebracht om gezamenlijk reclame te werven en een gemeenschappelijk nieuwsprogramma te lanceren. Dit Key Station News zou volgens een marktonderzoek 850.000 luisteraars bereiken. Het heeft niet mogen zijn want eind mei werd het initiatief opgedoekt omdat het voor IPB economisch niet rendabel bleek.

Ondertussen publiceerde het Centrum voor Communicatiewetenschappen een luisteronderzoek rond vrije radio's waaruit alvast blijkt dat de meeste luisteraars van vrije zenders, ook de BRT trouw blijven.

Het christelijk-socialistisch gemeenschappelijk VAKBONDSFRONT van de B.R.T. heeft een gedeelte van de LIBRADO-UITZENDING van 22 april van het scherm gehouden, waarin een bijdrage voorkwam waarvoor de opnamen buiten de B.R.T. op videoband waren gezet. Het vakbondsfront wilde hier niet van weten daar volgens ongeschreven wetten de B.R.T. het monopolie heeft op opnamen met video.

Librado van haar kant verdedigde haar wetelijkheid daar het decreet op de televisieuitzendingen, verzorgd door derden, dit procédé niet verbiedt. Ze liet, via haar PVV-mandatarissen «het syndikaal corporatisme op de B.R.T., dat de vrijheid van meningsuiting in gevaar brengt», hekelen en spande zelf een kortgeding in om de B.R.T. veroordeeld te zien. De rechtbank van eerste aanleg van Brussel hield haar beslissing op 25 mei in beraad.

Met zijn nummer van 25 april zorgde het Duitse tijdschrift «STERN» voor een bom in de Duitse mediawereld en de wereldopinie. Sternredakteur HEIDEMANN dacht ter gelegenheid van de 50^e verjaardag van Hitlers machtsgrepen diens verborgen dagboeken op de markt te moeten brengen. Deze bleken echter het geestesprodukt van een handige vervalser die met medeweten van Heidemann zowel de Stern als enkele buitenlandse bladen die er als gieren opgesprongen waren (waaronder The Sun en Panorama - Ons Land) ettelijke miljoenen lichter maakte. Zowel Heidemann als twee hoofdredacteurs van «Stern» kregen of namen ontslag. Omtrent de opvolging van de laatste twee ontstond er op de redactie een felle strijd en een bezetting omdat de redactieleden vreesden dat onder de nieuwe hoofdredacteurs het blad een koerswijziging naar rechts zou maken.

Er werd een compromis bereikt omtrent een nieuw redactiestatuut. Ondertussen werd het voorval gretig leesvoer voor bladen uit de gehele wereld.

In Nederland publiceerden zowel de organisaties van de dagbladuitgevers (NDP) als die van de Tijdschriftuitgevers (NOTU) hun jaarverslagen over 1982.

Het NDP spreekt over een teleurstellend jaar voor de NEDERLANDSE DAGBLADEN. Uit een enquête waaraan 37 van de 48 dagbladuitgevers deelnamen, blijkt dat slechts in 17 gevallen een redelijk resultaat over het boekjaar 1982 verwacht werd. Tien dagbladen leden verlies en tien andere behaalden geen of slechts een marginale winst. De voornaamste oorzaak van de tegenvallende resultaten blijven de dalende advertentie-inkomsten. In 1982 nam het advertentievolumen verder af met 9,5 %, waardoor de achteruitgang over de voorbije drie jaar op bijna 25 % komt. Voor 1982 verwacht de NDP een geringere teruggang van 6 procent. Wegens een lichte daling van het aantal abonnees daalde de totale oplage met 0,6 % tot 4.562.000.

Met deze cijfers geconfronteerd wijzen de uitgevers nog eens op het gevaar voor het voortbestaan van de kranten als de STER-reclame op radio en televisie wordt uitgebreid. Invoering van regionale en lokale etherreclame wijst men resoluut af. Men hoopt op meer goodwill van de overheid door het toestaan van een soepeler prijsbeleid (o.a. door verhoging van de advertentie-

tarieven met 4 %) en rekest voor 1983 op meevallende kostenstijgingen, zodat men voor dit jaar een betere rendabiliteit verwacht.

Die positieve noot ontbreekt helemaal in het verslag van de NOTU. De toestand van de NEDERLANDSE TIJDSCHRIFTEN-MARKT lijkt rondt dramatisch. De oplagen gingen gemiddeld met 2 % achteruit terwijl het advertentievolumen op de markt van de populaire bladen met 15 t.h. inkromp. Men verwacht voor dit jaar nog eens een inkrimping van 20 % zodat in drie jaar de Nederlandse tijdschriften 50 % van hun advertentiepagina's zullen zijn kwijtgeraakt. Ook het aantal tijdschriftenlezers liep in de periode 1981-1982 terug. Door dit alles vreest men voor een verlies van enkele honderden arbeidsplaatsen in de sector.

In GROOT-BRITANNIE werd de KABELTELEVISIE in banen geleid. Er werden strikte normen uitgewerkt voor privé-kabeltelevisiemaatschappijen en voor betaaltelevisie. Twaalf systemen van kabeltelevisie worden toegelaten. Eigen programma's worden aangemoedigd doch pornotelevisie is uit den boze. Door een afzonderlijke taxatie van bepaalde programma's door de maatschappijen wordt een begin gemaakt met een soort betaaltelevisie. Om alles in de gaten te houden werd een speciaal bevoegde instantie in het leven geroepen.

Uit een LEZERSONDERZOEK van het Amerikaanse Newspaper Advertising Bureau blijkt dat 114 miljoen AMERIKANEN dagelijks, gedurende gemiddeld 44 minuten, de krant lezen. Toch wendt men zich meer en meer tot de televisie als eerste nieuwsbron. In 1982 keken 67 % van de Amerikanen dagelijks naar het televisienieuws; tien jaar geleden was dit slechts 48 %. De dagbladen zijn voor 30 % van de ondervraagden een exclusieve nieuwsbron; de televisie is dit voor 45 % (bij universitair afgestudeerden is dit respectievelijk 42 % en 30 %).

Volgens een onderzoek, uitgevoerd door de School voor Journalistiek van de Universiteit van Indiana bij 1.000 journalisten, is de huidige dagbladjournalist bekwaam en meer onderlegd dan zijn voorganger. Het «ideaal type» van de Amerikaanse journalist zou 32 jaar zijn, mannelijk, blank, afgestudeerd aan een universiteit, afkomstig uit

een kerkbezoekend gezin en 19.000 dollar per jaar verdienen.

Medio mei congresseerden twee internationale organisaties in de Lage landen.

Op de algemene vergadering van het INTERNATIONAAL PERS INSTITUUT (IPI) te Amsterdam werden in 8 landen aanslagen veroordeeld op de vrijheid van de pers: Argentinië, Brazilië, Uruguay, Nicaragua, Turkije, Kenia, Zuid-Afrika en Marokko.

De internationale FEDERATIE VAN DE PERIODIEKE PERS (FIPP) boog zich in het Brusselse Hilton over de invloed van de nieuwe elektronische media, en in het bijzonder van de kabeltelevisie op de ontwikkeling en verkoop van magazines.

Volgens het slotwoord van W. Broyles, hoofdredacteur van Newsweek, wijzen de nieuwste ontwikkelingen, althans in de V.S., erop dat gezinnen die de kabel benutten ook relatief meer magazines lezen, terwijl er een groter aanbod opduikt van gespecialiseerde magazines.

Vanuit Belgisch oogpunt werd echter geveerd voor de - ook door Broyles toegegeven - problemen bij algemene magazines waar de inkomsten uit advertenties zullen stagneren.

Op 15 mei 1983 overleed te Jette op 62-jarige leeftijd de bekende journalist KAREL DE WITTE. Sinds 1946 was hij parlementair redacteur bij de «Gazet van Antwerpen», waar hij in 1960 tevens hoofd van de Brusselse redactie werd. Hij was de belangrijkste editorialist van het Antwerpse blad en stond vooral bekend om z'n radikaal-Vlaamse standpunten. In 1947 was hij medestichter van de Vlaamse Journalistenclub waarvan hij tot 1962 secretaris bleef en van 1962 tot 1964 voorzitter. Karel De Witte was ook directeur van het Beknopt Verslag van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

Tijdens de bespreking in de Senaat van de begroting van de eerste minister verduidelijkte premier Martens dat de vermindering van de STEUN AAN DE OPINIEPERS (van 211 naar 161 miljoen) om louter budgettaire redenen gebeurt. Verder betoogde de eerste minister dat deze vermindering «in geen geval aanleiding mag geven tot het verdwijnen van kranten die deel uitmaken van de

opiniepers». De regering is zelfs bereid deze maatregelen te herzien, indien zou blijken dat de vermindering van de overheidssteun aanleiding zou geven tot het verdwijnen van bladen die tot de opiniepers behoren.

Dat 17 mei doorging als een speciale «WE-RELEDDAG VAN DE COMMUNICATIE» zal wel aan Jan Publiek en aan het grootste gedeelte van onze pers voorbijgegaan zijn. Niet aan onze regering, want die dag werd te Lessive door Koning Boudewijn, in aanwezigheid o.m. van enkele ministers de «eerste Belgische audiovisuele verbinding met glasvezel» in werking gesteld met het 12 km. verder gelegen Jemelle.

Hiermee stelde de regering nog eens duidelijk dat het «Wereldcommunicatiejaar» voor hen louter een aangelegenheid is van (vaak nog enkel nationale) technische infrastructuur, en dat ze volledig wenst voorbij te gaan aan het tweede facet van de UNO-boodschap, nl. zich buigen over de vragen omtrent de media-informatie betreffende en naar de Derde Wereld.

Op deze laatste problematiek rustte wel de klemtoon tijdens het colloquium van het Centrum voor Communicatiewetenschappen op 27 mei dat de internationale informatie ter discussie stelde. Tijdens deze studienamiddag zette Cees Hamelinck zes stellingen uiteen, waarin hij wees op het feit dat de huidige gang van zaken bij de internationale informatie bijdraagt tot een nog grotere onmondigheid voor de landen van de 3^e Wereld.

Op een buitengewone vergadering van de landelijke Stuurgroep van AGALEV, onder het thema «Het mediabeleid in Vlaanderen», heeft de groene partij haar standpunten gevormd i.v.m. het MEDIAPOLITIEKE BESTEL.

In haar ontwerp tekst toont Agalev zich voorstander van een zo objectief en volledig mogelijke informatie en kant zich daarom tegen de partijpolitieke invloed op zowel BRT als vrije radio's. Commerciële televisie en etherreclame - zowel op BRT als op de vrije radio's - zijn voor de groenen taboe. Agalev pleit als alternatief voor ruimere middelen t.a.v. de programmamakers, door de integrale toekenning aan de omroep van de opbrengst van het kijk- en luistergeld. Verder drukt men de vrees uit dat de op te

richten Vlaamse mediaraad een onderonsje zal worden van de grote politieke formaties.

Sinds 16 juni 1983 kosten de BELGISCHE DAGBLADEN 16 Fr. Volgens de dagbladuitgevers is de PRIJSVERHOOGING «een gevolg van de stijging van de produktiekosten». De laatste verhoging dateert van 7 juni 1982. Tien jaar geleden kostte een dagblad slechts 5 Fr.

De Waalse pers raakt dit jaar meer en meer in de wurggreep van financiële groepen en personen.

Vooreerst werd de krantengroep LA LIBRE BELGIQUE - LA DERNIERE HEURE in Brussel overgenomen door de twee holdings SOFEP en COMPRODIME met respectievelijke banden met PRL - en PSC-politici.

De nieuwe aandeelhoudersgroepen namen het roer over van de h. Brébart die de greep op het bedrijf verloor wegens de grote expansie en kostenstijging in zijn persbedrijf en de daaruit voortspruitende verschuldiging bij banken en grote bedrijven.

Grote beroering ook bij LE SOIR waar de interne strijd binnen de raad van beheer van de uitgeverij Rossel tot gevolg had dat de Franse persmagnaat HERSANT gekozen werd als lid van de raad van beheer.

Hersant is de grote persmanitou in Frankrijk, die in het voorbije decennium een waar imperium wist uit te bouwen en eigenaar is van o.m. Le Figaro, France-Soir en Nord Eclair.

Niettegenstaande de raad van beheer zich spoedde om te verklaren dat de aanwezigheid van Hersant in de raad van beheer niets zal wijzigen aan de verdeling van de bevoegdheden, de eigendomsstructuur en de redactionele lijn van de krant, bracht het nieuws grote beroering teweeg bij de journalisten van de krant. Dezen reageerden door een vergadering waarop ze het ontslag van Hersant eisten. Tevens gingen ze over tot de oprichting van een «société de rédacteurs» en een verbindingscomité tussen de onderscheiden redacties van Le Soir, La Meuse, La Lanterne, La Nouvelle Gazette en La Province, alle kranten van de groep Rossel teneinde de morele, intellectuele en professionele belangen van de journalisten te verdedigen.

Het dispuut tussen de meerderheids- en minderheidsaandeelhouders van de NV Rossel zou nog in de maand juni voor het gerecht beslecht worden.

ADVERTEREN IN DIT NUMMER

CeCoWe	11
Standaard Boekhandel	16
CeCoWe	20
CeCoWe	23
CeCoWe	30
Het belang van Limburg	37
Gemeentekrediet	38

eindverhandelingen

karel van de perre

participatie van luisteraars in radioprogramma's

Met onderzoek naar de mogelijkheden tot participatie in B.R.T.-radioprogramma's

Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1982, 138 blz.
(Promotor: Dr. G. De Meyer)

In deze eindverhandeling hebben we getracht een overzicht te geven van de mogelijkheden tot medewerking van luisteraars aan radioprogramma's. Een van de eerste theoretische benaderingen i.v.m. de deelname van luisteraars bij uitzendingen komt van B. Brecht(1). Met zijn «Rede über die Funktion des Rundfunks» uit 1932 ijvert hij voor meer samenwerking tussen radio-communicator en luisteraar-recipient. Volgens deze Radiotheorie dient de radio een bilateraal communicatiemedium te worden, met de nadruk op een actieve luisteraar: «Der Rundfunk ist aus einem Distributionsapparat in einem Kommunikationsapparat zu verwandeln» (2).

In navolging van Brecht hebben meerdere wetenschappers en navorsers hun visie gegeven op het al of niet mogelijk zijn van een succesvol doorbreken van het eenrichtingsverkeer tussen radiocommunicator en luisterpubliek. In dergelijke wetenschappelijk literatuur wordt vooral nadruk gelegd op wat we 'democratische participatie' kunnen noemen. Het begrip participatie wordt dan vooral gehanteerd in het kader van een democratische samenleving, waarvan de radio-omroep een onderdeel vormt. Participatie van luisteraars bestaat er dan in om aan deze ontvangers meer medezeggenschap te verlenen in het radio-maken en, ruimer bekeken, in het maatschappelijke besluitvormingsproces.

In toepassing op de B.R.T. kunnen de 'Gastuitzendingen' van groepelingen die representatieve delen van de bevolking vertegenwoordigen, en het idee van een (nog steeds niet bestaande) 'Adviesraad van luisteraars en kijkers' i.v.m. de algemene inhoud en programmatie van de uitzendingen, tot deze participatie gerekend worden.

We menen echter te mogen stellen dat, naast de levensbeschouwelijke of socio-politieke opvattingen over participatie, nog andere mogelijkheden bestaan van medewerking aan radioprogramma's, samengebracht onder de noemer 'amusements-participatie'. Dit is een minder ernstige, maar veel voorkomende vorm, zoals de verzoekplatenprogramma's, de op ontspanning gerichte spelletjes, enz. Vooral het gezelligheidskarakter van radio-uitzendingen en leggen van een pseudo-contact met de luisteraar worden dan beklemt. Zo komen we tot een bepaling van participatie, als elke vorm van medewerking van mensen - niet-professionelen van de radio - aan radioprogramma's, die tot uiting komt in die programma's.

Hoe die medewerking concreet verloopt, hebben we onderzocht in de B.R.T.-radioprogramma's. We hebben de B.R.T.-programmatie 1981-82 als uitgangspunt genomen bij het opmaken van de inventaris van alle vormen van medewerking, die in de B.R.T.-uitzendingen te ontdekken zijn. Dit geeft de volgende indeling in zes grote categorieën van participatie.

Categorie 1: VERTELLEN

Luisteraars mogen (levens)ervaringen, anecdotes uit hun leven vertellen, hun mening of kennis omtrent een bepaald onderwerp uiteenzetten, of een boodschap meedelen. Met vertellen wordt dus bedoeld dat de luisteraar de gelegenheid krijgt over een bepaald onderwerp iets te zeggen. Deze categorie kan verder worden opgesplitst in kleinere subcategorieën:

1A: service-programma's en para-informatieve uitzendingen

Dit zijn programma's die kaderen in het idee van de omroep als dienstverlening of als welzijnszorg, door problemen van luisteraars aan bod te laten komen en hulp te verlenen, of oplossingen te vragen aan andere luisteraars. Vb.: 'Servicetelefoon', 'Het Kraaienest',...

1B: praatprogramma's

Hierin worden bekende personen ('stars') en/of onbekende 'gewone' mensen geïnterviewd. Vb.: 'Kramiek', 'In de wandeling', 'Barabbas',...

1C: programma's met aankondiging van activiteiten

De programmamakers geven de luisteraars de mogelijkheid om bepaalde manifestaties aan te kondigen.

Vb.: 'Happening', 'B.R.T.1-Middagmagazine', 'Muziekkalender',...

1D: doelgroepprogramma's

Deze programma's richten zich tot een specifieke luistergroep (vnl. kinderen/jeugd en 'derde leeftijd') en laten ook luisteraars uit die groepen aan het woord komen.

Vb.: 'Zo d'ouden zongen', 'Van kattenkwaad tot erger', 'Radiool',...

Categorie 2: HELPEN SAMENSTELLEN

Luisteraars kunnen helpen aan de samenstelling van radioprogramma's door:

- grammofoonplaten aan te vragen (verzoekplatenprogramma's)

Vb.: 'Tot uw dienst', 'Vragen staat vrij', 'Da Capo',...

- krantenberichten, verhalen, poëzie, ... op te sturen

Vb.: 'bij valavond', 'Poeskaffee',...

- mee te werken aan de presentatie

Vb.: 'D.J. Digitaal', 'Radiool',...

Categorie 3: SPELEN

De label 'spelen' duidt reeds voldoende aan dat het handelt over wellicht het meest populaire onderdeel van heel wat programma's, dat een grote aantrekkingskracht uitoefent op de luisteraars, namelijk kwis en spelletjes.

Vb.: 'Showbizz'1, 'De brandende banaan', 'Te bed of niet te bed',...

Categorie 4: VRAGEN

Luisteraars krijgen de mogelijkheid om inlichtingen te vragen over titels en platenreferenties, of om vragen te stellen in verband met bepaalde rubrieken.

Vb.: tuinrubriek in 'Met de deur in huis', weerpraatje in 'Platenpoets',...

Categorie 5: REAGEREN

Luisteraars geven opmerkingen, reacties en commentaar, zowel bij de vorm als bij de inhoud van de radioprogramma's. Hiermee willen ze fouten in de presentatie verbeteren, vol lof spreken over een bepaalde uitzending, enz.

Categorie 6: KRIJGEN

De medewerking van de luisteraars blijft beperkt in deze laatste categorie tot het aanvragen van tekstbrochures over behandelde onderwerpen in de radio-uitzendingen, of van vrijkaarten voor popconcerten of andere manifestaties.

Het is geen eenvoudige taak om sluitende categorieën te vinden, waarin alle mogelijkheden worden ondergebracht. Door de regelmatige wisselingen in de programmatie is deze inventaris van participatie dan ook geen onveranderlijk, vaststaand iets.

De sterkte van de participatie daarentegen blijft wel onveranderlijk bepaald, onder meer door het gebruiken van brief (schriftelijke participatie), ofwel van telefoon (mondelijke participatie), ofwel door het bestaan van een 'face-to-face'-situatie tussen luisteraar en radiomedewerker, en het al dan niet rechtstreeks uitzenden van programma's waarin participatie van de luisteraar voorkomt.

In ieder geval kunnen we besluiten dat de opvatting over radio als een louter achtergrondmedium voor een passieve luisteraar, enigszins gerelativeerd wordt met dit onderzoek.

Blijkbaar luisteren mensen toch niet zo passief naar radio en helpen ze op diverse manieren mee radio-maken, spelen ze door de mogelijkheden tot participatie een actieve rol in de radioprogramma's.

Beknopte bibliografie

- BRECHT, B. Der Rundfunk als Kommunikationsapparat. In: PROKOP, D. (Ed.). *Massenkommunikationsforschung 1: Produktion*. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch, 1972, p. 31-35.
- B.R.T.-STUDIEDIENST. *Nieuwe dimensies van de radio*. Documentatieblad, Afl. 49, 16 juli 1980, 7 p.
- JOLLES, H.M. *Sociologie van de participatie. Een onderzoek in enkele Amsterdamse verenigingen*. Alphen a/d Rijn, Samson, 1972, 245 p.
- MENDELSON, H. Listening to radio. In: DEXTER, L.A., WHITE, D.M. (Eds.). *People, society and mass communications*. Londen, 1964, p. 239-49.
- PEUMANS, J.P. *Omroep en participatie. De rol van kijker en luisteraar in de omroep*. Eindverhandeling K.U.Leuven, Fac. soc. Wet., Departement Communicatiewetenschap, 1975, 163 - XIX p.
- VAN NIMWEGEN, D., STAUT, P. *Aanzet tot een onderzoeksopzet in het kader van het studieproject 'participatie'*. Brussel, s.d., 23 p.

Noten

(1) zie o.a. BRECHT, B., Der Rundfunk als Kommunikationsapparat. In: PROKOP, D. (Ed.). *Massenkommunikationsforschung 1: Produktion*. Frankfurt, 1972, p. 31-35.

DOSOGNE, L. De utopische radiotheorie van Bertold Brecht. In: *Communicatie*, 11, (1981-82), 4, p. 13-16.

(2) BRECHT, B. *Art. cit.*, p. 32.

EEN NIEUWE PUBLIKATIE VAN HET CENTRUM VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN

G. DE MEYER, A. HENDRIKS, R. ADRIAENS

LUISTEREN NAAR DE VRIJE RADIO

500 FR

BESTELLEN BIJ:
CENTRUM VOOR
COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN
E. VAN EVENSTRAAT 2A,
3000 Leuven
Tel. 016/22.10.70

uit de tijdschriften

JOURNAL OF BROADCASTING

Uitgegeven door:
Broadcast Education Association,
Department of Communication,
The Ohio State University,
205 Derby Hall, Columbus, Ohio 43210
ISSN 0021-938X

Vol. 27, nr. 1, Winter 1983.

W. Gill WOODALL, Dennis K. DAVIS and Haluk SAHIN, *From the Boob Tube to the Black Box: Television News Comprehension from an Information Processing Perspective*, 1-23.

Leslie A. BAXTER and Stuart J. KAPLAN, *Context Factors in the Analysis of Prosocial and Antisocial Behavior on Prime Time Television*, 25-36.

Alan M. RUBIN, *Television Uses and Gratifications: The Interactions of Viewing Patterns and Motivations*, 37-51.

Jacob J. WAKSHLAG, Donald E. AGOSTINO, Herbert A. TERRY, Paul DRISCOLL and Bruce RAMSEY, *Television News Viewing and Network Affiliation Changes*, 53-68.

Michael J. PORTER, *Applying Semiotics to the Study of Selected Prime Time Television Programs*, 69-75.

Richard BUTSCH and Lynda M. GLENNON, *Social Class: Frequency Trends in Domestic Situation comedy, 1946-1978*, 77-81.

Navita Cummings JAMES, *the Disappearance of childhood, Neil Postman*, 83-85.

Lawrence J. LONDINO, *Pushbutton Fantasies: Critical Perspectives on Videotext and Information Technology*, Vincent Mosco, 85-87.

James S. O'ROURKE, *The Communications Revolution, Frederick Williams*, 88-89.

Ronald J. COMPESI, *Television Production: Disciplines and Techniques*, 2nd ed. Thomas D. Burrows and Donald N. Wood *The Video Guide*, 3d, Charles Bensinger, 89-91.

Donald R. SHANOR, *The Politics of International Standards: France and the Color TV War*, Rhonda, J. Crane, 92-93.

GAZETTE

International Journal for Mass Communication Studies

Uitgegeven door:
Instituut voor Perswetenschap, Amsterdam
bij: Martinus Nijhoff,
Postbus 322, NL-3300 AH Dordrecht
ISSN 0016-5492

Vol. 29, nr. 3, 1982.

Achal MEHRA, *The hero as villain: Western media coverage of the Sadat crackdown*, 137.
Gordon JACKSON, *TV2 - The introduction of television for Blacks in South Africa*, 155.

Erwin K. THOMAS, *Mass media in Guyana: A critical appraisal*, 173.

Mike EGBON, *Federal television services and the issue of national development and unity in Nigeria*, 179.

C.P. EPSKAMP, *Training and research with regard to the application of the mass media for education and information in Latin America and the Caribbean*, 189.

Kim Andrew ELLIOTT, *Program preferences of North American shortwave listeners*, 197.

Vol. 30, nr. 1, 1982.

Robert G. PICARD, *State intervention in U.S. press economics*, 3.

L. Erwin ATWOOD and Sharon M. MURPHY, *The 'dialogue of the deaf': The new world information order debate*, 13.

Mirosljub RADJKOVIĆ, *Sacral subject of social communication: The Church in contemporary mass media systems*, 25.

Vol. 30, nr. 2, 1982

David M. SMITH, *Explaining everyday life: Some aspects of children's use of mass media for information*, 73.

K.M. TADAYON, *The changing image of Iran in the United States: Open-ended-format surveys before and after the hostage crisis*, 89.

John A. LENT, *Mass media in East Malaysia and Brunei*, 97

Kim Andrew ELLIOTT, John A. CAMPBELL, Glenn HAUSER and Jonathan MARKS, *Unofficial Broadcasting for politics, profit, and pleasure*, 109

Robert E. SIMMONS and Eduardo Carlos GARDA, *Dogmatism and the 'knowledge gap' among Brazilian mass media users*, 121

Vol. 30, nr. 3, 1983

Winfried Friedrich SCHULZ, *News structure and people's awareness of political events*, 139.

Stuart James BULLION, *The New World Information Order debate, How new?*, 155.

Robert L. STEVENSON and Richard R. COLE, *Some thoughts on the future of content analysis*, 167.

John W. ENGLISH, *Asian news*, 177.

CRITICAL INQUIRY

Uitgegeven door:
The University of Chicago Press,
5801 S. Ellis Avenue,
Chicago, Illinois 60637
ISSN 0093-1896

Vol. 9, nr. 3, March 1983.

The function of Matthew Arnold at the Present Time

Eugene GOODHEART, *Arnold at the Present Time*, 451

George LEVINE, *Matthew Arnold: The Artist in the Wilderness*, 469.

Morris DICKSTEIN, *Arnold then and Now: The Use and Misuse of Criticism*, 483.

Stuart M. TAVE, *Goodheart's Arnold*, 509.

Eugene GOODHAERT, *Replies to Stuart Tave and George Levine*, 515.

Leonard B. MEYER, *Innovation, Choice, and the History of Music*, 517.

Amelie Oksenberg RORTY, *Experiments in Philosophic Genre: Descartes' Meditations*, 545.

Menachem BRINKER, *Farce and the Poetics of the Vraisemblable*, 565.

Neil HERTZ, *A Reading of Longinus*, 579.

Gerald GRAFF, *The Pseudo-Politics of Interpretation*, 597.

Alan SHAPIRO, «*Far Lamps at Night*»: *The Poetry of J.V. Cunningham*, 611.

FILM EN TELEVISIE

Uitgegeven door:
Katholieke filmliga, v.z.w.
Dwarstraat 9, B-1030 Brussel

Nr. 299, april 1982

Jean-Pierre WAUTERS, *Berlijn 1982*, 3-12

Freddy SARTOR, *Sayat Nova*, 18-21

Ronnie PEDE, *Het Beest*, 22-25

Freddy SARTOR, *De Teleurgang van de Buurtbioscoop*, 25-28

Nr. 300-301, mei-juni 1982

Ronnie PEDE, *Guy Lee Thys, de onrijpe verliezer slaat toe*, 12-16

Ronnie PEDE, Jean-Pierre WAUTERS, *De grote woede van Robbe de Hert*, 16-18

Gaston WEEMAES, *De late terugkeer van Toto*, 18-20

Leo MEES, *Filmboeken*, 20-22

Nr. 302-303, juli-augustus 1982

Jean-Pierre WAUTERS, *Cannes 1982*, 4-9

Ronnie PEDE, *Canned Heat*, 10-16

Ronnie PEDE, *Parker: geweld en muziek*, 18-20

Freddy SARTOR, *De Teleurgang van de Buurtbioscoop (2)*, 30-32

Ivo NELISSEN, *Realiteit/Werkelijkheidsindruk/Fiktie*, 32-34

nr. 304, september 1982

Dirk MICHIELS, *Werner Herzog. Bedwelvende relatie tussen droom en werkelijkheid*, 4-7

Rudy VANSCHOENWINKEL, *Fitzcarraldo*, 6-9
Gaston WEEMAES, *As Time Goes By... Der Blaue Engel*, 9-12
Ivo NELISSEN, *Realiteit/Werkelijkheidsindruk/Fiktie (2)*, 16-18
Ronnie PEDE, *Oberhausen 1982*, 18-22

CAHIERS DU CINEMA

Revue mensuelle du Cinema
Uitgegeven door:
Editions de l'Etoile, s.a.r.l. 9, passage de la
Boule-Blanche F-75012 Paris

Nr. 33, maart 1982

Alain BERGALA, *Rivette, baptiste et marie*, 5-8
Pascal BONITZER, *Entretien avec Edgardo Cozarinsky*, 15-20
Alain BERGALA and Alain PHILIPPON, *Entretien avec Jean-Louis Comolli*, 23-32
Guy-Patrick SAINDERICHIN and Charles TESSON, *Entretien avec André Téchiné*, 32-39
Charles TESSON, *Rotterdam 82*, 39-43
Serge DANNEY, *Histoire et archives du cinéma indien*, 45-47
Charles TESSON, *Deux cinéastes philippins*, 47-51

Nr. 334-335, april 1982, Numéro spécial: Made in USA

Paul SCHRADER, *Rencontre avec Martin Scorsese*, 6-14
Serge DANNEY and Jonathan ROSENBAUM, *Entretien avec Brian de Palma*, 14-19
O. ASSAYAS and B. KROHN, *Entretien avec Peter Bogdanovich*, 20-28
O. ASSAYAS, L. BLOCH-MORHANGE and S. TOUBIANA, *Entretien avec Francis F. Coppola*, 42-52
J.P. GORIN, O. ASSAYAS, S. LE PERON and S. TOUBIANA, *Manny Farber, critique et peintre du cinéma*, 54-66
O. ASSAYAS and B. KROHN, *Voyage chez Budd Boetticher*, 66-74
Serge LE PERON, *Le cinéma américain vu de côté*, 84-96
Olivier ASSAYAS, *L'esprit de Belize*, 96-102
Olivier ASSAYAS, *Entretien avec Douglas Trumbull*, 102-108

nr. 336, mei 1982

A. BERGALA, S. DANNEY and S. TOUBIANA, *Propos de Jean-Luc Godard autour de «Passion»: Le chemin vers la parole*, 9-15/57-67
Serge LE PERON, Alain PHILIPPON, *«Le village sur la colline»*. Entretien avec Yves Laumet, 25-30
Olivier ASSAYAS, *Jean-Pierre Mocky. Un auteur-artisan*, 30-34
Yann LARDEAU, *Situation du cinéma hongrois*, 35-39

JOURNAL OF COMMUNICATION

Uitgegeven door:
Annenberg School Press,
University of Pennsylvania,
3620 Walnut Street, Philadelphia, PA 19104
ISSN 0021-9916

Vol. 33, nr. 1, winter 1982-83.

Intercom

William Jenson ADAMS, Susan Tyler EASTMAN, Larry J. HORNEY and Mark N. POPOVICH, *The Cancellation and Manipulation of Network Television Prime-Time Programs*, 10.
John STAUFFER, Richard FROST and William RYBOLT, *The Attention Factor in Recalling Network Television News*, 29.
Gabriel WEIMANN, *The Theater of Terror: Effects of Press Coverage*, 38.
David MARKS, *Broadcasting Across the Wall: The Free Flow of Information Between East and West Germany*, 46.
Walter GANTZ, *The Diffusion of News About the Attempted Reagan Assassination*, 56.

Media Fantasies

Mike BUDD, Steve CRAIG and Clay STEINMAN, *«Fantasy Island»: Marketplace of Desire*, 67.
Robert D. McILWRAITH and John R. SCHALOW, *Adult Fantasy Life and Patterns of Media Use*, 78.
Computers, Education, and Public Policy
Carolyn MARVIN and Mark WINTHER, *Computer-Ease: A Twentieth-Century Literacy Emergent*, 92.
Timothy R. HAIGHT and Robert M. RUBINYI, *How Community Groups Use Computers*, 109.
Marc S. TUCKER, *The Turning Point: Telecommunications and Higher Education*, 118.
Ronald E. RICE and Donald CASE, *Electronic Message Systems in the University: A Description of Use and Utility*, 131.
William PAISLEY, *Computerizing Information: Lessons of a Videotext Trial*, 153.
Martin ELTON and John CAREY, *computerizing Information: Consumer Reactions to Teletext*, 162.

COMMUNICATION RESEARCH

Uitgegeven door:
School of Journalism and Mass Communication University, of Minnesota
bij: Sage Publications, 275 South Beverly Drive, Beverly Hills, CA 90212
ISSN 0093-6502

Vol. 10, nr. 2, april 1983.

James B. LEMERT, William R. ELLIOTT, Karl J. NESTVOLD and Galen R. RARICK, *Effects of*

Viewing a Presidential Primary Debate: An Experiment, 155.

Paul MESSARIS and Dennis KERR, *Mothers' Comments About TV: Relation to Family Communication Patterns*, 175.

Jacob J. WAKSHLAG and Associates, *Viewer Apprehension About Victimization and Crime Drama Programs*, 195.

Leo W. JEFFERS, *Communication, Social Class, and Culture*, 219.

Serena W. STANFORD, *Comment on Palmgreen and Rayburn, «Gratifications Sought and Media Exposure»*, 247.

Philip PALMGREEN and J.D. RAYBURN II, *A Response to Stanford*, 253.

John J. PAULY, *Ivan Illich and Mass Communication Studies*, 259.

THE QUARTERLY JOURNAL OF SPEECH

Uitgegeven door:
Speech Communication Association,
5105 Backlick Road, Annandale, VA 22003
ISSN 0033-5630

Vol. 69, nr. 2, May 1983.

Ronald H. CARPENTER, *America's Opinion Leader Historians on Behalf of Success*, 111.
Randall A. LAKE, *Enacting Red Power: The Consummatory Function in Native American Protest Rhetoric*, 127.

George CHENEY, *The Rhetoric of Identification and the Study of Organizational Communication*, 143.

Charles CONRAD, *The Rhetoric of the Moral Majority: An Analysis of Romantic Form*, 159.
H. Lloyd GOODALL, Jr., *The Nature of Analogic Discourse*, 171.

Lawrence W. HUGENBERG, Sr. and Mark J. SCHAFFERMEYER, *Soliloquy as Self-Disclosure*, 180.

Ray E. MCKERROW, *Marxism and a Rhetorical Conception of Ideology*, 192.

MASSACOMMUNICATIE

Uitgegeven door:
Stichting Onderzoek Massacommunicatie (SOM)
Postbus 258, NL-6500 AG Nijmegen

Jg. 10, nr. 4, augustus 1982.

Massacommunicatie 10 jaar.
Jubileumnummer gewijd aan: de ontwikkeling van de massamedia en het massamedia-beleid in het licht van de techniek

Jeremy TUNSTALL, *A West European Media Superpower*, 139-148.

Emanuel JENNI, *Die rechtlichen Grundlagen und die Bemühungen um eine Neuordnung im Bereiche der elektronischen Medien in der Schweiz*, 148-153.

Bernd-Peter LANGE, *Ansätze zur politischen Gestaltung der Medienentwicklung in der Bundesrepublik Deutschland*, 154-169.

Hans Heinz FABRIS, *Zögern des Interesse für neue Medien in Österreich. Zur technologischen Entwicklung und Staatlichen Politik*, 170-176.

Karl Erik GUSTAFSSON, *Outlines of a Swedish mass media policy in the 1980's*, 177-185.

Jg. 10, nr. 5, oktober 1982.

Hans VAN DEN HEUVEL, *Machtsverhoudingen in de internationale communicatie*, 190-200.

Kees EPSKAMP, *Radio Nederland. Training Centre en het Latijns-Amerikaans avontuur. Wat de regionale radio voor ontwikkeling kan betekenen*, 201-207.

Edna EINSIEDEL, *Agenda-setting and information gaps*, 208-213.

Luk BOONE, *De communicatiekloven*, 214-226.

Jg. 10, nr. 6, december 1982.

Afscheid Dr. Maarten Schneider.

H.J. SCHEFFER, *De dagbladondernemer in de negentiende eeuw*, 235-242.

J.C.H. BLOM, *Openbare mening in vele gedaanten. Enkele voorbeelden uit de geschiedenis van Nederland in de 19^e en 20^e eeuw*, 243-249.

Karsten RENCKSTORF, *Das Informationsangebot der Medien und die Informationserwartungen der Menschen. Zur Diskussion eines problematischen Verhältnisses*,

George MUSKENS, *Kritiek van de massacultuur en inhoudsanalyse. Een methodologische beschouwing*, 261-276.

DE PERS - LA PRESSE

Uitgegeven door:

Belgische Vereniging van de Dagbladuitgevers, v.z.w.

Belliardstraat 20, bus 5, B-1040 Brussel

Jg. 28, Nr. 4 (112), september 1982.

X., *Willy Vaerewijck overleden*, 1.

X., *La campagne «Presse quotidienne» 1982 en Belgique*, 3-10.

X., *Kranten in het offensief*, 11-14.

X., *«Interstages» cesse de paraître*, 17-19.

X., *De economische evolutie in de grafische papiersektor*, 21.

X., *35e Congrès de la F.I.E.J. à Oslo*, 24-33.

X., *Nederland: nieuwe uitbreiding etherreclame*, 34-36.

X., *Nouvelle loi sur l'audiovisuel en France*, 37-38.

Jg. 29, Nr. 1 (113), november 1982.

X., *Code van journalistieke beginselen aangenomen door de B.V.D.U. en A.V.B.B.*, 3-4.

X., *Jaaroverzicht 1981*, 11-16.

X., *Statistieken en persprijzen*, 17-48.

X., *Persorganisaties*, 49-84.

X., *Dagbladen*, 85-196.

X., *Weekbladen*, 197-284.

X., *Erkende beroepsjournalisten, buitenlandse korrespondenten en persattachés*, 285-340.

X., *Publiciteit, organisaties en onderwijs*, 341-369.

Jg. 29, Nr. 2 (114), maart 1983.

J. LEENKNEGHT, *L'information de Belga*, 1-12.

X., *Color Press '82*, 19-21.

X., *Vlaamse dagbladpers en onderneming*, 22-28.

X., *Les 75 ans de «La Province» quotidien de Mons-Borinage*, 30-32.

X., *20e persprijs Frans Theelen*, 33-37.

X., *EG-dagbladuitgevers waarschuwen voor toename van T.V-reklame*, 38.

PRESSE ACTUALITE

La revue de l'information écrite, parlée, télévisée.

Uitgegeven door:

Bayard-Presses,
5, rue Bayard, F-75393 Paris
ISSN 0032-7832

Avril 1983, nr. 172

René FLORIO, *Au printemps de journalisme: le mot le plus long*, 10.

Bruno VOISIN, *Entretien avec Jean-Noël Jeaneney (Radio France)*, 12.

Philippe JANNET, *Les revues de bandes dessinées*, 18.

Alain GUILLAUME, *Radio Alouette, une radio qui monte*, 24.

Jean-PHILIPPE DUCASSE, *Dossier: l'avenir incertain de la télédistribution USA: les limites d'un modèle*, 32.

Bruno DUPONT, *entretien avec Patrice Flichy*, 38.

Alexandra KWIATKOWSKA-VIATTEAU, *La presse polonaise seize mois après*, 43.

Philippe CATALANO, *Entretien avec Roland Cayrol*, 54.

Vincent TOLEDANO, *Radio Méditerranée internationale, une autre voix pour le Maroc*, 58.

Mai 1983, nr. 173

René FLORIO, *Au printemps du journalisme: la phrase vient mieux*, 10.

Yves L'HER, *Entretien avec Jules Clauwaert*, 12.

Philippe JANNET, *La presse syndicale*, 18.

Jean LEBRUN, *Dossier: les revues*, 25.

François QUENIN, *Entretien avec Bernard Roux («Le Courrier Picard»)*, 36.

Sabine CAYEUX, *«L'Union»: de la crise au plan de redressement*, 40.

Jacques JOSSELIN, *Les crocs de Krokodil*, 44.

Odile RIONDET, *Ce qu'attendent les lecteurs*

l'information mais encore?, 47.

Jacques CHAREYRE, *RMC-Moyen Orient*, 52.

Philippe CATALANO, *Entretien avec Michel Hidalgo*, 56.

RUNDFUNK UND FERNSEHEN

Wissenschafliche Vierteljahreszeitschrift

Uitgegeven door:

Hans-Bredow-Institut für Rundfunk und Fernsehen an der Universität Hamburg.

Heimhunderstrasse 21, D-2000 Hamburg 12

ISSN 0035-9874

Jg. 31, Heft 1.

William H. MELODY, *Direktstrahlende Rundfunksatelliten: Die kanadischen Erfahrungen*, 5.

Alex S. EDELSTEIN, *Konzept für eine vergleichende Kommunikationsforschung: Eine kritische Perspektive*, 12.

Barbara METTLER-MEIBOOM, *Versuche zur Steuerung des Technischen Fortschritts*, 24.

Kiflemariam GEBRE-WOLD, *Institutionen und Methoden deutscher Fernsehprogramm-Exporte*, 41.

Entwurf für einen Staatsvertrag über Bildschirmtext, 49.

Grundsätze für die Zusammenarbeit im ARD-Gemeinschaftsprogramm «Deutsches Fernsehen» vom 9. Juli 1971 in der Fassung vom 1. Dezember 1982, 54.

FILM QUARTERLY

Uitgegeven door:

The University of California Press,

Berkeley, California 94720

ISSN 0015-1386

Vol. 36, nr. 2, Winter 1982-83.

Gideon BACHMANN, *Man of Heart: Andrzej Wajda*, 2.

Daniel A. GREENBERG, *The Reference Shelf Shuffle*, 5.

Robert STAM, *Slow Fade to Afro: The Black Presence in Brazilian Cinema*, 16.

Michael DEMPSEY, *Blade Runner*, 33.

John T. HARTZOG, *The World According to Garp*, 39.

Pat AUFDERHEIDE, *Zoot Suit*, 44.

Peter HOGUE, *Radio On*, 47.

Terrence RAFFERTY, *Barbarosa*, 52.

Karen JAEHNE, *Samuel Goldwyn and Lewis Milestone*, 55.

Raymond DURGNAT, *Psychoanalysis and Cinema*, 58.

uit de literatuur

ESTHETIEK

Aesthetics and Politics. Debates between Bloch, Lukacs, Brecht, Benjamin, Adorno, Verso NLB, Londen, 1980, 220 blz., \$ 4.50.

Een bundel essays die door de rangschikking vorm geeft aan de meningsverschillen tussen de hoofdfiguren binnen de marxistische esthetische theorie. De artikelen behandelen de belangrijkste thema's die het Duitse esthetische denken beheersten van de jaren dertig tot vijftig. Alhoewel in eerste instantie toegespitst op de literatuur betreft deze discussie ook de functie van kunst in het algemeen. Van direkt belang voor diegenen met een interesse in filmtheorie is de kritiek van Adorno op het bekende essay van Benjamin: 'Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid' (onder deze titel vertaald bij SUN, Nijmegen, 1970).

Adorno probeert hier het enthousiasme van Benjamin voor de progressieve functie van de technische reproduceerbaarheid in de kunst te corrigeren. Het gaat hier om een correctie, aangezien er geen sprake zou zijn van een fundamenteel theoretisch geschilpunt tussen beiden. De afwijkende visie van Benjamin wordt (zoals vaker) geplaatst binnen de kritiek die de leden van het Institut für Sozialforschung op Brecht en zijn 'negatieve' invloed op Benjamin hadden: "I feel (...), that it is my task to hold your arm steady until the sun of Brecht has once more sunk into exotic waters".

W.H.

Janet WOLFF,
The Social Production of Art,
MacMillan Press, Londen, 1981, 196 blz.

Met dit werk heeft de auteur een bijdrage willen leveren op het terrein van de kunstsociologie. Centraal daarbij staat de opvatting dat artistieke creativiteit niet principieel verschillend is van andere vormen van menselijke creativiteit, maar dat het hier slechts gaat om een ideologisch onderscheid. De artistieke praktijk is eveneens gesitueerd in en gedetermineerd door een kompleks van sociale structuren. Schrijvend vanuit een marxistische cultuurbenadering constateert Wolff dat men binnen deze optiek vaak is blijven steken bij de onthulling van kunst als een ideologische instantie, daarbij een analyse van de institutionele factoren in de artistieke produktie verwaarlozend: "I will support the argument that ideological analysis is insufficient if it is not supplemented by an understanding of groups, pressures, hierarchies and power relations within organisations involved in the general process of the production of culture" (p. 30). Een

opvatting, die zij terugvindt bij auteurs als Garnham, Golding en Murdock en tevens binnen culturele studies uit de USA, die men wat al te gemakkelijk op basis van hun naïef-empirisme opzij heeft geschoven. Via een synthese van recente ontwikkelingen op het gebied van semiotiek en receptie-esthetika sluit het slot van Wolff's boek aan bij een geheel van tekst-theoretische benaderingen, waarin de centrale positie van de auteur wordt verschoven. In haar sociologische vertaling van deze problematiek neemt zij een relativerende positie in tussen de opvatting van de artiest als een vrij en rationeel handelend individu en de reducerende opvatting van de artiest als een structureffect, door uit te gaan van de artiest als een culturele producent wiens produkt beïnvloed is door economische, sociale en ideologische factoren en als zodanig 'vertaald' in de formele structuren van een tekst. In haar poging om een brug te slaan tussen teksttheorie en kunstsociologie heeft Wolff een bewonderenswaardig groot aantal boeken doorgenomen; zij geeft hiermee een breed (zij het enigszins oppervlakkig) zicht op recente ontwikkelingen binnen de teksttheorie. De sociologische implicaties van haar synthese zijn echter niet opzienbarend en staan m.i. niet in verhouding tot de geïnvesteerde energie.

W.H.

H. STURM, A. ESCHBACH (Hrsg.),
Aesthetik und Semiotik,
Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1981, 115 blz.

Deze bundel bevat de teksten van de lezingen, die van 8-10 november 1979 in het kader van een colloquium 'Aesthetik und Semiotik' aan de Universiteit van Essen zijn gehouden. Zoals gebruikelijk eerst de meer theoretisch georiënteerde stukken, daarna de praktische toepassingen. Deze vanzelfsprekendheid wordt evenwel door de samenstellers zelf in twijfel getrokken, als zij constateren dat de versplintering van de semiotiek in diverse toepassingsgebieden vaak evenzovele deelsemiotieken heeft opgeleverd, die relatief zelfstandig opereren (meestal in de vorm van een methodologisch apparaat) zonder gesteund te worden door een metatheorie. Van groter belang dan het direkte, didactische nut is een collectieve inspanning om de grenzen en mogelijkheden van de semiotische denkwijze te leggen: "Insofern die Semiotik als Theorie der Zeichen absieht von der Analyse konkreter Zeichen und nach den grundlegenden, zeichenvermittelten Bedingungen der Möglichkeit von Wahrnehmung und Erkenntnis fragt, darf sie nicht im Sinne einer Methode oder eines Analyseinstruments begriffen werden, sondern ist zutreffend zu charakterisieren als

eine metatheoretische Logik der Forschung" (blz. 33).

Centraal nu in het theoretisch gedeelte staat de opvatting, dat de tekenconstitutie niet opgevat moet worden in de statisch-dualistische Saussuriaanse zin, maar meer begrepen dient te worden vanuit het drievoudig model van Peirce en Morris, waarbij dan vooral de inbreng van de pragmatische dimensie een correctie inhoudt.

In het tweede gedeelte fungeren achtereenvolgens als object van een semiotische analyse: twee litho's van Paul Klee, twee portretfoto's van Philippe Halsman, architectuur in het algemeen en de spiegelbeelden van Michelangelo Pistoletto.

W.H.

FILM

Annual Index to Motion Picture Credits 1979.
Academy of Motion Picture Arts and Sciences,
Greenwood Press, Westport, Connecticut,
1980, 502 blz.

Met dit naslagwerk zet de Academy een 45-jarige traditie voort van de vroegere *Screen Achievement Records Bulletin*. Het is het tweede jaar dat het werk echter onder eerstgenoemde titel verschijnt. In het jaarboek worden alleen de films vermeld die in de commerciële bioscopen van Los Angeles en omgeving werden uitgebracht.

De zeer luxueuze en verzorgde uitgave bestaat uit vier delen. «Filmtitles», het eerste deel, geeft een alfabetisch geordend overzicht van de films met bijkomende gegevens over produktie, regie, bezetting. Het tweede deel, «Credits», vermeldt alfabetisch op naam en afzonderlijk gerangschikt met de betreffende film, de acteurs, regisseurs, schrijvers en de verantwoordelijken voor muziek, klank en costuming. De filmmaatschappijen komen in het derde deel terecht. Het laatste hoofdstuk rangschikt nog eens de namen van de regisseurs etc. maar nu, in tegenstelling tot deel twee, onder elkaar, zonder onderverdeling. Vermits dit deel eenvoudigweg een herhaling is van het tweede is het overbodig. Bovendien is de hoofding 'writers' vaag, zowel scenarioschrijvers als schrijvers van de roman of het toneelstuk waarop de film gebaseerd is, ressembleren hieronder.

Nochtans wordt dank zij dit werk een jaarlijks overzicht gegeven van het aanbod films, die meestal ook de Belgische markt bereiken, al gaat het boek uit van een beperkt geografisch en cinematografisch gebied.

L.M.

NIEUWE MEDIA

S. BLOOM,
Video invaders, Arco, New York, 1982, 220 blz.

Als je een leuk geschreven inleiding wilt tot de wereld van de 'vidioten', dan kan dit boekje bijzonder handig zijn. Steve Bloom is zelf een video-spelletjesmaniak na een jeugd die hij grotendeels achter flipperkasten doorbracht, vandaar zijn interesse voor het fenomeen. Bloom achterhaalt de geschiedenis van de videospelletjes, voert gesprekken met 'de nieuwe helden', de ontwerpers, schetst de ongelooflijke succes story van ATARI en gaat achter de kastjes kijken wat de toekomst bieden zal. Een praktisch gidsje om Space Invaders afdoende af te slaan of Pac-Man duizenden spoken te laten vreten sluit dit niet onaardige werkje af. Geen academisch hoogstandje weliswaar maar best leuk.

R.A.

V. MOSCO,
Pushbutton fantasies: critical perspectives on videotex and information technology, Ablex, Norwood, 1982, 195 blz.

Dit boek biedt een kritische kijk op het verschijnsel videotex als element van de 'knopjesdrukkende informatiesamenleving'. Een eerste deel kadert het verschijnsel videotex in de machtsstructuur van de grote Amerikaanse bedrijven, het defensie-apparaat en de overheid. Een grondige doorlichting van het proces van 'policy making' in de communicatiesector en zijn verwevenheden met de grote bedrijven vormt de aanzet voor een scherpe analyse.

Na het onmisbare deel techniek en definities onderzoekt de auteur hoe videotex nu en in de toekomst kan gebruikt worden in de huiskring en op het werk. De originele invalshoek vanuit de kritische sociologie kan er echter niet aan verhelpen dat zijn beschouwingen over mogelijke gevolgen van videotex vrijblijvend overkomen; videotex is zeker in de USA nog het experimenteel stadium nauwelijks ontstegen. Toch wijst Mosco op enkele indicatoren die de mythe van de roze-knopjesmaatschappij flink ontsluiten.

Een zesde deel beschouwt de rol van videotex in de nieuwe internationale werkverdeling en in het debat rond de nieuwe informatie-orde. Het slot reikt constructieve elementen aan om mensen te stimuleren controle over informatie-technologieën als videotex te vererven.

'Pushbutton fantasies' gaat overtuigend op zoek naar wat onder die blinkende knopjes steekt; het legt de filosofie en theorie achter onderzoek en beleid op dit vlak bloot. Het kritisch perspectief zorgt voor een interessant gekleurd beeld al maakt het gebrek aan groot-schalige ervaring met videotex spijkerharde conclusies eerder hachelijk.

R.A.

J.L. BORDEWIJK en B. VAN KAAM,
Allocutie. Enkele gedachten over communicatievrijheid in een bekabeld land, Westland, Schoten, 1982, 104 blz.

Moet het verschijnsel omroep, zoals wij dat nu kennen, blijven worden beschermd door de overheid door het min of meer kunstmatig handhaven van een schaarstebeleid en het instandhouden van een collectieve financiering of niet? In hoeverre zullen de extra kanalen, die zowel in de ether als in de kabelnetten in toenemende mate ter beschikking komen, beschikbaar kunnen worden gesteld voor nieuwe vormen van telecommunicatie, die zich thans ontwikkelen? Dit zijn de twee hamvragen die de auteurs van dit boekje (beiden lid van de Nederlandse omroepraad) ter discussie stellen. Zij pretenderen niet een volledig antwoord op de gestelde vragen te kunnen geven, maar trachten een aantal argumenten en consequenties te formuleren als bijdrage tot een verhelderende discussie. Het beginsel waar de auteurs vanuit gaan ligt in de communicatievrijheid. Zij veronderstellen dat financieel-maatschappelijke en cultuur-politieke overwegingen aanleiding kunnen zijn voor een zekere graad van bescherming van de omroep, mits er gelijktijdig voldoende vrijheid wordt geschonken aan bepaalde nieuwe vormen van telecommunicatie, die thans ten onrechte wel eens met omroep worden verward (teletext en videotex).

Om hun standpunt te funderen, onderscheiden zij als nieuw theoretisch begrip vier verkeerspatronen die optreden bij informatie-overdracht: allocutie, registratie, consultatie en conversatie. Voor elk van deze patronen zou een eigen wettelijk kader te ontwikkelen zijn.

Met allocutie wordt de eenzijdige vorm van communicatie bedoeld die o.a. optrad wanneer een Romeinse veldheer een auditorium van soldaten toesprak: geen (mogelijkheid tot) feedback zoals bij bv. ook de etheromroep. De ander benamingen zijn grotendeels zelfverklarend.

Op basis van hun indeling wijzen de auteurs de omroep, drukpers, reclame en dienstvormen als teletext en videotex hun plaats toe en trekken er juridische en beleidsgevolgen uit. Hun logische gedachtengang mondt uit in een pleidooi, of beter 'geladen advies' de kabel van de toekomst uit te bouwen als een bestelnet, d.w.z. dat de aangesloten op individuele bestelling audiovisuele informatie toegezonden kunnen krijgen met de mogelijkheid van individuele verrekening.

De auteurs wijzen op de gevaren van te verregaande 'vergruizeling van het bij allocutie optredende auditoriumpubliek', ondermeer het mogelijk verlies van de forumfunctie van de media.

Dit goed gestructureerd, vlot en helder geschreven boekje zouden we aan eenieder die een rode draad in het spaghetti-kluwen rond het kabelgebeuren zoekt, aanraden.

R.A.

M. FURIAN en P. WITTEMANN (Hrsg),
Television total? Leben und Erziehen an der Schwelle zu einer neuen Medienwelt, Heidelberg, Quelle und Meyer, 1982, 190 blz.

Deze reader bevat bijdragen van een congres dat in 1981 door de 'Aktion Jugendschutz' van Baden-Württemberg rond nieuwe media en hun sociale en pedagogische gevolgen werd opgezet.

Bedoeld als aanzet tot een kritische discussie wordt na een toelichting van de technische mogelijkheden van nieuwe media de analyse vanuit een pedagogische hoek aangevat. Televisie komt er erg negatief als eenzijdig relatie-doder, kinderbederver en exponent van cultuurvernietigende commercialiteit uit. De uitbreiding van het kabelnet zal deze ellende bestendigen en tot een pedagogische catastrofe voeren.

Bijdragen over organisatie en financiering van media-inhouden, invloed op tewerkstelling en democratie zijn wat minder overtrokken en beter gedocumenteerd. Toch blijft de vermanende vinger niet uit de lucht. Ook in bijdragen over de invloed van nieuwe media - hier verengd tot uitsluitend televisie! - weten een rijtje pedagogisch weinig goeds te vertellen. De onverbloemde paternalistische toon werkt irriterend; de kreupele argumentatie en begripsverwarring wekt de lachlust. Televisie, de verdorven kinderverleider is des duivels en het venijn zit in zijn staart: de kabel. De nieuwe mediawereld voert naar de apocalyps. De titel van het boek ware misschien beter: 'Television total loss' geweest.

R.A.

M. SCHMIDBAUER,
Kabelfernsehen in der Bundesrepublik Deutschland: Die Interessen von Wirtschaft, Politik und Publikum, Saur, München, 1982, 118 blz.

Dit boek werd uitgegeven in de reeks documenten van het 'Internationales Zentralinstitut für das Jugend- und Bildungsfernsehen'.

Het behandelt op een overzichtelijke wijze het actuele gebeuren rond de ontwikkeling en aanleg van kabeltelevisie en kabelcommunicatie in de Bondsrepubliek. Dat kabelgebeuren wordt vanuit een juridische bril bekeken in het perspectief van de discussie of kabelcommunicatie als element van openbaar nut dan wel van privé-belangen moet gezien worden.

Deze polemiek vinden we tussen de regels terug bij het overzicht van de technische en communicatieve mogelijkheden van kabelcommunicatie. In de actuele situatieschets van het kabelgebeuren in West-Duitsland worden medespelers en belanghebbende partijen uitvoerig belicht. Vooreerst de werking van de 'Kommission für den Ausbau des Technischer Kommunikationssysteme' (KtK) en de besluiten van de deelstaten die aan de basis lagen van de ontwikkeling van kabelcommunicatie; vervolgens de belangen van de telecommunicatie en elektro-industrie, de rol van de Bundespost en de plannen en wensen van de communicatie-industrie. Het overzicht van de standpunten van de politieke partijen en de patroonsorganisaties is - gezien het boek dateert van vóór de regeringswissel in Bonn - ietwat voorbijgestreefd maar werkt niettemin verhelderend.

In het deel dat over de publieksbehoeften en reacties op de aanleg van kabels handelt, steekt de auteur zijn vrees niet weg dat de uit-

breiding van het programma-aanbod de pluri-formiteit in de programmatie zal schaden en de verschuiving naar een verhoogde consumptie van ontspanningsprogramma's in de hand zal werken. Hoewel hij voorzichtig blijft bij het interpreteren van buitenlands (ook Belgisch) onderzoek dienaangaande, hoopt hij dat de introductie van lokale en gemeenschapstelevisie een positieve en verfrissende invloed op (vooral) de informatieprogramma's zal uitoefenen.

Een juridische kritische beschouwing omtrent het organisatie-concept van één van de geplande pilootprojecten rond kabelcommunicatie (Ludwigshafen) sluit dit keurige werk af zonder een eigenlijk besluit te formuleren. Daar lijkt het ons inderdaad te vroeg voor. Wat opvalt in de verhitte discussie rond de aanleg van kabels in de Bondsrepubliek is, dat omzeggens identieke probleemstellingen, argumenten, opvattingen, hoop en vrees uitgedrukt worden als dat in ons land -nu bijna 15 jaar geleden- het geval was. Weliswaar is de exponentiële groei van kanalen en communicatie-mogelijkheden een nieuw gegeven maar in de grond neemt de discussie in West-Duitsland bij het realiseren van de enorme communicatieve potenties van kabelaanleg en haar maatschappelijke gevolgen 'dezelfde draad' op.

R.A.

A.J. MEADOWS, M. GORDON, A. SINGLETON, **Dictionary of new information technology**, Kogan Page, London, 1982, 206 blz., geïll.

In dit handzaam woordenboek worden op heldere wijze begrippen en methoden uit het brede veld van de informatietechnologie, klaar gesteld.

Meer dan 2500 woorden en concepten uit de diverse vlakken als elektronische post, computer conferencing, beeldplaten, satellietcommunicatie en word-processing komen aan bod en worden waar nodig met schema's en tekeningen toegelicht. Het woordenboek richt zich niet enkel tot de leek maar kan voor specialisten uit een andere tak van de informatietechnologie bijzonder nuttig blijken.

De definities en data zijn vooral uit de Britse, Amerikaanse en Europese praktijk geplukt. Basisbegrippen en technieken krijgen een ruime omschrijving; het verwijzingsstelsel is zorgvuldig uitgebouwd.

Een interessante en bruikbare gids in het wereldje van techniek met haar afkortingen en symbolen.

R.A.

CULTUURPOLITIEK

S. CLARKE, T. LOVELL, K. McDONNELL, K. ROBINS, V. JELENIEWSKI SEIDLER, **One-Dimensional Marxism: Althusser and the Politics of Culture**, Allison & Busby, London/New York, 1980, 256 blz.

In vier essays geven de schrijvers aan welke elementen van de marxistische theorie in de Althusseriaanse interpretatie onderdrukt zijn gebleven. Het boek lijkt samengesteld te zijn

vanuit de vrees dat Althusser's lezing van Marx, getuige de massale en vaak kritiekloze acceptatie ervan tijdens de laatste vijf jaar, in het Engels taalgebied wel eens zou kunnen gaan functioneren als de marxistische theorie als zodanig. De kritiek is in alle vier de essays gericht op de anti-humanistische, anti-empirische en anti-historische tendens in het werk van Althusser.

Als zodanig heeft dit werk vooral ook een krachtig stempel gedrukt op de filmtheorie, zoals die zich de afgelopen tien jaar in het tijdschrift *Screen* heeft ontwikkeld. Voor diegenen die sinds kortere of langere tijd en met meer of minder moeite de teksten in *Screen* lezen is het artikel van Kevin McDonnell en Kevin Robins ("Marxist Cultural Theory: The Althusserian Smokescreen") van direct belang, aangezien hierin de theoretische ontwikkeling van het tijdschrift door de jaren zeventig heen geschetst wordt, zij het vanuit een radikale kritiek. Hierbij wordt de zuiver Althusseriaanse invloed geplaatst naast de impuls van diverse semiotische theorieën en vooral ook de psychoanalyse van Lacan. Alhoewel de kritiekpunten verscheiden zijn, vallen de auteurs het blad in laatste en meest fundamentele instantie aan op haar formalistische en tekstmanente aanpak; een praktijk die gelegitimeerd wordt door samen met Althusser het ideologisch niveau binnen de maatschappij als relatief autonoom op te vatten, een positie die later geherformuleerd en gepreciseerd kon worden binnen een semiotische theorie van de betekenisproductie en Lacan's visie op de wording van het subject.

Uiteindelijke inzet van de polemiek lijkt te zijn of we *Screen* nog wel als marxistisch mogen bestempelen. Voor geïnteresseerden in een dergelijk strijdpunt concluderen de auteurs: "There are crucial concepts - of totality, of social relations of production and so on - which seem to us to be the basis on which the most valuable work in the marxist tradition has been built (...) If this provides us with a notion of limit positions then it must be said that *Screen* sorely tests those limits".

W.H.

TELEVISIE

Wolfgang HOFFMANN-RIEM, **Kommerzielles Fernsehen. Rundfunkfreiheit zwischen ökonomischer Nutzung und staatlicher Regelungsverantwortung: das Beispiel USA**,

Nomes Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1981, 333 blz.

In de reeks "Materialien zur interdisziplinären Medienforschung" die sedert 1975 bij de Nomes Verlagsgesellschaft wordt uitgegeven, is begin 1981 volume n° 13 verschenen. In deze studie wordt voornamelijk interesse betoond voor de commerciële televisie in de VS die binnen de recente discussies omtrent een eventuele wijziging van het Duitse omroepsysteem herhaaldelijk wordt aangeduid als het aangegeven alternatief. De auteur, de Duitse hoogleraar in de publicistiek Wolfgang Hoffmann-

Riem, is de Amerikaanse situatie gaan onderzoeken en heeft na een korte analyse van het reclamevrije 'Public Broadcasting System' alle aandacht toegespit op de commerciële televisie-omroep, waarbij vooral de structurele opbouw, het programma-aanbod en de overheidsadvertentie van de Federal Communications Commission (FCC) grondig werden doorlicht. De auteur heeft bovendien zijn analyse beperkt tot die aspecten van het Amerikaanse omroepsysteem die relevant zijn voor de situatie in de Duitse Bondsrepubliek.

De pijlsnelle expansie van nieuwe communicatietechnologieën zoals de kabeltelevisie en de satellietomroep, vormt de directe aanleiding tot de actuele polemiek die door de betrokken instanties in Duitsland gevoerd wordt omtrent een mogelijke wijziging van het eigen omroepbestel. Hierbij wenst men uiteindelijk het bestaande publiekrechtelijke omroepsysteem wel te behouden maar daarnaast zouden een aantal additionele kanalen moeten vrijgemaakt worden voor de private, commerciële omroeporganen.

Wolfgang Hoffmann-Riem blijft na zijn onderzoek echter erg sceptisch tegenover het inplanten van een mediasysteem dat integraal zou opgebouwd worden overeenkomstig de structurelementen van de Amerikaanse commerciële omroep.

K.H.

PUBLIC RELATIONS

PR International, **A Glossary of Public Relations Terms in 6 Languages**, Cerp, z.d.

Een verzameling van 361 Engelse alfabetisch gerangschikte P.R.-termen die vertaald zijn in het Frans, Duits, Italiaans, Spaans en Nederlands. Het geheel is uitgegeven onder de vorm van een pretentieloos maar fraai boekje. Handig ook want dank zij de vijftalige index, achteraan gepubliceerd, kan de vertaling van een woord gemakkelijk opgezocht worden.

Een vluchtige kennismaking leerde ons dat in de Nederlandse lijst blijkt gegeven wordt van een correct taalgebruik. Wel komen enkele betwistbare vertalingen voor: zo wordt 'telephone manner(s)', accueil téléphonique vertaald als 'correct telefoongebruik'; voor het Engelse of Franse 'information' staat informatie in het Nederlands, maar de 'informations officer' wordt 'chargé des relations publiques' in het Frans en voorlichtingsfunctionaris in het Nederlands.

De term 'voorlichting' zelf is niet opgenomen en de 'public relations officer' is evenmin te vinden. Wij vonden ook een term als 'bereik' niet terug, maar wel 'exposure', vertaald als 'afdruk'. In de Nederlandse tekst komen ook enkele storende zetfouten voor.

Wij veronderstellen dat het hier om een eerste druk gaat met de gebruikelijke kinderziekten. Al met al een zeer goed initiatief.

G.F.

(ADVERTENTIE)

HET BELANG VAN LIMBURG

het grootste regionale dagblad in België, dagelijks gelezen door 73 % van de Limburgse dagbladlezers. Dagelijks aktueel een eigen visie op de regionale, nationale en internationale aktualiteit

Herckenrodesingel 10, 3500 Hasselt
Tel. 011-25.09.11
Telex: 39034 Belimb. Hass.

HET BELANG VAN LIMBURG

PRISJ: 12 FR.

011-25 09 11

VELDAG

Super dinsdag 23,30 fr.

Ook stookolie fors omhoog

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

De stookolieprijs is weer fors omhoog gegaan. De reden hiervoor is de stijging van de olieprijs op de wereldmarkt.

«Geen nieuw statuut Voer»

Martens verwerpt franstalige eis en Gramme verdedigt zijn beleid

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

De Raad van Ministers heeft vandaag een besluit genomen over het statuut van de Franstalige Voer. De Raad heeft besloten dat er geen nieuw statuut zal worden vastgesteld. De Franstalige Voer blijft onder het huidige statuut vallen.

PEER : BANK OVERVALLEN

Bankiers met

Vlaamse scholieren te Brussel bedreigd

Epidemie van bom-meldingen

In Brussel zijn er meldingen van een epidemie van bommeldingen. Vlaamse scholieren worden bedreigd. De politie heeft de meldingen onderzocht en heeft geen aanspraken kunnen vaststellen.

BRUSSEL

In Brussel zijn er meldingen van een epidemie van bommeldingen. Vlaamse scholieren worden bedreigd. De politie heeft de meldingen onderzocht en heeft geen aanspraken kunnen vaststellen.

Geef uzelf het beste bijkomende pensioen.

EGO pensioensparen

Geen enkele andere spaarvorm geeft u zo'n mooi bijkomend pensioen als Ego pensioensparen.

U spaart maandelijks een vast bedrag, dat uzelf bepaalt, en automatisch wordt uw spaargeld omgezet in Kasbons. Zo is het rendement veel hoger.

Wanneer u bijvoorbeeld 25 jaar lang 2.500F per maand spaart, d.i. 750.000F in totaal, krijgt u met een gewone spaarformule tegen de huidige rentetarieven 1.646.767F.

Met Ego pensioensparen krijgt u 2.996.623F* Dat is

1.349.856F meer. En zo u dat wenst, hebt u er voor een paar frank per maand een

levensverzekering bij.

De agent van het

Gemeentekrediet geeft u met plezier alle bijkomende inlichtingen.

*Voorwaarden geldig op 25/4/83.

Gemeentekrediet

Sparen bij het Gemeentekrediet zeker en vast.